Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب پېژندنه

||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||

دکتاب نوم : پرمعياري ژبه دمعيارپه ژبه يوه څېړنه

ليکوال : محمدمعصوم هوتک

دليکلونېټه : ډسمبر ۲۰۰٦ع

دليکلوځای : اوکويل ـــ کاناډا

کمپوز : محمدمعصوم هوتک

ډيزاين : م - روهيال

خپروونکی : علامه رشاد خپرندويه ټولنه � کندهار

دچاپ نېټه : جنوري ۲۰۰۷ ع

دچاپ شمېر : زر ټوکه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلوی خدای(ج) په نامه

غالباٌبه د۱۳٦۷ش کال شاوخواوه،چي دعلامه رشادمرحوم په کورکي مي ددوی عالمانه خبروته غوږنیولی و. دخبروپه ترڅ کي مي د پښتو د هغه وخت په نشراتوکي دمسلطي ژبي اودهغې په برخه کي دخپلو ستونزوپه باب ځيني پوښتني څني وکړې . په دغه وخت کي ما د باختر آژانس په پښتوڅانګه کي دغږي په توګه کارکاوه . استاددژبي اود هغې دتحولاتواوتطوراتوپه باب اودغه رازدهغه وخت ددولتي پښتو ضدپالیسیوپه باره کي اوږدې څرګندوني وکړې . دخبروپه پای کي ما څني وپوښتل چي ولي په دې برخه کي څه لیکئ نه ؟ په جواب کې راته وویل :ٌداکارستاسي ځوانانورسالت دئ . ژبه ملي امانت دئ . موږ دادئ ترتاسي پوري راورسوله . ښه موراورسوله که بده ، سمه مو را ورسوله که ناسمه ، دابه وروستي نسلونه قضاوت کوي . خواوس وار ستاسي دئ چي له دغه امانت سره بې پروایي ونه سي . اصالت ته يې صدمه ونه رسیږي . لوبي ورسره ونه سي . ٌ ماورته د فارسي دابیت ووایه:

آسمان بارامانت نتوانست کشید

قـــــــــرعۀ فال بنام من دیوانه زدند

استادومسل اوزیاته یې کړه.ٌپه دې پلمونسې خلاصېدلای . دا امانت تاسي ته درپاته دئ .ٌ له هغې ورځي څخه بیاترننه پوري چي زه د ٌ امانتٌ کلمه واورم ، اوږې مي راته درنې سي . داسي راته وایسي لکه ددغه امانت وړلوتوان چي نه لرم . خوداستاد(رح) آهنګ لرونکي خبره مي ترغوږوهیسته ازانګې وکړي .ٌداکارستاسي ځوانانورسالت دئ .ٌ دهمدغه ملکوتي ږغ اغېزه وه ، چي نن يې په ماکي پردغه رازجنجالي موضوع(اوسنۍ پښتو یا کره پښتو؟) باندي دلیکلوجرأت پیدا کړ .

ددې لیکني په شروع کي زه په دووزړوکي وم چي آیاپردغه مشخصه موضوع (دپښتودمعیاري کولوپرهڅو) باندي دڅه لیکلواجازه لرم که یا؟ ډاکټرپالوال وایي : هو ، لري يې (۱) .ډاکټرزیاروایي دژبي مسایل ژبپوهانوته پرېږدئ څکه دادهغوی مسلکي دنده ده . نو ګویا دده جواب منفي دئ . زه له ډاکټرپالوال څخه تشکرکوم چي دده دفتواله اسیته مي پدل مات سو اوپردغه موضوع باندي مي دلیکني جواز تر لاسه کړ اوپر څنګ یې له ډاکټرزیارڅخه بخښنه غواړم چي بې لایسنسه مي قلم چلولی دئ.

څرنګه وکړم هغه دچاخبرهٌ کې خورمه کافرکېږم ، کې نه خورم وږی کېږمٌ ددغه راز پاڼ وپرانګ ترمنځ به سترګي پټي کړم ، دخدای توکل به واخلم اودهغه حق مجراینه به وکړم چي دپښتانه خواراوننلی قوم یې راباندي لري اوپرڅنګ به مي داستادعلیه الرحمه هغي توصیې ته هم یوه داوړوپزه جوړه کړې وي ، چي په ډېره جدي لهجه یې راته کړې وه اوتاسي ته مې ځوکرښي وړاندي یادونه وکړه . واهمه مي څکه ډېره ده ، چي لوړګرنګ دئ . بېرېږم چي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځان ژوبل نه کړم . یوشی چي دلیکني جرئت راکوي هغه دمشرانو پوهانو بزرګواري اودکشرانواخلاص دئ اوپرڅنګ يې هررازانتقاداوکره کتني ته زماخلاصه غېږده . که زماله دې تولي لیکني اواستدلال سره سره بیاهم یوچاپه دغه خبره سرا خلاص کړ، چي انډیواله ! کړه دي اخیستې ده . بیا به زه هم له خپل نیلي څخه راکښته سم او پرخپله تره به ځم. معنا دا چي خپلي خبري نعوذ بالله من ذلک ، قرآني احکام نه ګڼم .

په دې اثرکي ماله ځینوکتابوڅخه اوږده اوږده اقتباسونه کړي دي . دا کار دي لوستونکي دلیکني دپېنډوالې په انګېزه نه ګڼي . زمارساله بې هغه هم خواره بوښکې ده . زماهدف دمعیاریت اوسني جریان ته کره کتنه غونډې ده . ددې له پاره زه دنظریاتواونقل قولونوبیارانقلولوته اړ کېدم ځکه له رانقلېدوپرته يې لوستونکي په تاریکه کي پاتېدل . خو له دې سره دې هم مالوستونکي وبخښي . په کتاب کي یوشمېرمکررو خبروزماپه خیال څه بېخوندي پېښه کړې ده. ما د موضوع د لازیات وضاحت په نیامت د مکرراتو بېخوندي پرځان منلې ده . هیله ده شاغلي لوستونکي يې په بزرګوارۍ سره په" تکرارحسن" کي وشمېري. ددې لیکني ځیني برخي ترجمې دي ، چي په متن کي مې يې ماخذ ښوولی دئ اونوره زماخپله څېړنه ده .

په پښتنوکي له بده مرغه پرعلمي مسئلوباندي دنظرخرګندولو پای ناندرواوشخړوته دریږي . په دغه حقیقت باندي له پوهېدوسره سره ، بیاهم زه خپل تاریخي مسؤلیت دې ته اړکړی یم چي دهغوزړونو پښتنو اندېښني منعکسي کړم ،چي دپښتودنني په اصطلاح کره لیکني له بابته ورته پیښي سوي دي .

اګر بیني که نابیناوچــــــــاه است

اګرخاموش بنشستی ګناه است

+++++

محمدمعصوم هوتک

اوکویل ــ کاناډا

۲۰ نومبر۲۰۰٦ع

(۱)

ډاکټرصاحب پالوال داخبره دلغاتوجوړولوپه برخه کي کړې ده اووايي چي دلغاتوجوړول دژبي دهر مستعدويونکي حق دئ .خوزه به ددوی له دغي اجازې څخه لږڅه پراخه استفاده وکړم.

)وګ: معیاري پښتو ـــ ۲٤۰مخ.(

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه

په انساسیکلوپیډیابریټانیکاکي یې دژبې په تعریف کي کښلي دي چي ژبه دږغیزو سیمبولونودخپلي خوښي سیستم دئ چي دهغه په واسطه انسانان دیوې ټولنیزي ډلي اودیوه کلتوردبرخه والوپه توګه متقابله پوهونه اوراپوهونه (مفاهمه) سرته رسوي . په دې تعریف کي ځای سوي مفاهیم که جلاجلاوشنل سي ، نوبه :

ږغیز (vocal)معناداچي دژبې په تعریف کي موږدمفاهمې په برخه کي یوازي د(وینا) پراړخ زوراچوو. دمفاهمې نورسیستمونه هم سته لکه دیوه ټاکلي مفهوم دافادې له پاره دسراولاس ښورول ، داوږو پورته کول ، دسترګوکشول ، پزه بوچه نیول اونور، چي داهریوې دیوه مشخص مفهوم په ښوونه کي مرسته کوي خوموږپه ژبه کي یوازي ږغیزسیستم په پام کي نیولی دئ (۱) .

له خپلي خوښي مطلق(arbitrary) سیستم څخه مومراددادئ چي د ژبني سمبول اودهغه داصلي مادي ترمنځ هیڅ رازلازمي اړیکي نه وي . دمثال په توګه په پښتوکي یوحیوان ته آس وایي . ددغه نامه له پاره په پاړسي کي اسپ ، په عربي کي فرس ، په هندي کي ګهوړا، په انګرېزي کي هورس ، په فرانسوي کي شاوال اوپه روسي کي لوشاد؟ ټاکل سوی دئ . له دغولغتونوڅخه هیڅ یویې دنوموړي حیوان له واقعي حالت سره مناسبت نه لري ، بلکي صرف یوه نومونه ده چي د(ولي ؟) له پاره یې نه جواب سته اونه ژبپوهان له دې بابته پرځان باندي دڅېړني تکلیف ایږدي . داخبره حتی په تقلیدي لغتونو (imitative words)کي ، چي دیوه ږغ دتمثیلولوله پاره وضع سوي وي ،لاهم تریوې اندازې صدق کوي . په انګرېزي کي دپیشوخرهاري ته (purr) وایي اوپه فرانسوي کي ورته (ronronner) وایي . دواړه لغتونه دپیشي (پیشو) دخرکي ږغونه تمثیلوي خوتاسي وینئ چي دهغوپه شکل او جوړښت کي څومره توپیرسته .

سیمبولونه دشیانوڅرګندوونکي دي خوپخپله شیان نه دي . د کتاب لغت پخپله کتاب نه دئ بلکي دهغه څرګندوی دئ.

کله چي موږدژبې لغت پرخوله راوړو، ترزیاتي اندازې پوري مومراد دویلوژبه (spoken language) ده . لیکلې ژبه بیا یوبل سیستم دئ چي له ویناسره سیده اړیکي لري.

اروابناد پوهاند دوکتورمحمدرحیم الهام لیکي : ژبه دانساني ږغونو یو رمزی سیستم دی چی دیوې ژبنۍ ټولنی غړی یی دمفاهمی له پاره په کاروی . موږدژبی دغه ږغیزسیستم ته وینا وایو. انسانانو خپلو وینایی ژبودثبتولواوساتلوله پاره ګرافیک سیستمونه اختراع کړي دي چی موږیې لیک بولو . ویناا ولیک په ماهیت کې دوه بیل سیستمونه دي . دویناا اساسي جوړونکي عناصرږغونه دی اودلیک اساسی جوړوونکی عناصرتوري دي . ږغونه داسې فزیکی پدیدې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي چې احساس یې دغوړونوپه واسطه کیږي اوتوري بياداسي بل ډول فزيکي پديدې دي چې احساس يې دسترگوپه واسطه کيږي .... ۤ) ۲ (

ډاکټرعبدالرازق پالوال دژبي یوډېرخوندورتعریف کړئ دئ اوهغه داچې ً ژبه د پوهوني اوپوهېدني هغه صوتي سیمبولیک وسیله ده چې ودي او تکامل یې بشردانسانیت وتکاملي پړاوته،اودلیک ایجاد یې انسان د مدنیت وتکاملي پړاوته رسولئ دئ . ۤ) ۳ (

(۱)ځیني پوهان دمرغانو ربز ، دانسانانوله خوادً هوً پرځای سرښورول ، یادبې علاقه گۍ ښوولو پر ځای داوړوپورته کول هم په ژبه کي راوړي خوپه دې شرط چې دغه حرکات اونخښي تل همدایوه معنا ورکړي .

)وگ: الستریتیډ ورلډ انسایکلوپیډیا ــ ۳۰۳۲ مخ ـ نیویارک (

)۲ (دخان شهیدیاد ــ دمقالومجموعه ــ ۷۳ مخ ــ دسرحدونوچاروزارت ـ کابل ــ ۱۳۷۰ ش

)۳ (پالوال ، ډاکټرعبدالرازق ــ معیاري پښتو ــ دپښتې لومړی مخ ـ ۱۳۸٤ ش

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مفاهمه

انسانان ټولنیزژوندکوي . دهغوی په سلوک کې یوله بل سره متقابل عملونه اودغه رازله چاپیریال سره متقابل عملونه دواړه شامل دي . دغه متقابل عملونه اوفعالیتونه دمفاهمې له لاري ، یوبل ته د پیغامو اواطلاعاتودرسولوله لاري سرته رسېږي . دغه رازمنظم اوپر یوه ټاکلي سیستم باندي ولاړمتقابل عملونه یوازي دانسانانوځانګړتیاده . نور حیوانان (ژوي)هم دټاکلوږغونواوحرکتونوپه واسطه یوبل ته پیغا مو نه رسوي ، خودهغوی مفاهمه دانسانانودمنظم ژبني سیستم په توګه نه وي .ژوي یوازي دږغونو جوړولوغریزوي وړتیا لري خوانسانان دخپلي ټولنیزي ډلي دژبي دزده کولواونوروته دورلېږدولوتوان هم لري . دپوهني دلېږدوني همداتوان دبشري مدنیت دمنځ ته راتګ تاداوګېل کېدلای سي . که دژبي تعریف په پام کي ونیول سي نوانسانانوهروخت د خبروکولوتوان درلود، خوددې معنادانه ده چي ژبه دي نودکلمې په واقعي معنادانسان د پیدایښت همزولې وي .

په مفاهمه کي دري ډوله سیستمونه شامل دي چي یویې ږغونه دي ، بل یې دبدن حرکتونه دي اودریم یې ، چي ترنورودووډولونوډېرزیات بنستیزاهمیت لري ، ژبه ده . په ژبه کي بېلابېل ږغونه تریوه ځانګړي انتظام لاندي اوډل سوي وي.

ټولوانسانانو دځان له پاره دویلویوه ژبه جوړه کړې ده اوهرچیري چي بیا مدنیتونه منځ ته راغلي دي ، هورې بیا ورسره سم لیکلې ژبه ایجادسوې ده . له لرغونوژبوڅخه بېلابېلي نوري ژبي رازېږېدلي دي اواوس په نړۍ کي تریوزرزیاتي ژبي سته چي ځیني یې په میلیونونو ویونکي لري اوځیني یې بیایوازي په یوه محدوده قبیله کي د یو لږ شمېرویونکوله خواویل کېږي . ژبه دانسانانواوانساني مدنیت یوه ډېره ستره بریا(لاس ته راوړنه) ده.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژبي مبداء

دبشريت په تاريخ کي دداسي يوه وخت اټکل کېدلای سي چي دننيوانسانانونيکه ګانودي دمفاهمې له پاره دژبي په نامه يوه منظمه وسيله نه درلوده . تاريخي څېړني دنړی دموجودوژبونېټه فقط يوڅو زره کاله وړاندي بيولای سي . دداسي يوې ژبي يا ژبو په باب زموږسره معلومات نسته،چي موږيې دانسانانولومړنۍ (primitive)ژبه وبولو . دومره قدرپوهېږوچي په انساني تاريخ کي نه بې ژبو انسانانو وجود درلوداونه بل حيوان دخبروکولواستعدادلري . دانسانانود فوسيلونو څېړنه (۱)موږته ديومليون کالوياترهغه وړاندي زمانه کي دژبي دسته والي څرک راکوي .

(۱) فوسيل fossil دلرغونوژونديوموجوداتو(حيواني يانباتي)آثارويابقاياووته ويل کيږي لکه هډوکي اوغاښونه چي دمځکي په طبقاتوکي پاته سوي وي.

د ژبوتاريخي څېړنه

نننى حالت ته د ژبود تکاملي سيرڅېړنه ځکه سخته ده ، چي په دې برخه کي زيات مواداوارقام (data) نسته. خوله نېکه مرغه ننی ژبي سره پرتله کېدلای سي اوکه دهغوترمنځ منظم ورته والی ومونډل سي ، ددغه ورته والي له مخي څوک کولای سي دنوموړوژبويوه مخکېنی او زړه مرحله پيداکاندي . هغه پوهنه چي دغه رازمسايل څېړي ، د تاريخي ژبپوهني (historical languistics) په نامه يادېږي او مقايسوي ژبپوهنه (comparative languistics) د همدې علم يوه څانګه ده .

ژبي دژونديوموجوداتودنوروفعاليتوپه شان دچاپيريال له بدلو نو څخه اغېزمني کيږي . دوګړودکلتوري سيستمونوپه هره برخه کي چي کوم بدلون راسي ، اړونده ژبه يې هم ترپوې اندازې پوري هرومرو بدلېږي. له دې سره سم دژبي زاړه لغتونه اواصطلاحات له استعماله لوېږي ياېې معناوي بدلون مومي ، نوي لغاتونه منځ ته راځي . سربېره پردې دژبي ويونکي هم تل تغيرمومي . لوييږي ، زړيږي ، مري اونوي ويونکي منځ ته راځي . ديوې ژبي هرويونکی فردهم دخپل عمرپه اوږدوکي دژبي دويلوځيني لاري چاري بدلوي . له دغه فردسره شايي نورهم دده دلاري تقليدوکړي . په دې ډول دوخت په تېرېدوسره په ژبه کي ډېربدلون راځي . دابهېرورو ورو پرمخ ځي . که څوک ديوې ژبي د ډېروسپين ږيرواوزلميوويونکووېناوي واوري ، په هغوکي به د يادوني وړتوپيرووينې . دلغتونوداستعمال په برخه کي هم ورو ورو او ناڅاپي بدلونونه پيښېږي . که چيري ديوې ژبي ليکلي ثبتونه موجود وي ، نوڅېړونکي په اسانی سره کولای سي چي دغه رازبدلونونه پيدا کړي .

په لغتونوکي بدلونونه په څوډوله منځ ته راځي:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ــــ معناوي يې بدلون ومومي(۱) .

ــــ يولغت له استعماله لوېږي .

ــــ نوي لغتونه اواصطلاحات جوړېږي.

ــــ له نوروژبوڅخه لغتونه اخيستل کېږي .

(۱) دمثال په توګه په انګرېزي کې د (deer)لغت چې نن دهوسۍ په معنارواج لري ، په زړه انګليسي کې په عمومي توګه د(حيوان) په معناکارېدئ . په پښتوکي دسيال کلمه دپښتانه له پاره يوه درنه اودوياړ وړ کلمه وه، نن يې دمعيارکاروباريان ددښمن له پاره کاروي.

دخيل لغتونه

له نوروژبوڅخه دلغتونواخيستلوبهېرته (لغت پورول) وايي اوکوم لغتونه چې په دې ډول ژبې ته ننوزي د(دخيلولغتونو) په نامه يادېږي . هره ژبه خوراډېردخيل لغتونه لري اومجرده ژبه په نړۍ کې اصلاً وجودنه لري . اروابشادعلامه رشاد(رح) وايي :" په دنياکي مجرده ژبه نه سته اومجردقوم هم نه سته . تاسي وګورئ عربي داسي يوه ژبه ده چي قرآن پکښې نازل سوی دی اودعربوقدامت هم واضح دی . مګرپه قرآن کي اتلس توري غيرعربي راغلي دي . هغه دعربونه دي اودعربي دخيلولغاتوله پاره خفاجي يولوی کتاب ليکلی ، شفاءالعليل ياځيني کسان يې شفاءالغليل لاوايي ... سيدسليمان ندوی دلغات جديده په نامه باندي يوبل کتاب ليکلی ، چي په هغه کي يې په عربي کي نوي ور داخل سوي لغات څېړلي دي ... " (۱)

انګرېزي ژبې ته تر۱۰٦٦م کال وروسته خوراډېرفرانسوي لغتونه ننوتل (۲) . دمثال په توګه د (chair)لغت په همدې وخت کي انګرېزی ته ننوتئ چي نن ورځ څوک ددخيل لغت خيال لانه ورباندي کوي . په زړه انګرېزي کي پخوا دهمدې لغت پرځای (stol) يا (stool)رواج درلود.

ددخيلولغتونوله مخي ديوې ژبې دويونکواړيکي له بلي ژبي اوبل قوم سره څرګندېدلای سي . کله چي يوې ژبې ته کوم لغت له بلي ژبي څخه ورننوت اوهورې يې په ژبه کي واخښل سو، نوريې نودژبي ويونکی خپل لغت اودژبي خپل مال بولي .

لکه وړاندي چي مووويل ،ژبي تل دپېريوپه اوږدوکي بدلون مومي .

که دانسانانو دوه داسي ګروپونه په پام کي ونيسو،چي په پيل کي يې يوه ژبه ويله خود ځينو عواملوله امله يوله بله سره بېل ژوندکولوته اړسول ، څوسوه کاله وروسته به يې ژبي يوله بله سره ډېرتوپيرولري اوکه داحالت همداسي روان

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي نوځوزره کاله وروسته به يې ژبې دومره سره ليرې سوي وي ، چې يوازې به دژبې ماهران په پوهېږې چې ددې دووژبومورګنۍيوه وه .

دهرقوم ژبه دهغه قوم له ټولنيز، اقتصادي اوکلتوري حالته سره تړلې ده . که يې قوم دسيالانوسيال و، ژبه يې هم ترسيالانونه پاتېږې . پښتو دپښتانه ژبه ده . دپښتوتاريخ دپښتنوله تاريخ سره تړلی دئ . ترقي اوپرمختګ يې هم دپښتنوله ترقۍ اوپرمختګ سره سيده اړيکی لري . پښتانه چې دخپل ټولنيزانکشاف په داسي پړاوکي وي ، چې په بېسوادۍ کي پاچهي کولای سي،خانۍ کولای سي، سوداګرۍ کولای سي،پيرۍ اومريدۍ کولای سي،نوژبه به يې څرنګه اوولي پرمختللې وي ؟

هره ژبه که دهغې له ويونکوڅخه مجرده وڅېړل سي ، ګويانه ده څېړل سوې . ژبه پرويونکواغېزه کوي اوويونکي بياژبه سره سمبالوي او سموي يې .

(۱) ګوربت مجله ــ لومړی کال ، شپږمه ګڼه ـــ ۲۳مخ

(۲) په دغه کال انګلستان دNormansله خوافتح سو . دنورمن نوم پخواپه عمومي توګه دسکاندنيويايي خلکوله پاره کارېدئ خووروسته يوازې دناروې خلک په دغه وبلل سول.

ژبه اود ملتو په جوړښت کي د هغې رول

ديوه ملت دجوړېدواساسي عناصرګډه جغرافيايي سيمه ، ګډ تاريخ اوګډکلتور(دين ، ژبه ، ....) دي خوددې عناصروداغېزې درجې يورازنه دي . زياتره پوهان په دې عقيده دي چې ژبه ديوه ملت د جوړېدوډېرمهم عنصردئ . دمانچسټرپه پوهنتون کي دانګرېزۍ ژبې استاد ټوني کراولي Tony Crowley (۱) دژبې دهغې اغېزې په باب چې په نونسمه پېړۍ کي يې په اروپاکي دنوو منځ ته راغلو ملتوپه ژوندکي درلوده ، داسي ليکي :

په۱۹ پېړۍ کي په اروپاکي يوشمېرمهمې سياسي پرمختياوې منځ ته راغلې اودهغوپه ترڅ کي ځيني نوي ملتونه راڅرګندسول چې خپل ځانونه يې دلومړي وارله پاره وپېژندل اوله نوروڅخه يې هم دپېژندني غوښتنه وکړه. په دغه کلتوري اوسياسي بدلون کي ژبې مهم رول ولوباوه . ځکه لکه څرنګه چې ژبه په يوه ملت کي دشامليدلو اوله هغه څخه دوتلوله پاره يوه په زړه پوري اساسي وسيله وه ، دغه رازديوه ملت د منځ ته راتګ لومړنۍ وسيله هم وه .

Pedersenڅرګنده کړې ده ، په نونسمه پېړۍ کي داروپاد ملي ويښتيا او دژبپوهني پيلتيا له يوه لاسه بل لاس ته کېدله اود زياترو نوو را پيدا سوو ملتوله پاره دګرامرکتاب ليکنه يادېوې ډيکشنرۍ ترتيبول د سياسي ارمان اعلاميې اوڅرګندوني وې .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه میولر Mullerچي ویلي دي ژبه دبشریت دټول تاریخ یوژوندی او ګویا شاهددئ . دی زیاتوي چي په دې ډول به ژبه دبشریت دیوه یو موټي اوډله ییز ګروپ یاپه بل عبارت یوه ملت ژوندی اوګویا شاهد هم وي .کله چي میولر وایي،په معاصروخت کي دځینو ډېرو سرسامونکو

ټولنیزواوسیاسي لانجودحل له پاره ژبپوهني ته مراجعه سوې ده ، په حقیقت کي یې دژبي دمطالعې پرسیاسي رول باندي تبصره کړې ده . دغه رول دواکمنوکورنیو اودهغوی دټرونونوپه ګټه لوبېدلی نه دئ بلکي دهغوی پرضدېي دملتونواوژبوپه ګټه عمل کړی دئ . دنونسمي پېړۍ په دغه عصرکي دغي مفکورې ډېره وده وکړه چي ژبه ملي هویت اوتشخص منعکسوي . دمثال په توګه G.F.Graham د ژبي د رول اواهمیت په باب داسي څرګندوني لري :

ژبه دیوه ملت دتمایلاتواوعادتونوڅرګنده څېره ده اوددوی دپوهي اواحساساتوډېرغوره محک دئ . که داتشریح ومنله سي نوطبیعي نتیجه یې داراوزي چي داولسواودهغودژبي ترمنځ اړیکی دومره سره نزدې دئ چي یوبې بایدبل له مخي وپېژندل سي .ژبه داولس دخوی اوخصلت وروستی یادګاردئ . دی ور پسي زیاتوي چي ژبه دیوه ملت له یووالي سره په غوڅه توګه تړلې ده.

G.P.Marshلیکلي دي: څرګنده ده چي دیوه اولس دیووالي له پاره د ژبي یووالی اساسي توکی دئ . دملت په جوړښت کي دژبي اشتراک د دین اوحکومت تر اشتراک زیات غښتلی عنصردئ . دیوې ژبي همزمانه ملتونه که هرڅو دعقایدواو سیاسي تشکیلاتو دتوپیرونوله امله دشکل له مخي سره بېل سوي وي ، خوپه اصل کي یوکلتور، یو ارمان اودحوادثوپه مقابل کي یو راز عکس العمل لري.

(۱) ټوني کراولي په لیورپول کي زېږېدلی اولوی سوی دئ .داکسفورډ، سوت ټامپټن ، رتجرز، بارسیلونا او سانډیاګوپه پوهنتونوکي درس لوستی دئ . اوس (۲۰۰۵م کال) دمانچسټرپوهنتون د انګلیسي ژبي پروفیسردئ . دده په لیکلوآثاروکي؟Proper English) ، Language in History and The Politics of Language in Northern Ireland، او (Standard English and The Politics of Languageدیادوني وړدي.

دهمدې عنوان مطالب دټوني کراولي د Standard English & the Politics of Language دکتاب له دوهم چاپ د۵٦ ـــ ۵۷ مخونوڅخه اخیستل سوي دي.

لهجه dialect څه ته وایي؟

لهجه دخبرواتروطرززیادخبروددادادي یوډول دئ . لهجې ته په انګرېزي کي dialect وایي چي دیوناني لغت dialectosڅخه مشتقه کلمه ده اوډیالکټوس دخبرو کولوطریقې ته ویل کیږي . لهجه دیوې ژبي محلي نوعه هم

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بللای سو. لهجې ته فرېزيو لوجيphraseology هم ويله سوې ده (۱) اوهغه هم د افادې دځرګندولولاري ته ويل کېږي.

لهجې پرجغرافيايي ماحول سربېره په ټولنه کي ديوې ژبي د ويونکوله ټولنيزاواقتصادي دريځ سره هم بدلون مومي . د کليوالو لهجه ، دبزګرولهجه ، دماموريتولهجه ، داشرافولهجه ، او نوري ډېري لهجې يې په مثالوکي راتللای سي .

دژبي پوهان په دې عقيده دي ، چي دژبي لهجه هغه وخت منځ ته راځي چي ويونکي يې له خپل اصلي اوطبيعي ټاټوبي څخه د بېلابېلو ټولنيزو، اقتصادي ، سياسي اونظامي عواملوله امله نورو سيموته ولېږدېږي اوهورې دنوروژبوپه ګاونډکي واقع سي او د نورو ژبواو ثقافت تراغېزې لاندي راسي . دځينولهجودانکشاف لړۍ دومره پسې اوږده سي ، چي يوه بله ژبه منځ ته راوړي .

(۱)ټوني کاولي ۸۳مخ

د ژبو کورنۍ

ژبپوهانودانسانانودبېلابېلونژادونو، قومونواوملتونوژبي سره مقايسه کړي دي اوهغه يې پرکورنيوباندي سره وېشلي دي . دژبودې رازمقايسې ته comparative method وايي . ددې مقايسې په نتيجه کي دوی ته ځرګنده سوې ده چي په ځينوژبوکي لغتونه يوله بل سره ورته ښکاري او له دې څخه داسي نتيجه راباسي چي داژبي په يوه واحده ژبنۍ کورنۍ پوري اړه لري . دوی هڅه کوي چي ددې ژبنۍ کورنۍ مبداء ژبه پيداکړي . دغه مبداء ژبه زياتره فرضي hypothetical ژبه وي ځکه دهغې دسته والي دثبوت له پاره پوره اندازه ليکلي موادپه لاس کي نه وي (۱).

په ژبنيوکورنيوکي يوه دهندواروپايي Indo-Europeanژبوکورنۍ ده . دهندواروپايي ژبومفهوم واردواره دووتنوورونو جرمن ژبپوهانو ويليام ګريم اوجيکب ګريم نړۍ ته اعلان کړ. په دې ورونوکي جيکب ګريم ديوقانون پرکشف باندي بريالی سو، چي وروسته دګريم دقانون په نامه مشهورسو(۲) .ګريم پخپل قانون کي وښودله چي انګليسي ، جرمني ،لاتيني اوداروپاډېري نوري ژبي په يوه کورنۍ پوري اړه لري اودا کورنۍ وروسته دهندواروپايي کورنۍ په نامه ياده سوه . پوهانو ته لا داخبره ښه پوره معلومه نه ده چي دهندو اروپايي ژبو مبداء چيري ده (۳). پښتودهمدې کورنۍ د آريانی ځانګي په ختيځ ښاخ اړه لري.

(۱) السټريټيډ ورلډ انسايکلوپيډيا ـــ ديارلسم ټوک ـــ ۳۰۳۱ ، ۳۰۳۳مخونه ـــ نيويارک

(۲)جيکب لـــــــــودويګ ګريم Grimm(1785-1863) Jakob Ludwig او ويليام کارل ګـــــــــــريم

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

(Wilhelm Karl Grimm (1786-1859 دوه ورونه وه چي څه دپاسه دوه سوه کاله وړاندي په جرمني کي اوسېدله . دوی پرجرمني فولکلورباندي ډېرکاروکړاود فولکلوريکو کيسويوه مجموعه يې راغونډه کړه چي نن Grimm�s Fairy Talesنوميږي . داکيسې په ټوله نړۍ کي شهرت لري خوپه وروستيوکلونوکي دکيسودکرکټرونودخشن توب له امله ترانتقادلاندي راغلي دي . (وګ : الستړټيډ ورلډ انسايکلوپيډيا ـــ لسم ټوک ـــ ۲۴۲۷ مخ)

(۳) هماغه اثر ـــ ۲۷۴٦مخ

(٤) ويکيپيډياWikipedia دايره المعارف ـــ دانټرنيټ په حواله

ليکدود

دليکلو(writing)عمليه پريوه وسېله باندي دکرکټرونو(تورو) کيندل ياکښل دي . له دې فعاليت څخه مراد دلغاتواونوروهغو جوړ ښتو سره اوډل ياثبتول دي ، چي ديوې ژبي نمايندګي کوي . داوډلواو ثبتولوله پاره له ټايپ څخه هم کاراخيستل کېږي خودليک دقيق ماهران ټايپ کولوته دليکلوعمليه نه وايي . ددوی په نزد ليکل (writing)اوټايپ کول (typing) دوې سره بېلي عمليې دي . په نړۍ کي دليکلواساسي سيستمونه پرڅلوروبرخوويشل سوي دي : لوګو ګرافي ، سيلابي، الفبايي اوشکلي. په دې ټولوکي يې زموږد بحث وړ برخه الفبايي سيستم دئ . الفبې دسمبولونويومجموعه ده چي هر سمبول يې دژبي ديوه فونيم (ږغ) نمايندګي کوي . بشپړي الفباوي هغه الفباووته ويل کېږي چي داړوندي ژبي ټول اوازونه او حرکتونه په پشپړه توګه سره تمثيل کړلای سي . يعني که يوه ليکونکي ته ديوه لغت تلفظ ورکړه سي ، دی يې دليکلوترعهده ووتلای سي اوکه يوه لوستونکي ته يوليکل سوی لغت وړاندي سي ، دی يې دتلفظ کولو تر عهده ووتلای سي .(۱) دسيمبولونوياالفباوو په واسطه ديوې ژبي تمثيل ته د هغې ژبي ليکدودوايي . څرنګه چي ديوې ژبي اوبلي ژبي تر منځ او دغه راز په يوه ژبه کي دننه دبېلابېلو لهجوترمنځ دږغونو توپير سته ، ځکه نوليکدودونه هم توپيرسره لري . هرڅومره چي ديوې مشخصي ژبي دلهجودويونکوترمنځ راشه درشه اونور ټولنيز او کلتوري اړيکي سره نزدې کېږي،هغومره يې دواحدي ژبي اوواحد ليکدودله پاره زمينه برابرېږي .

ديوې ژبي دليکني سيستم (ليکدود) تل دهغې ژبي دويونکود اړتياووپربنسټ بدلون اوانکشاف مومي . کله کله دوخت په تېرېدو سره دسمبولونوپه شکل کي هم بدلون راځي . له همدې امله دئ چي ديوې ليکلي نسخې د انکشاف دڅېړني له لاري هم داړوندوويونکو د اړتياوو په باب معلومات ترلاسه کولای سو اوهم يې دوخت په اوږدو کي دبدلونونوپه څرنګوالي پوهېدلای سو. دهمدې حقيقت له امله بايد دمتونوپه ثبت اوڅېړولوکي دخطاط دسليقې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

يالهجې په خاطر بدلون رانه وستل سي ځکه که داکاروسي ، متون مسخه کېږي اوډزېي د تاريخي مطالعې په څېړنه کي څېړونکی بې لاري کېږي اوپرخپله څېړنه باندي غلطي نتيجې بناکوي .

دالفبې تاريخي سابقه لرغوني مصرته رسېږي اوپيل يې د۲۷۰۰ ق م څخه رانښول کېږي. لرغونومصريانودهيروغليف ددوه ويشتو سمبولو په ايجاداوانکشاف سره دخپلي ژبې کانسونينټونه را پېژندلي دي . د ليکدوددتاريخچې اودليک دډولونوڅېړنه زموږتربحث وتلې ده .

(۱) اروابښادپوهاندډاکټرالهام ليکلي دي : دپښتوپه اوسني ليکدودي سيستم کې دهرکانسونانتي ږغيزواحد(فونيم) له پاره يوخاص ليکدودي واحد(گرافيم) شته اوکومه ستونزه په کې نه احساسيږي .مگردپښتودږغيزسيستم جوړښت واولي ږغيزواحدونه لري خودليکدودپه سيستم کې يې يوازی پنځه گرافيمونه موندلای شو. له بلې خواپښتوځينې داسې ږغونه هم لري چي له دوو اوولونوڅخه ترکيبيږي او په ليکدودکې گرافيمونه ورته نشته اودپښتودليکدودستونزې له همدی کمبوتيوڅخه راولاړيږي .

)وگ: دخان شهيدياد ـــ ۷۴ مخ(

د پښتو ليکدود پرون او نن

دپښتوالفبې دمنځ ته راتگ پرخبره باندي کورني اوبهرني پوهان په يوه خوله نه دي . اوددې لانجې تاداوپردغه حقيقت باندي ولاړدئ چي دليک مرحلې ته دپښتوژبې درسېدلودوخت په باب موږپوره مدارک په لاس کي نه لرو. دليکدودپرسرباندي په اوسنۍ زمانه کي لانه توافق او يو لړ نورعيني واقعيتونه ددې خبري ښکارندويي کوي چي پښتنو دي تر نورو گاونډيووروسته ليک ته اړتيامونډلې وي . ددې موضوع تفصيلي څېړنه موږله خپل هدف څخه ليري کوي . د پخوانيو روايتو او اوسنيو څېړنوله مخي دپښتو الفبې ايجاد، يايه يوه روايت سمول دغزنوي سلطان محمود(۳۸۷ ـــ ۴۲۱ هـ ق)زمانې ته رسېږي . داروايت د خيراللغات دمولف قاضي خيرالله نوښاري له خوا دنوموړي کتاب په

مقدمه کي (د۱۹۰۳ع چاپ) بيان سوی اووروسته عام سوی دئ . قاضي خيرالله ددغه روايت نه راوي ښوولی دئ اونه يې هم ماخذ ، چي څېړونکي دي دنوروڅېړنوله پاره ورته مراجعه وکړي.

علامه رشاد (۱۳۰۰ ـــ ۱۳۸۳هـ ش) ددغو روايتوتريادوني وروسته د پير روښان بايزيد(۹۳۱ ـــ ۹۸۰هـ ق) هغه ادعارانقلوي چي وايي پر عربي تورو باندي دپښتوتورووزياتول دده(بايزيد) کارنامه ده . (۱) د پښتوتوروپه جوړولوکي دروښان پير دغه ادعاده يوپياوړي مريد او پيرو دولت لواني په دغه بيت سره تاييدکړې ده:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغاني لفظ مشکل و، لوست کوښښ نه شه

ورته وشـــــــــوه، کننده دیارلس حرفــــونه

دپښتوداتوري دروښان پیردلوی عقیدوي اوسیاسي مخالف اخوند درویزه ننگرهاري (۹۳۹ـــ ۱۰۴۸هـ ق)له خواهم کارسوي دي اوله همدې استعمال څخه گیورگ مارگنسترنې (۱۸۹۲ــــ ۱۹۷۸ع) داسي نتیجه اخیستې ده چي گویادروښان پیرپورتنۍ ادعا حقیقت نه لري (۲) .

که دغزنوي سلطان محمودپه وخت کي د پښتو الفبې په باب غښتلي اسنادترلاسه هم سي ، له دې حقیقت څخه سترگي نسي پټېدلای چي دغي الفبې دایجادله زمانې (پنځمي هجري پېړۍ) څخه بیادروښان پیرتروخته (لسمي هجري پېړۍ) پوري منظم اوپرله پسې تداوم نه دئ موندلی اوکه یې موندلی هم وي ، زموږپه واک کي داسي اسناد نسته چي له هغوڅخه دي ددغه تداوم دسته والي په باب داستدلال له پاره کارواخلو. دموجوداسنادوله مخي دپښتوالفبې مستندلیکلی ثبت چي وروسته یې زموږترزمانې پوري له ډېروبدلونونوسره پرله پسې تداوم موندلئ دئ ، دخیرالبیان لیکدودئ چي زموږپه څېړنو کي ورته روښاني لیکدودویل سوئ دئ .روښاني لیکدودددغه غورځنگ په نشراتواوشعري دېوانونوکي پالل سوئ دئ اوپه دغه لیکدودباندي لیکلي سوي نسخې دپښتونسخوپه زېرموکي موندل کېږي . درروښاني ادبیاتو، چي مرادمي دروښاني غورځنگ دپیروانو دېوانونه دي ،په هاخوازموږپه لاس کي اوس داسي کومه خطي نسخه نسته چي دغه لیکدوددي پې پاللی وي.

دروښان پیرلوی مخالف اخونددرویزه اودهغه پیروان ځان ته خپل پښتولیکدودلري چي په خپله نوعه کي خویوجلالیکدودورته ویلای سو، مگرله روښاني لیکدودسره یې په ځینوبرخوکي ورته والی لیدل کېدای سي .

تردغه لیکدودوروسته نو زموږمخي ته دخوشحال خان خټک لیکدود (ځنځیري لیکدود) راځي .دالیکدوددخوشحال خان خپل ایجاددئ . دده خپل آثاراودده دزامنواولمسیوآثارپه دغه لیکدود لیکل سوي دي او خپرښت یې درروښاني لیکدودځکه زیات دئ ، چي دخوشحال خاني غورځنگ ادبي ایجادات درروښاني غورځنگ زیات اوپراخ دي . دخوشحال خاني لیکدود یوه وروستنۍبیلگه ، چي دده تر عصرډېر وروسته دده دکورنۍ دیوه پردېس غړي دوست محمدخټک په قلم را پاته ده ، دبحرالعلوم (۳) خطي نسخه (د۱۲۹۰هـ ق کال خطاطي) ده. په دې نسخه کي دوست محمدخټک خپل قبیلوي نوم (تخلص)په خوشحال خاني لیکدودلیکي اودخټک کلمې د(ټ) پرځای (ط) کارېږي او تر لاندي (ء) ورته ږدي .

دپښتولیکدوددتاریخي سیرڅېړونکي دپټي خزانې اوددغه عصرد لیکدودپه باب هم رغېږي . خوڅرنگه چي دپټي خزانې دغه اوسنۍ نسخه په دیارلسمه هجري پېړۍ کي خطاطي سوې ده ، ځکه نودهغې له رویه داصلي نسخې دلیکدودپه باب تبصره کول ماته مشکله ښکاري . خودهغونسخوله مطالعې څخه چي دغه عصرته نزدې یاتر هغه وروسته لیکل سوي دي ، داسي ښکاري چي دخوشحال خاني لیکدودتراغېزې لاندي چي لیکلي سوي نه وي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوداخبره موبايدپه ټينګه په پام کي نيولې وي چي له خطي نسخو څخه په يوه عصرکي دمروج ليکدوديالپخپله دليکوال يا شاعر لخوا کارسوی ليکدودمعلومول ډېره ګرانه خبره ده. ځکه خطاطان د نسخوپه کاپي کولوکي خپله ځاني سليقه اوخپله لهجه هرومرو داخلوي) ۴. (

په افغانستان کي داميرشيرعليخان ترزمانې پوري چي دپښتوکوم ليکدوپه لږوډېربدلون سره رواج درلود،هغه ليکدوددئ چي په مشخصه توګه له احمدشاهي عصره راهيسي په پښتوليکنوکي پالل کېدئ . دي ليکدودکومه معياري بڼه نه درلوده اوترزياتي اندازې پوري دهرليکوال اوشاعرپه سليقه اوبرداشت پوري تړلی و .

په شلمه پېړۍ کي چي افغانستان ته دتجدد اومدنيت پالني اغېزې د اميرحبيب الله خان (سراج الملت والدين) په پاچهۍ کي دسراج الاخباردخپروونوله لاري ورسېدلې ، نوپرڅنګ يې دپښتونشراتوله پاره عيني زمينه برابره سوه .سراج الاخبار په لومړي سرکي په سنګي چاپ خپرېدئ اووروسته چي دعنايت مطبعه په کابل کي تاسيس سوه (۱۹۱۱ع) ، سراج الاخبارهم په حروفي توروخپل نشرات پيل کړل . دا توري پارسي توري وه اوپښتومضامين اواشعارېې هم په همدې تورو خپرول .ځکه نوموړ ددغي دورې پر پښتوليکدودباندي دسراج الاخبار د نشراتو پر بنسټ نه سوړغېدلای . موږته معلومه ده چي په سراجي عصرکي د حبيبيې مدرسې له پاره دپښتودرې کتابونه دمولوي صالح محمدپه قلم ليکل سوي دي . داکتابونه اوس زماسره نسته خوپخوامي ترنظرتېرکړي وه .په هغو کي لومړی پښتو کتاب ښاغلي عبدالکريم بريالي (دپښتوليکدود) په نامه پخپل نوي چاپ سوي اثر۱۰۵ مخ کي په لنډه توګه معرفي کړی دئ . ماته ددغه کتاب په باب دښاغلي بريالي له بيان اوخپلومشاهداتوڅخه څرګنده سوه چي دکتاب ليکدودله هغه رسم الخط سره ورته دئ، چي وروسته داماني عصر په (مرکه دپښتو) کي هم منل سوی واوتاسي به يې په راتلونکوکرښوکي تفصيل ولولئ.

داميرامان الله خان په روښانه دوره کي دپښتوليکدودله پاره منظمه رسمي هڅه دهغي ټولني له خواله سره راپيل سوه ، چي ٌ مرکه د پښتو ٌ نومېدله) ۵ . (

مرکه دپښتوتر۱۳۰۲ هـ ش کال دمخه منځ ته راغلې وه اولومړی رئيس يې مولوي عبدالواسع خان کاکړ اوترهغه وروسته يې دوهم رئيس عبدالرحمن خان لودين و. دي مرکې دوولس تنه غړي درلودل اود وخت په اساسي قانون (نظامنامه دتشکيلات اساسی افغانستان) کي يې په درجېدلوسره رسمي اوقانوني بڼه موندلې وه . ددې مرکي وظايف دپښتوژبي د قاعدوجوړول اوددرسي کتابوترجمه کول اونقلول وو(٦). د ښاغلي رفيع صاحب دڅېړني له مخي ، دې مرکې چي دپښتوالفبې له پاره کوم ليکدودټاکلی و ، له اوسني مروج ليکدوسره يې زيات توپير نه درلود .يوازنی توپيريې داو، چي د(ځ) ږغ له پاره يې د(ح) ګرافيم ته يوټکی پرسربل په غبېږ کي ورکاوه . له هغوبېلګوڅخه چي ښاغلي رفيع صاحب د(يوازينی پښتو) له کتابه رااخيستي دي ، ښکاري چي مرکې دکندهاری لهجې ځانګړتياوي منلي وې .چي تفصيل به يې تاسي په راتلونکوپاڼوکي ولولئ.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دليکدودکوم اصول چي (مرکه دپښتو) ټاکلي وه ، په طلوع افغان اخبارکي هم په لړوډېرتوپيرسره تعقيبېدل . خوبل چاپي دپاللوهځه نه کوله اوترډېري اندازې د کاغذ پرمخ پاته سوي دي). ۷ (

مرکه دپښتوداماني دوري له ختمېدوسره پای ته ورسېده . کله چي په هيواد کي ترسقوي انارشۍ وروسته دولتي نظم داعليحضرت محمد نادرخان اودهغه دغښتلوورونوپه موټه ټينګ سو،ورسره سم يې په کابل کي د(انجمن ادبی) ترجوړېدو(۱۳۱۰ش)يوکال وروسته په کندهارکي د پښتوانجمن خښته کښېښوولہ سوه.

دپښتوادبي انجمن د۱۳۱۱ش کال دليندۍ په نهمه نېټه دکندهار ولايت په عامه سلامخانه کي دوزيرمحمدګل خان مومندپه وينا پرانيستل سو. نوموړي په خپله پرانيستونکې ويناکي دانجمن دندې داسي بيان کړې:

۱ــ انتشارديوه مجله علمی اوادبی اواجتماعی اوتاريخي چی د پښتانه دشانه سره ښايی اومناسب ددغه کام اوژبی يی .

۲ــ جمع اوتدوين دلغات متفرقه دپښتوپه هرکام اوهرکلی کی د پښتنوچی هرچيری وی اودفع اوورکول دمفهوم داختلاف دلغات چی بلااندیشه دکوم مصيبت څه په ميانځ کی وی ياپيداشی.

۳ــ جمع کول اوټولول دادبی کتابونودپښتو،چی مطبوع ياغير مطبوع وی اوتشويق دتصنيف اوتاليف دداسی آثارادبيه.

٤ــ ترجمه ددرسی کتابونوچی په موجب دپروګرام رسمی دوزارت معارف دافغانستان په مدرسواومکتبوکی ويل کيږی.

۵ــ ترجمه اوتاليف دنورمفيدعلمی اوفنی اوتاريخی اوغيره کتابونه عصری دهری ژبی چی وی په شرط ددی چی خلاف دعقايد اسلامی دمسلمان ملت دپښتون اومخالف دسياست دحکومت مستقله دافغانستان نه وی.

٦ــ تاسيس ديو (ملی کتب خانه دپښتو) اوهم ضمناً دهغه کتابو نو چی دپاسنی مطالبودپاره مفيدوی.

۷ــ په ذريعه دنشرد((مجله ادبی)) جلب توجه دتمام ملت ودی خواته اوحاصلول دنيک بينی په نسبت د((پښتو)) ٌ) ۸).

دانجمن په دندوکي دليکدودپه باب مشخصه يادونه نه ده سوې خو دانجمن له نشراتوڅخه څوک معلومولای سي چي دليکدود يوه ټاکلې لاربې تعقيبوله اوښاغلی بريالی وايي چيٌ ... دليک په اندازکښی لږبدلون راوستلئ .... ٌ (۹). ښاغلي رفيع په ژبپالنه کي دانجمن د تشکيلاتو اونشراتوپه باب ښه پوره څېړنه کړې ده خود ليکدودپه باب يې څه نه دي ويلي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکندهاردپښتوادبي انجمن په ۱۳۱٦ ش کال دکابل له ادبي انجمن سره يوځای سواوددواړوله ترکيبه څخه پښتوټولنه منځ ته راغله.

پښتوټولنه د۱۳۱٦ ش کال دثورپه لومړۍ نېټه تاسيس سوه . دې ټولني خپل کاراووظايف ترخپلومخکنيوانجمنونو منظم اوپراخ کړل اوهغه په دې ډول وه:

۱ــ دافغانستان دتاريخ تدوين اودافغانستان په تاريخي ځرنگوالي له هره پلوه پوره ،پوره رڼاچول.

۲ــ ژبي اوادب ته تحول اوترقی ورکول ، ملی آثار(فولکلور) دوطن له هره گوټه راټولول اونشرول.

۳ــ ديوې عصري اوعملی ژبي په حيث دپښتوژبی دراژوندی کولواو تدوينولوکار.

٤ــ دکابل مجلې اوکالنۍ اونوروو‌طنی جرائدوپه واسطه ادب اوژبی ته ترقی ورکول اوجهان ته په يوابرومندصورت دافغانستان معرفی کول) . ۱۰(

په ۱۳۳۳ ش کال دپښتوټولني په اهدافو اووظايفوکي يوڅوربدلون راغی اودنويو وظايفوپه لړکي يې ٌ دپښتوژبي دلغاتو اوقواعدو تدوين ، دضرورت له مخي دنويو اصلاحاتو او لغاتووضع کول ، ادبي اولغوي څېړني اودپښتوپه لساني علوموپوری مربوط آثارليکل او خپرول ٌ شامل سول). ۱۱ (

پښتوټولنه دهماغه پيل څخه دليکدودديوکولوپه لټه کي وه خو ددغه هدف دترسره کېدوله پاره يې لومړنۍ منظمه هڅه ترخپل تاسيس پنځه کاله وروسته د۱۳۲۱ ش دجوزاپه مياشت (۲۱می۱۹٤۲ع) ديوې غونډې په ترڅ کي چي دهيواد۲۵ تنه پوهان اوليکوال پکښې راغونډ سوي وه ، پريوويشتواختلافي موادوباندي تربحث وروسته فيصله وکړه . تردې فيصلې شپږکاله وروسته يې بيا د۱۳۲۷ ش کال دسنبلې په اتمه (۳۰ اگسټ ۱۹٤۸ع) دافغانستان اولرو پښتنو يوې ۱۹کسيزې ډلي غونډه وکړه اوپه هغه کي يې پريولړاختلافي موادو فيصله وکړه .دريمه فيصله د۱۳۳۷ ش کال دسنبلې په ۲۵ مه (۲۷ اگسټ ۱۹۵۸ع) دافغانستان ، پېښور اوپښتنوليکوالواوپوهانوپه گډون غونډه وکړه اودلومړۍ فيصلې پرڅلورموادوېې له سره بياغور وکړ اودنورو۷۳ موادوپرسريې موافقه سره وکړه .

په دې فيصلوکي دپښتوالفبې پرسرله (ڼ ــ نړ) پرته نوراختلاف نسته اوهغه هم په ټولوفيصلوکي (ڼ) ټاکل سوی دئ . په لومړۍ فيصله کي په (لاړ ـــ ولاړ) کي د(ولاړ) شکل فيصله سوی دئ اوپه دوهمه کي دواړه صورتونه منل سوي دي . په لومړۍ فيصله کي په (لځ ــ لوځ) کي (لځ) فيصله سوی دئ خوپه دريمه فيصله کي بيرته په (لوځ) باندي تعديل سوی دئ . په لومړۍ کي په (مونږ– موږ) کي (مونږ) فيصله سوی و، خوپه دريمه کي دواړه منل سوي دي . دغه رازپه ټولوفيصلوکي (ږغ ــ غږ) دواړه شکله منل سوي دي . په لومړۍ فيصله کي د اروابناد الفت دکتاب په حواله د(شو ، شي ، شته ، ...) اشکال منل سوي دي خود ښاغلي بريالي دکتاب په ۱۱۲ مخ کي ورته کښل سوي دي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

(دواړه صحيح دي) خوددوهمي فيصلې په برخه کې يې دغه اختلاف ته (دواړه) قيدنه دئ وراچولئ (۱۱۵مخ) . زمالاس اوس اصلي فيصلې ته نه رسېږي چې ددغه اختلافي روايت حقيقت ځان ته معلوم کړم .

ددې فيصلوټول اختلافي موادراوړل دلته لازم نه دي اولوستونکي يې داروابښادګل پاچاالفت په (ليکوالی ، املاءاوانشاء) نومي اثر کې او دغه راز دښاغلي عبدالکريم بريالي (دپښتوليکدود) په نامه کتاب کې لوستلای سي . لکه وړاندې چې مې مثالونه راوړل ،په دغودوو کتابو کې راغلي فيصلې يوله بله توپيرسره لري .

دليکدودپه برخه کې ددې فيصلوتطبيقي اړخ په افغانستان کې تر يوې اندازې عملي سوځکه چې يورازمرکزي دولتي ملاتړ ورسره موجودو.خوترکومه ځايه چې ماته معلومات سته په لرو پښتنوکې د آزادومطبوعسته والي ددغوفيصلوپه تطبيق کې خنډونه اچول او عملي اړخ يې نن لاهم کمزوری ښکاره سوی دئ .

زموږمعاصرژبپوه دوکتورزيارصاحب دغوفيصلوته داهميت په سترګه نه ګوري اووايي چې ٌ پخوابه په پښتوټولنه ياپښتومرکه کې داسي کارکېده چې لاس به پورته کېده ، که به دکندهاريانولاسونه زيات شوه دکندهاريانوپښتوبه شوه ، که به دننګرهاريانودازيات وو ، دهغوبه شوه . خوموږداکارپرېښوده ... زموږله پښتوټولني اوبياستر انسان محمدګل خان سره داتوپيروچې هغوی لومړی غوښتل چې د لاس په پورته کولواوريفرنډم له لاري يوستنډرډ ليکنی فورم پيداکړي اوپه تېره بياوزيرمحمدګل خان دخلکوپه خولوکي ژبه ورسموله ، دا امکان نه لري .... ٌ) ۱۲ (

په افغانستان کې دکره پښتوژبې دغورځنګ ترمنځ ته راتګ وروسته دپښتوټولني په فيصلوکي لاسونه ووهل سول اود(شو ، سو ، ...) فيصلې خوېې دپښتوستوروله خوالاهم ماتي سوې . اوداکارددې حقيقت ښکارندويي کوي چې دفيصلوپروخت درايواتفاق نه و اود پوهاندزيارصاحب خبره پرځای ده.

دپښتوليکدودپه باب وروستۍ فيصله دباره ګلۍ دسيمينارفيصله ده . داسيمينارپه ۱۹۹۲ع کال په باړه ګلۍ کې دپښتونخوا او افغانستان دمهاجروليکوالوپه ګډون جوړسو. دسيميناردمنځ ته راتګ زمينه دهغوټولنيزو اوکلتوري اړيکوله امله برابره سوه چې په افغانستان کې دثوردبخولي(فاجعې) له خاطره پاکستان ته دافغانانو دډله ييزمهاجرت وروسته دلرواوبروپښتنوترمنځ ټينګې سوي وې . په دې سيمينارکې دتېروفيصلوځيني موادتعديل سول اودښاغلي رفيع صاحب دخولې خبره ده چې په مجموع کې هغه ليکدودترډېري اندازې ومنل سوچې په افغانستان کې پالل کېدئ . داسي ښکاري چې د سيمينارله نتايجوسره ځينوپوهانو،چې په سيمينارکې يې برخه نه وه اخيستې، په ځينوبرخوکې موافقه نه درلوده . د پېښورنامتو ليکوال اروابښادقلندرمومندخوله لومړي سره دسيمينار پرضدو. ځکه ده خپل ځان ته نوی ليکدودراايستلی و اوکتابونه يې (پټه خزانه فی الميزان او خيرالبيان اونور) هم په خپاره کړي وه . پوهاند دوکتور زيار صاحب دباره ګلۍ فيصلوته انتقادي نظرلري اوليکي چې په دې سيمينارکې ځيني منلي اوعامي سوي سموني بيرته باطلي سوي دي . لکه ٌ عربي ټول پورويونه په اره بڼه ليکل لکه قميص،طمع،شمط ..نيم کانسونينټي (معدوله) واونه ليکل لکه په خله(خوله) ، ګټ (ګوټ) ... کې ، همدارنګه دپښتواوږده يامجهول (و)

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرځای له پېښ (ضمې) او اوږدي یامجهولي (ې) پرځای له زېر(کسرې) کار اخیستل لکه په گمان (گومان)،رمان(رومان)اوگله(گېله یاگیله)،ډموکراسي (ډېموکراسي) اوله دي ټولوسره تر (ک) ، (گ) غوره گڼل چي یوبې سر وبوله کاردی ، ځکه داخوکوم غبرگژبیزسېمبول نه دی چې کړی ور واچول شي او خوشې یوتوری پرپښتوابېځې(الفباء) ورسرباری شي چې هم تخنیکي ستونزه(ټایپ، کمپوزاوپرینټ په اړه) رامنځته کوي اوهم اقتصادي اومهالي هغه . ◌ٌ) ۱۳ (

دې سیمینارته دزیارصاحب ◌ٌ ۱۲٦ معیاري آرونه ٌ وړاندي سوي وه خوونه منل سول چي دوکتورزیارله دې بابته خپل ناراضیتوب ښوولی دئ) . ۱۴ (

ډاکټرپالوال دباره گلیله دې فیصلې سره موافقه نه لري چي وایي په پښتوکي (مد) نسته . دپالوال صاحب په عقیده پښتومدلري اوده دهمدې موضوع اویولړنوروخبروپه باب خپل دلایل په تفصیل سره پخپل نوي کتاب (معیاري پښتوـ ۹۷مخ)کي راوړي دي.

ښاغلی سرمحقق زلمی هیوادمل په دې برخه کي مصلحت آمېزه نظر ورکوي اولیکي : ٌ... کومې فیصلې چي ددې سیمینارپه نتایجومرتبې شوې دتطبیق ساحه یې دپخوانیوفیصلوپه پرتله ژوره او پراخه وه ، خو زه ورسره داخبره زیاتول غواړم،چي دافیصلې ځیني تخنیکي مشکلات لري ، ددې لپاره چي دتطبیق ساحه نوره هم پراخه شي د افغان،پښتونخوا(سرحد)اوجنوبي پښتونخوا(بلوچستان)د متخصصو ژبپوهانویوه ډله بیاپرې غوروکړي ، هغه مشکلات او تخنیکي گرانی چي پکې شته ، هغه پکې رفع کړي اوبیایې دتطبیق ساحې ته وړاندي کړي وروسته تردې بایددپښتنود بېلوبېلو سیمو او ثقافتي حوزورسم الخطونه سره یووي . ◌ٌ) ۱۵ (

ښاغلي هیوادمل داتخنیکي گرانی ښوولي نه دي چي کومي دي خود بیان له سیاقه یې ښکاري چي له فیصلوسره یې بشپړتوافق نسته.

دپښتولیکدودپه باب ځیني شخصي اوانفرادي هڅي هم سوي دي لکه دشهیدخان عبدالصمدخان لیکدو، دوزیرمحمدگل خان لیکدود ، دقلندرمومندلیکدود اونور . خوددې ټولولیکدودوزني دهغوی د مخترعینوتروفات وروسته ورتړلي سوي دي.

دلیکدودپه ټاکلوکي زه داسي نظرلرم چي موږباید دپښتو ږغونو (فونیمونو) له پاره دسیمبولونوپر ټاکلو فیصلې وکړو، نه دتلفظونوپه باب . دمثال په توگه پردې خبره بایدتوافق وسي چي اوږده یامجهوله (ې) څه رازولیکل سي . په دې برخه فیصله سوې ده چي دوه ټکي دي سرپرسرورکړه سي . بس همدافیصله ده . اوس که دژبې ویونکي په هرلغت کي داوږدي (ې) اړتیااحساس کړي ، همدغه شکل به ورته راوړي . موږکه په لیکدوکي داخبره فیصله کووچي اوږده(ې) دې په پلانی کلمه کي استعمال سي ، دادلیکدودسمونه نه ده ، بلکي دتلفظ اصلاح کول دي . دتلفظ اصلاح کول په فیصله نسي ترسره کېدلای بلکي دهغه له پاره یواوږدتدریجي بهېر اومشخص ژبني او تاریخي شرایط

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

برابرېدل لازم دئ . دليکدودپرسرداختلاف اساسي ستونزه همدغه مسئله ده اوزموږدژبي متخصصين ورته ډېره پاملرنه نه کوي . دپښتوټولني په فيصله کي ويل سوي وه چي شو، شم ، شي به ليکو ــ بخښل ، کښېنستل به ليکو ــ چې ، کې، مې به ليکوــ ږغ ، غږ به ليکو، نورنودهرچاخوښه چي هررازيې تلفظ کوي . سو، سم ، سي يې تلفظ کوي اوکه بخل اوکېنستل اوکه چي ، کي ، مي . ددې عجيبي فيصلې له مخي نوګوياد(ش) ګرافيم د(س) اوازهم ورکولای سي،(ښ) چي په کوموتوروکي راغلی دئ ، دانګرېزي په شان ګونګ (silent) کېدلای هم سي اومجهوله (ې) دمعروفي(ي) کارهم ورکولای سي . د (ښ) او (ږ) په برخه کي داخبره پرځای ده چي ليکلي ګرافيم بايد په همدې شکل وي خوپه وينګ کي دي هره لهجه خپل داپه پام ونيسي ، ځکه دا دعين ګرافيم اوفونيم بېلابېل تلفظونه دي . مګر د(سو) او(شو) په باب داحکم چي (شو) به يې ليکو، نوردهرچاخوښه چي څه رازيې تلفظ کوي ، يوه بې بنياده خبره ده . ځکه (س) او(ش) دوه جلاږغونه اودوه سره بېل ګرافيمونه دي اوپښتانه ددواړوپه ليکنه اولوستنه کي هيڅ رازمشکل نه لري . دابه يوه ژبنۍ مضحکه وي چي (ش) به ليکو، که يې څوک (س) تلفظ کوي ، پروانه لري . که داديوې قاعدې په توګه ومنل سي نوآيا په نوروشين لرونکولغاتوکي به هم داجراوړوي که يا؟ له بلي خواچي لهجوته دتلفظ حق ورکول کېږي اود(س) او(ش) په تلفظ کي دوی خپل اختيارلري ، نوپه ليکلوکي ولي داحق نه ورکول کېږي . که دتلفظ له پاره ددغه شان حکم په برخه کي ژبنۍ جواز موجود وي ، نوولي يې په ليکلوکي دغه رازجوازنسته . داکارکه څوک دنه پوهېدني له مخي کوي يايې يودبل له مراعته کوي ،په دواړوصورتوکي زمايه نظردژبپوهني په اصولوکي يوناوړه بدعت دئ . ددې پرځای يې معقوله فيصله داده چي دکېنستل اوکښېناستل دواړه شکله دي ومنل سي ، چې ــ مې ــ کې که چا په مجهوله (ې) تلفظ کول ،همداسي دي وليکل سي اوکه يې په معروفه تلفظ کاوه د(چي ، مي ، کي) په شکل دي وليکل سي . په دې صورت کي به نودالفبې يوه ګرافيم ته دتلفظ دوه بارونه ورپه شاسوي نه وي . په انګرېزي ژبه کي د همدې ضرورت له خاطره دئ چيcolour او color ــ labour او laborدواړه شکلونه هم په ورځنيوليکنوکي کارېږي اوهم يې په ډيکشنريو کي ثبت کړي دي . ما له همدې اسيته دانګرېزي ژبي داکسفورډ کوچنۍ ډيکشنرۍ (۱۹۹۸ع کال چاپ) لومړي څلورديفونه سرسري وکتل اويوزيات شمېرتوپيري ثبتونه مي پکښې وموندل . که مي ټول رديفونه کتلي وای ، دتوپيري لغاتوشمېر ترسووهرومرواوښتئ . داتوپيري لغتونه مي داسي سره طبقه بندي کړل:

هغه لغتونه چي بريتانوی اوامريکايي ليکنه يې توپيرسره لري:

Arbor (US)	Arbour
Ardor (US)	Ardour
Armor (US)	Armour
Ax (US)	Axe

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

Behaviour	Behavior (US)
Cesarean	Caesarean(US)
Caesium	Cesium (US)
Calk	Caulk (US)
Cancell	Cancel (US)
Catalogue	Catalog (US)
Caecum	Cecum (US)
Coenobite	Cenobite (US)
Centre	Center (US)
Centreboard	Centerboard (US)
Centrefold	Centerfold (US)
Clamour	Clamor (US)
Colour	Color (US)
Coulter	Colter (US)
Cosy	Cozy (US)
Defence	Defense (US)
Disfavour	Disfavor (US)
Dishonour	Dishonor (US)
Distil	Distill (US)
Dolour	Dolor (US)
Draughty	Drafty (US)

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه لغاتونه چي (Z) يې په (S) باندي اوښتی وي.

Apologise	Apologize
Atomise	Atomize
Authorise	Authorize
Baptise	Baptize
Bastradise	Bastradize
Canalise	Canalize
Capsulise	Capsulize
Centralise	Centralize
Characterise	Characterize
Civilise	Civilize
Collectivise	Collectivize
Commercialise	Commercialize
Computerise	Computerize
Criticise	Criticize
Customise	Customize

دهمدي ځلورورديفونوربېلابېل توپيري لغاتونه

Artefact	Artifact
Bale	Bail

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

Barracouta	Barracuda
Blether	Blather
Bogeyman	Bogyman
Bogey	Bogy
Bond	Band
Botch	Bodge
Boult	Bolt
Brag	Bragg
Burk	Berk
Caddy	Caddie
Calix	Calyk
Carvel	Caravel
Castor	Caster
Combe	Comb
Coney	Cony
Dean	Dene
Dike	Dyke
Dispatch	Despatch
Doyley	Doily
Dryer	Drier
Dryly	Drily

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هیڅ انگرېزي ژبې له دې توپیري لغاتوڅخه هیڅ یوه ته غلط یامعیاري نه وایي . ددوارږودولونوثبت اوکارول یې په ټوله معنااختیاري دي .

مورکه ددوکتورزیارصاحب خبره ٌ ژبه دځلکوپه خولوکي وراصلاح کوؤ، نوپه دې هم بایدسرخلاص کړو،چي دابارمزله ته نه رسېږي . عملي اومعقول حل یې هغسي دئ ، لکه ماچي بیان کړ. په دې صورت کي به له لهجوي اصطکاکونوڅخه هم خلاص سوي یواوپه بېځایه نااندروبه مووخت هم نه وي ضایع سوی .

لهجوي تلفظونه دهغوخپلوویونکوته پرېږدئ . که یې دتغیر اړتیا او شرایط برابرسول ،هرومروبدلون پکښې راځي. زماد خپلي مشاهدې له مخي دېرش کاله وړاندي ماله خپلوپکتیاوالو ټولګیوالو څخه د پوهنتون په لیلیه کي دخور، مور کلمات دخېر، مېر په شکل اوربدل . اوس یې هغوی پخپلومنځوکي لاهم نه سره وایي . د تلفظ دا سمېده د پښتوټولني دفیصلومعجزه نه ده بلکي دهغو اجتماعي اغېزو نتیجه ده چي زماپردغوټولګیوالوباندي د نورو لهجو له پښتنوسره د ګډ ژوندله لاري پرېوتلي وې.

دکندهارپه پارسیبانانوکي زمادوړکتوب پروخت په (غ) باندي د(ق) بدلېدل په ټوله معناعامه خبره وه . خواوس داتلفظ ترزیاتي اندازې پوري په تېره بیاپه نوي تعلیم یافته نسل کي له منځه تللی دئ . نه کومه فیصله ترمنځ سوې ده اونه تلفظ په فیصلوباندي بدلون مومي .

(۱) خیرالبیان د کابل چاپ ــ سریزه ــ ٦٢ مخ

(۲) هماغه اثر ، هماغه مخ

)۳ (بحرالعلوم ددیني عقایدو، فرایضو،نصیحتونو، حکمتونواواخلاقي ، تاریخي اوعرفاني کیسو یوه منظومه مجموعه ده چي زیات وکم شل زره بیته کېږي. ددې کتاب یوازنۍ نسخه دمولف پخپل لیک دکابل په ملي آرشیف کي خوندي ده . لومړی برخه ،لس زره بیته یې ددې قلم چلوونکي له سریزي اوحاشیوسره په ۱۳۷۳ هـ ش کي برابره کړې اوپه ۱۳۸۳هـ ش (٢٠٠٤ع) کي چاپ سوې ده . په دغه کتاب کي دوست محمدختک دڅان دپېژندلوپه باب وایي چي دمحمداکرم زوی ، دکرم خان لمسی اودزمان خان کړوسی دئ . په پښتانه شعراء دوهم ټوک کي یې زمان خان دزرنام خان زوی دپاینده محمدخان لمسی دعبدالقادرخان خټک کړوسی اودخوشحال خان کوسی بللی دئ . دوکتورعارف عثمانوف په خپل کتاب ٌ خوشحال خان خټک اودده ادبي مکتب ــ ۱۸۱مخ ٌ کي دمرحوم بېنواد پښتونستان نومي کتاب د٤١٥ مخ په حواله ، زرنام خان دعبدالقادرخان زوی بللی دئ .

)۴ (ددې کارمثالونه دان دپاسه دي اوحتی نن ورځ چي دمتن برابرولواصول ټاکل سوي اوپه ټولوژبوکي خپاره سوي هم دي ، د متونوبرابرونکي دشاعرپه لهجه کي لاس وهي اوپه اصطلاح معیاري کوي یې . د(په) پرځای (پر) په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ننباسي اوبرعکس يې لاهم . د عبدالقادرخان خټک دېوان په کندهارۍ لهجه اواحمدشاه بابا ، ميرزاحنان بارکزي ، شمس الدين کاکړ او... دېوانونه په يوسفزۍ لهجه خپروي .

۵) (زموږليکوال دانوم دپښتومرکه کارې چي سمه بڼه يې هم داده . خوموږته په کارده چي دځايو، ټولنو او مرکزوپه نوموکي لاس ونه وهواودچاخبره معياري يې نه کړو. داکارموبيابل وخت دنوموړي عصر د پښتو ژبي په ګرامري څېړنه کي خطاباسي . ډاکترپالوال په (خوشال خان) باندي دخوشحال خان خټک دنامه بدلول هم دشاعرپه نامه کي لاسوهنه بولي اوکړي يې .(وګ : معياري پښتو ــ ٤٣٦مخ)

٦) (رفيع ، حبيب الله ، ژبپالنه ــ ٨٤ مخ ، ١٣٦١ش ، کابل

٧) (په" رويدادلويه جرګهٔ دارالسلطنهٔ کابل ١٣٠٣" چي دپښتووينااوکومه برخه خپره سوې ده ، په هغې کي دمرکې ليکدودکورټ په پام کي نه دئ نيول سوی.

٨) (ژبپالنه ــ ٩٣ مخ دپښتومجلې لومړي کال د١٨، ١٩ مخونوپه حواله

٩) (دپښتوليکدود ١٠٤مخ

١٠) (ويښ ــ رازمحمد ــ پښتوکتابونه ــ ٤ مخ ــ پښتوټولنه ــ ١٣٣٧ ش

١١) (پښتوکتابونه ١٢مخ

١٢) (ښکلامجله ــ څلورم کال ، دريمه ګڼه ، ٥٠مخ .

١٣) (دپښتوژبي دودي اړتيااولارې چارې ــ ٨٤مخ

١۴) (ده دسيمينارافغان برخه والوته په انک (طعنه) سره د (لاسکتوي) لقبونه ورکړي دي اوځيني نور پيښوري برخه وال يې د (شيخ العلماء) په لقب ټکولي دي (وګ: پښتو ــ پښتانه .... ، ٣١٠ ــ ٣١١مخونه)

١۵) (تېرماخذ ٦٤مخ.

معيار ــ د ژبي د معياري کولو اړتيا او اړتيا

څرنګه چي موږپخپله ژبه کي دمعيارټاکلوله پاره په ليري زمانوکي کومه تاريخي اومسلسله عنعنه نه لرونومجبوريوچي دنوروژبود معيار ټاکلو جريان دخپلي ژبي دمعياري کولوله پاره دلارښودپه توګه لومړی زده کړو اوبياېي کوزده کړو.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماته اوس سمدلاسه ددې امکانات سته چې دانګرېزي ژبې د معياريت پرهڅوباندي څېړنه وکړم اوبيادډغوهڅوپه روڼاکي دپښتو ژبې دمعياري کولوپرمسئله باندي ورڅېړم . ددې څېړني په ترڅ کي به پخپله دمعيار(Standard)مقوله هم لږوډېرتشريح سي.

په اروپايي ژبوکي دمعيار (standard)مفهوم په بېلابېلومعناووسره ثبت سوئ دئ چي په هغوکي يې لږترلږه دوې اساسي معناوي تر نورو ډېري څرګندي دي . لومړۍ يې دنظامي سمبول مفهوم دئ چي په هغه کي بيرغ، مجسمه ډوله تصويرونه اونورراتلای سي . دغه سمبولونه د جګولکړوپرسردودانيويانوروځايوپرسرځوړندوي اوديوه معتبر مرکزي ځای دښوولووظيفه سرته رسوي .دغه ځايونه دفوجيانود غونډېدومرکزونه څرګندوي.لکه دپاچادودانۍ،دغټواشرافويا آمرينو د ودانۍ نښانونه .دمعيارياستېنډرډ په دغه رازاستعمال کي د عموميت، يووالي اولږترلږه ديورازمتحدالشکل والي ژورمفهوم نغښتی دئ.

دمعياردوهمه معناله لومړۍ څخه بېله ده. په دې معناکي معياردېوې اندازې ياوزن يوه نمونه راښيي. دمثال په توګه داوږدوالي داندازه کولوفلزي ميله(نيم ګزی)، دظرفيت دمعلومولولوښی،دوزن دښوولو اوسپنيزه کتله(کاڼی) اونور.

يوبل معيارهم سته چي داصل(original)په معنادنقل (copy) په مقابل کي کاريږي . کاپي په ورځنيوچاروکي ديوه واحددقانوني څرګندوني په توګه کارورکولای سي خواصل ته بايدوروستۍ اونهايي مراجعه وسي. په مثال کي يې دليک اصل، دکتاب اصل،دفرمان اصل اونورراوړلای سو.

په دې ټولومعياروکي داعتبارauthoritative، عموميتcommonality ، يووالي unity اومتحدالشکل والي uniformityمهم مفاهيم په ګډه پراته دي.

په راتلونکوپاڼوکي به ولولوچي دغه مفاهيم څرنګه د" معياري ژبې" په اصطلاح کي په کاراچول سوي دي اوپه دې ترڅ کي به ووينوچي انګرېزي ليکوالوڅرنګه د" معيار" اصطلاح له اوولسمي اواتلسمي پېړۍ څخه کارکړې ده اوهم به دغه رازهغه هڅي وڅېړوچي په دې اړه دنونسمي اوشلمي پېړۍ په ژبنيوانکشافاتوکي سرته رسېدلي دي . خبره به واردواره پخپله له" معياري ژبې" راونښلووچي څه ته وايي ؟

معياري ژبه څه ته وايي ؟

معياري ژبه هغه منلې سوې ژبه ده چي ديوه ژبني قلمروپه هره جغرافيايي سيمه کي دپوهېدلووړوي .معياري ژبه دادبياتو او ميډياژبه وي اودا ديوې ژبې هغه ځانګړې نوعه (variety) ده چي قانوني يا يوڅه قانوني درېځ ورکړه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوى وي . ويل کېږي چي داديوې ژبي صحيح ترينه لهجه (dialect) ده . معياري ژبه زياتره (هروخت نه) ديوه هيواددپايتخت پرژبه تکيه لري . دژبي دغه شکل په ځانګړي توګه هغوزده کوونکوته ورزده کېږي چي غواړي دغه ژبه زده کړي اود همدې ژبي ټول ليکلي متون هماغه دمعيارپه نامه منل سوې املا او ګرامري نورمونه پالي .

ځيني په نړيواله سويه منلي سوي ځانګړتياوي چي يوه معياري ژبه په تشخيص کېږي ، دادي:

ـــ يومنل سوى قاموس ياقاموسونه چي ټول معياري سوي لغاتونه اودهغواملاء پکښې درج وي ؛

ـــ يومنل سوى ګرامرچي دژبي ټول شکلونه ، قاعدې اوجوړښتونه پکښې ثبت سوي وي اوهم داخبره پکښې څرګنده سوې وي ، چي کوم شکلونه بايداستعمال سي اوکوم بايدنه سي ؛

ـــ دتلفظ يومعياري اومنل سوى سيستم چي ويونکي ورته ديوه علمي اومناسب تلفظ په ستركه وګوري اودغه رازله سيمه ييزواغېزوڅخه پاک وي ؛

ـــ يوه موسسه(institution) چي ددغي ژبي داستعمال چاري پرمخ بيايي اودهغې داستعمال دنورمونوپه ټاکلوکي واک (authority) ورکړه سوى وي . لکه دفرانسې اکيډيمي Academie francaise يا رويال سپېنيش اکيډيمي Royal Spanish Academyچي صلاحيت لرونکي موسسې دي ؛

ـــ ديوه داسي منشورياقانون سته والى چي دغي ژبي ته دهيوادپه قانوني سيستم کي رسمي قانوني ځاى ورکړي ؛

ـــ په عامه ژوندکي (په محاکمواومقننه موسسوکي) ددغي ژبي کارول ؛

ـــ دادبياتويومرکزدرلودل ؛

ـــ په همدې ژبه باندي دمهمومقدسوکتابوژباړل چي دويونکوله نظره سپېڅلي اومعتبروي ؛

ـــ په ښوونځيوکي دژبي دمعياري ګرامراواملاء تدريسول ؛

ـــ بهرنيوزده کوونکوته دتدريس له پاره دژبي دغه ځانګړې بڼه يالهجه ټاکل .(۱)

دمعياري ژبي منځ ته راتلل دبېلابېلوژبنيوتجويزونودبرياليتوب نمايندګي کوي . دهغې ټاکل دامعنالري، چي دهغوسيموژبه نورله ارزښته لوېدلي ياغورځول سوې ده،چي له دغه معيارسره توپيرلري . ددې خبري بيامعناداده چي په ځينوهيوادوکي دمعياري ژبي ټاکنه يوه ټولنيزه اوسياسي مسئله ده .

دمثال په توګه په ناروې کي دوې موازي معياري ژبي سته . يوه يې Bokmal نومېږي چي تريوې اندازې پوري دډنمارکۍ سابقې پرهغه سيمه ييز تلفظ باندي ولاړه ده چي پرناروې باندي دډنمارک دواکمنۍ پروخت رواج و،اوبله يېNynrosk نوميږي چي دابيادلويديځې ناروې دلهجوله ترکيبه جوړه سوې ده . خوايټالويان چي حتى ترناروېژيانو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

زياتي يوله بله مختلفي لهجې لري ، بياهم يوه معياري ايټالوي لري . عجيبه لاداده چي دايټالويانومعياري ژبه دروم پرلهجه باندي تکيه نه لري ، بلکي دفلورانس پرلهجه ولاړه ده . په اسپانيا کي هم معياري اسپانوي دماډريډ پرګړدودباندي نه،بلکي دډېرليري شمالي ولايتValladolid پروېناولاړه ده. په ارجنټاين اويوروګواي کي بيامعياري اسپانوي ددغوهيوادودپايتختويعني دبونيس آيريس او مونتيويدو د لهجوپربنسټ تدوين سوې ده.

معياري جرمني بيادېوه ټاکلي ښارياسيمي پراساس منځ ته نه ده راغلې بلکي دڅوسووکلونوپه اوږدوکي يې انکشاف کړی دئ . ددغو څوسووکلونوپه اوږدوکي ليکوالوهڅه کوله ، داسي رازليکنه وکړي چي په يوه پراخه ساحه کي دپوهېدلووړوي .د۱۸۰۰ ع کال تر شاوخوا پوري معياري جرمني يوازي په ليک کي موجوده وه . په دغه وخت کي د شمالي جرمني اوسېدونکوته، چي دمعياري جرمني ژبي پرخلاف يې د ټيټي جرمنۍ ژبي لهجې ويلې ، معياري ژبه لکه يوه بهرنۍ ژبه داسي ايسېدله اودخارجي ژبي په شان يې زده کوله . وروسته شمالي تلفظ د معيارپه توګه ومنل سو او په جنوب کي يې هم خپوروکيښ. وروسته د (Hanover) ۲ په شان سيمو کي سيمه ييزه لهجه يو مخيزه مړه سوه .

په معياري فينلينډي ژبه کي دلغاتواساسي جوړښتونه زياتره د لويديځي فينلينډۍ لهجې پربنسټ جوړسوي دي.

په يوناني ټولنه کي تراوسه لاهم دويلويوه معياري ژبه نه ده رامنځ ته سوې ځکه په يونان کي هره کميونيټي خپل ځان پرنورو ګاونډيو ټولنو باندي دلرغونتوب ، وقار، ذکاوت اونورو وړتياوو له مخي لوړه ګڼي . دوی تل دقدرت ، ثروت اونفوذپرګډۍ يوله بله سيالۍ کوي اودې ته حاضرسوي نه دي چي دحکومت ترقانون په هاخوادي دژبي قوانين هم ولري) . ۳ (

په جنوبي اسياکي دهندوستانۍ ژبي دوومعياري لهجوته رسمي بڼه ورکړه سوې ده چي هغه دوې لهجې هندي ، دهندوستان رسمي ملي ژبه ، اوارد‌و، دپاکستان رسمي ملي ژبه اودهندوستان رسمي محلي ژبه ده . په نتيجه کي له هندوستاني ژبي څخه زياتره هندي ــ اردو مراد وي.

نوري معياري ژبي ډېرپرله پېچلي اړخونه نه لري . دپاريس د فرانسوي ژبي تفوق دمعاصرفرانسوي ادب تاريخ په اوږدوکي په پراخه اندازه منل سوی دئ اوچاخه پکښې ويلي نه دي .

دبريتانياپه انګرېزۍ کي معياري تلفظ دلندن ښاردممتازو طبقو پر ژبه باندي ولاړدئ اودغه رازدانګلستان دښوونځيو دخصوصي بورډ پر sociolect باندي تکيه لري.

دامريکاپه متحده ايالاتوکي دامريکايي انګرېزۍ بېلابېل ډولونه سته خوعمومي امريکايي لهجه رسمي نه ده ځکه په هغې باندي زياتره امريکايان په روانه توګه پوهېږي . په داسي حال کي چي دامريکا د متحده ايالاتوفيډرال حکومت رسمي ژبه نه لري ، زياترو امريکايي ايالتونوانګرېزي ژبه درسمي دولتي ژبي په توګه ټاکلې ده اوپه هغو کي لوزييانا،

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیومکسیکو،هاوایي،پیرتوریکو،گوام، او امریکایي ساموواانګرېزي اویوه بله ژبه درسمي دولتي ژبوپه توګه غوره کړې دي . دشمالي مایاناټاپوګان درې رسمي ژبې لري.

عربي ژبه چې دپنځه ویشتوهیوادورسمي ژبه ده اوتقریباً دوه سوه اویامیلیونه تنه ویونکي لري ، دمعیاري (ادبي) ژبې پرځنګ یې خورا ډېرې سیمه ییزې لهجې، چې عامیانه عربي (Colloquial Arabic) ورته وایي ،هم سته . دعربوپه نزدادبي عربي ،معیاري عربي (اللغه العربیه الفصحی) ده . له ادبي عربي څخه یې مراددقرآن ژبه اوپه شمالي افریقااومنځنۍ ختیځ کې دډله ییزورسنیو(میډیا) ژبه ده . په میډیاکې ټول لیکلي آثار، کتابونه، ورځپاڼې ، مجلې اورازرازاسناد راځي . عامیانه یالهجوي عربي له کلاسیکي عربۍ څخه ټولې راپیداسوي ملي اوسیمه ییزې عربۍ دي چې په شمالي افریقااومنځنۍ ختیځ کې د ویلوورځنۍ ژبې دي . په دغولهجوي ژبوکې شه پوره اندازه ادبي آثار، په تېره بیاډراماټیک ادبیات اوشعرونه سته.خوکلاسیکه عربي د ټولو عربي هیوادورسمي ژبه ده اوپه ښوونځیوکې هم داژبه تدریس کیږي .

دهرهیواد تعلیم یافته عرب هم خپله سیمه ییزه لهجه او هم په ښوونځیوکې زده کړې ادبي عربي لږوډېره وایي . دعربي ژبې مصري ، مغربي ، شامي، عراقي، خلیجي، اندولسي، سوداني ، حجازي، نجدي اویمني لهجې دیادوني وړدي .

تردې لنډویادونووروسته به هغه بهیرلږڅه په تفصیل سره بیان کړم چې دمعیاري انګرېزۍ دمنځ ته راتګ تروخته په انګلستان کې تېر سوی دئ.

په اتلسمه پېړۍ کې دمعیاراصطلاح دانګلستان په هغوساحوکې ډېره کارېدله چې دژبې په باب څېړني اوبیانونه پکښې کېدل . دې خلکو معیارته د یوه ژبني ارزښت په توګه کتل اوزیاریې ایست چې دغه ارزښت تر لاسه کړي اوپه ټولنیزه توګه په رسمیت وپېژندل سي.

معیاریت دغه وخت ترزیاتې اندازې پوري دتصفیې اوسوچه توب په مفهوم پېژندل کېدئ.سویفټ(Swift) ،چې داوولسمې پېړۍ د فیلسوف جان لاک John Locke نزدې معاصرو ، پخپل یوه وړاندیز کې دانګرېزي ژبې دتصفیه کولوغوښتنه وکړه اوڅرګنده یې کړه چې دا تصفیه به همېشنۍ وي . ده پردې خبره ټینګارکاوه چې ژبه دې تریوه ټاکلي حالته پوري تصفیه سي اوبیادې نودغه حالت پخپله دیوه اعتباري معیار په توګه ومنل سي چې دهغه له مخې دژبې ویونکوته لارښوونه وسي . دده دغه ټینګارداتلسمې پېړۍ په زیاتروژبنیو نظریاتوکې یوه مسلطه موضوع سوه. دسویفټ په تعقیب لارډ چسټرفیلډ Lord Chesterfieldدانګرېزي ژبې د سوچه کولواو وروستي ځل سمولوږغ وکړ. دغه رازیې څرګنده کړه چې ژبه بایددیوه معیارله مخې تصفیه سي چې بیانودیوې نمونې په توګه کاروکړي . چسټرفیلډ له دې امله ډېرخواشینی و،چې ترهغه ګړیه پورې ولې انګرېزي ژبې کومه ټاکلې معیاري بڼه نه درلوده . خوپه دې یې بیازړه ښه و، چې دمعیارله نه سته والي سره سره په انګرېزي ژبه کې دمقدس کتاب هغه ژباړه پرته وه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي King James سر ته رسولې وه . داتلسمي پېړۍ ګرامريان زياتره په دې عقيده وه، چي دانجيل همدغه ژباړه ډېره ښه معياري انګرېزي ده . په دغه مقدس کتاب کي کارسوي ژبي دوه رازه اعتباردرلود، چي يوې ژبنی اوبل يې ديني و. پردې نظرباندي تر نونسمي پېړۍ پوري لاترزياتي اندازي پوري توافق موجودو .

هيجنسن Higgensonپه دې باب ليکلي وه چي دانجيل انګرېزي په عملي توګه زموږدژبي معياردئ په هغه کي دنورو زياتوتاثيراتو تر څنګ دانګرېزي ژبي دښووني وسايل سته چي په پرتلېزه توګه يې ددوه نيموسووکالوپه اوږدوکي بدلون نه دئ موندلئ . هيڅ يوې اکاډيمۍ يا معتبري ډيکشنرۍ ددې توان نه دئ موندلئ چي دغه راز عام ستنېږدې منځ ته راوړي ، يادې ملت ته دغه شان متحدالشکله لارښووني وړاندې کړي.

دهيجنسن په استدلال کي دوه ډېرمهم ټکي دادي چي دمعياردواړي معناوي پکښې په پام کي نيولې سوې دي . دی وايي چي دانجيل دغه ژباړه دانګرېزي ژبي معياردئ اوددې معناداده چي دغه معيارته بايد په اعظمي توګه مراجعه وسي . دی انجيل ته په دې خاطرهم دمعيارپه توګه قايل دئ چي هغه ديوې راغونډونکي اويوموټي کوونکي قوې په توګه کاروركوي،دداسي قوې په توګه چي خلګ ديولړ ځانګړو ارزښتوپر شا و خواباندي راغونډېدلوته رابولي).۴)

هغه څه چي موږته په دې نظرياتوکي په زړه پوري دي ،دادي ،چي په هغه کي دمعياردواړه معناوي په ګډه سره کارسويدي . معيارله يوې خوا د داسي يوه ارزښت په توګه راڅرګندسوی دئ چي بايدترلاسه سي اوبل وار بياديوه متحدالشکل عمل په توګه رامنځ ته سوی دئ چي بايدترسره سي . اوددې پرڅنګ داخبره هم له دلچسپۍ خالي نه ده ، چي دليکلواو ويلو ژبه بايدسره پتلېس سي . اساسي پوښتنه داده چي آيا له ژبني معيارڅخه مراديوه ځانګړې سطحه ده چي په ليکلې ژبه کي ځان بايدوررسول سي اوکه يوه ځانګړې سطحه ده چي دويلوپه ژبه کي بايدځان وررورسول سي ؟ ددغي سخرغوټي خلاصول په حقيقت کي يوه ډېره سخته ستونزه ده اوددې ستونزي داوارولوله پاره دهغو هڅو مطالعه ضروري ده چي دمعياري ژبي داصطلاح دکارولوپه برخه کي يې د نونسمي اوشلمي پېړۍ له ژبنيوڅېړنوڅخه څرګ ايستلای سو. زه به په دې برخه کي هغه ستونزي وسپړم چي په نونسمه پېړۍ کي انګليسي ژبپوهان ورسره مخامخ سوي وه . په دې ستونزو کي يوه د لهجې اوژبي دتشخيصولوستونزه وه اوداداسي يومشکل و، چي حلېده يې اسانه کارنه و .

په انګلستان کي دانګرېزي ژبي دمعياري کولودهلوڅلوپه وخت کي دلهجې مسئله يوه جدي موضوع وه . دهغي داهميت اوپه معيار ټاکنه کي وهغې ته پاملرنه دمعياريت دخوځښت دبرخه والوپه ليکنو او ويناووکي ډېره توده مسئله وه. مايکل جان (Meiklejohn) خو حتیٰ ژبه يوه لويه لهجه ګڼله اولهجه يې يوه کوچنۍ ژبه بلله . ٌ)۵.)

امريکايي ژبپوه ډوايټ ويټني (W.Dwight Whitney) خو لادلهجوپه برخه کي نورهم پر مخ تللی دئ اووايي ٌ په رښتيني معنا سره هرفردد بل فرد په نسبت بيله ژبه وايي . دژبي هرويونکی په تلفظ او دلغاتوپه درک او استعمال

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اودغه رازدڅبي په ګرامریت grammaticality کي فردي پېچلتیاوي او ځانګړتیاوي individual quirks & peculiarities، لري ... د هر یوه مفکوره ،چي دلغاتوداستعمال له مخي یې وړاندي کوي ، له بل یوه سره توپیرلري . په دغه توپیرکي دده دکرکټر، پوهني او احساساتو ټول فردیت شامل دئ . ٌ (٦) خودویتېني نظریاتو هم جدي تناقضات درلودل . که دده له دي نظرسره ، چي ویل یې هرفرد د بل فردپه نسبت بېله ژبه وایي ، موافقه سوې وای نودیوه هیواد د واحدي ژبي درلودل خوبیخي له امکانه وتل . دیوې واحدي او متحد الشکله ژبي دپلویانو سر هم په دغوتوپیرونوباندي ښه خلاص و. دوی هڅه کوله چي ددغي ستونزي له پاره یومنلی حل پیداکړي . دلهجوله پامه ایستل اونفی کول دمسئلې حل ورته نه ښکارېدئ . ددې معضلې لومړی حل داو، چي دژبي یوبشپړقاموس تدوین سي چي په هغه کي د ژبي ټوله موجوده زېرمه دهغې له تلفظ سره یوځای خپره سي . دمخه تر دې چي دغه رازیو قاموس برابرسي ، دانګرېزي لهجویوه ټولنه جوړه سوه (١٨٧٣ع) چي English Dialect Society نومېده اوپـــــــه لنډ ډول یې (EDS) بلله . ددې ټولني هدف دهغولغاتوراغونډول وه چي نور ورته په معیاریت باندي قایل نه وه . ددې پرڅنګ یې دغه لاندي اهداف هم ځان ته ټاکلي وه:

ـــ دټولوهغوکسانو چي دانګلستان په محلي لهجوکي مطالعه کړې وه اوهغوکسانوچي دمحلي انګرېزۍ له مضمون سره دلچسپي درلوده، سره راغونډول ؛

ـــ دیوه عمومي مرکزدجوړېدوله لاري دمحلي لغاتودراغونډونکو د کارونوخوندي کول څوترهغه وروسته دټولودغولغاتودثبتولوله پاره موادبرابرسي ؛

ـــ دبېلابېلوهغوډیکشنریو (collections of Provincial English Words)بیا چاپول ، چي نادري موندل کېدلې یاپه لږتېراژ چاپ سوي وې ؛

ـــ دهغوسیمه ییزو لغاتودمجموعوچاپول چي په هغه وخت کي یې خطي نسخې موجودي وې ؛

ـــ دلغاتودغونډونکو،زده کونکواوټولوهغوکسانوله پاره د اطلاعاتي منابعوماخذونه برابرول چي په دې برخه کي عمومي یاځانګړي دلچسپي ولري) . ٧ (

له دې کارسره دپوهانوعمومي دلچسپي پیداسوه . ماکس میولر (Max Muller) ترادبي ژبي پرلهجوباندي کارته دلومړیتوب حق ورکړ اووې لیکل:

ٌ ... ادبي اصطلاحات مصنوعي دي ... دژبي واقعي اوطبیعي ژوندله هغه استبدادسره سره، چي دکلاسیکواوادبي اصطلاحاتوله خواسوی دئ ،دهغې په لهجوکي دئ ... ٌ . (٨). دماکس میولر نظریه که څه هم ډېره استقبال نه سوه خو دهغه د نظریاتویوه برخه د سټینډرډ ژبي دپلویانود کارپه بهېرکي دمنلوموقع موندله .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي خپلي خبري سره رالنډي کړم دستنډرډژبي دمنځ راتګ جريان په پای کي بري ته ورسېدئ اود West Saxonلهجه دمعياري ژبي له پاره اساس وګرځېد اوداکسفورډ ډيکشنرۍ په برابرولو سره دبري لوړ پړاو ته ورسېد .داډيکشنري دمعياري ادبي انګرېزۍ له پاره يوه تيوريکي منبع سوه . موريس R.Morris وليکل :ٌ زموږراوسنۍ معياري انګرېزي په لومړي سرکي يوه سيمه ييزه لهجه وه ،چي ترټاکلو شرايطولاندي د يوې ادبي ژبي پوړته ورلوړه سوه . داشرايط نورولهجو ته ميسرنه ول . ٌ

ددې بحث په پای کي بده نه وي چي ووايم په دغه وخت کي د انګلستان خلګ ، نارينه په سلوکي ٦٦ اوښځي په سلوکي ٥٠ دليک لوست په نعمت نازول سوي وه (د١٨٤٠ احصائيه). دا سلنه (فيصدي) دهماغي پېړۍ په پای کي په سلوکي ٩٧ ته لوړه سوه(٩). دااحصائيه موږپښتنوته بايدراوښيي چي ژبني معيارته رسېدل دليک لوست دسطحي ځومره لوړېدل غواړي .

(١) له Wikipedia دايره المعارف څخه دانټرنيټ په مرسته.

)٢(دهانووراوسېدونکي دلومړي جورج له وخته بيا د ويکټوريا تر زمانې پوري دانګلستان په پاچاهي قلمروکي شامل وه .

)٣ (حاشيه: ټوني کراولي ــ ١٠٧ مخ

)٤(دانجيل دغي ترجمې ته ژبپوهانوپه هغه نظرکتل چي دعربي ژبي پوهان دقرآن عربي ته دادبي او معياري ژبي په سترګه ګوري. په دغودواړو نظروکي ترژبني اصل مذهبي تقدس ترډېري اندازې پوري طرحه دئ او دې نظردژبي دمعيارټاکلوپه ستونزمنه لارکي ديوه توافق له پاره ډېره ښه زمينه برابره کړې وه .

)٥ (ټوني کراولي ــ ٨١ مخ

)٦ (ټوني کراولي ٨١مخ

)٧(ټوني کراولي ــــ ٨٨،٨٩ مخونه

)٨ (هماغه اثر ـــ ٩٠مخ

)٩ (وګ: ټوني کراولي ٨٧ مخ.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپښتوژبي دمعياري کولوهڅي څه وخت پيل سوې؟

ددې هڅوهدف دژبې معياري کول و،که د ليکدود؟ (۱)

زموږڅېړونکي چي کله دپښتوژبې دکلتوري کېدلولوړه و ژوره مطالعه کوي،نوپه عمومي توګه يې له بايزيدروښان څخه رانښلوي . ورپسې دخوشحال خان اوعبدالقادرخان نومونه اخيستل کېږي او د هغوی له خوادلغت جوړوني هلي ځلي دپښتودمعياريت دتاريخي ځنځيريوه کړۍ ګرزول کېږي . بيانودپيرمحمدکاکړمعرفت الافغاني او ورپسې بيادامیرشيرعليخان پښتوبولۍ اوعسکري اودولتي نومونه اودهغه په تعقيب مرکه دپښتو، پښتوادبي انجمن اوپه پای کي پښتوټولني ته واررسېږي . څرنګه چي زموږپه څېړنوکي دپښتوژبې د صيقل کولو اوسمولو هڅه ترډېري اندازې دلغت جوړوني پرعمليه باندې حواله سوې ده،ځکه نوپه دغه ټول تاريخي اوادبي جريان کي په جوړوسوولغاتوپسې څراغ وپلته رااخيستل کيږي او که هورې پر ځينو داسې کلماتوباندې سترګي ولګېدلې، چي په لومړي وار ليدلو سره څوک د جوړوسووولغاتوخيال پرکولای سي ، نوهمداکاردژبې د توحيدولوله پاره يوتلاش بلل کيږي . داچي دالغتونه به په رشتياسره ديوه تاريخي او ژبني ضرورت له مخې جوړسوي وي اوکنه ترډغه وخت پخوابه هم په ژبه کي موجوده ، يوه مسلکي څېړنه ده، چي زه به يې دخپل صلاحيت په حدودوکي وروسته يوڅه وشنم . دلته دومره وايم چي که ددغولغاتو نوي جوړونه ثابته هم سي ، هغه بايددپښتوپالني او پښتوروزني په حساب کي درج سي، نه دپښتومعياريت په جمع و خرڅ کي.

دامیرشيرعليخان دوخت پښتونوموني دهغه اميرله خواپه هيوادکي دنوي مدنيت اويوه منظم دولت دجوړېدوله پاره دعمومي پلان يوه کوچنوټې کړۍ ده اوپه رشتياسره هم بايددنوموړي اميرپه محاسنو او هيوادپالوهلوځلوکي وشمېرل سي . دده داکاردپښتوپالني يوه ستره نمونه ګڼل کېدلای سي.

مرکه دپښتودامیرامان الله خان دوخت يوه وطنپاله اوپښتوپاله هڅه ده . ددې مرکې يوازني چاپي آثار(يوازينۍ پښتو) او(پښتوپښنويه) ده . يوازينۍ پښتو دسوچه توب له هغه نړيوال تمايل سره په تړاوکي منځ ته راغلې ده ، چي داماني عصر دملي اومشروطه غوښتونکو مبارزو مخکښ ارواښادعلامه محمودطرزي په عثماني ترکيه کي دتورکي نيشنليستانوله مبارزوڅخه اخيستی اوافغانستان ته يې راوړی و. په هغه وخت کي تورکي ملتپالوله عربي اوفارسي ژبې څخه دخپلې ژبې د پاکولوخوراغښتلی خوځښت راپيل کړی و .

ديوازينۍ پښتو په سرکي دمرکې دمشر" خادم العلماء عبدالواسع قندهاری" په قلم داسې لولو :" داخبره وهريوه ته ښکاره ده چي دهر ټبر ژبه ښوخپلنی نسی اوليک او ليکی په خپله ژبه نسی لوړتوب اوپوره والی نسی درلودلی اوپردی له اړی نسی وتلای ... دادی نن ورځ چی لومړی پک دپښتانه دټولواکی بلل کيږی مشربادارديښتانه (الغازی اميرامان الله خان) چی په کلو زوی اوپه پوهانده پلارد تيرسوو او اوسنيوپښتنودی په دی راز د لوړتابه دخپل ټبراو د ودانی دخپلی مينی پوه سو چی دتوری مټ د کښنی بی مټه نه ځليږی اوپردی کټ تر ننګړی شپی دی نه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلیږی اود هیڅ اولس میرانه دبل په ژبه پرتوله مځکه نه خپریږی نویه وتبری ژبه خپلی ته مخه سوه چی هرومرودی خپله ژبه بشپړه سی اوپه ټولواکی اوټولواکي کی دی بله ژبه نه شوری .... ۂ) ۲(

داهځي دکاغذ پرمخ پاته سوې اوپه هماغه کابل کي لا هم دپښتنو لیکوالو(برهان الدین کشککی) له خواونه پالل سوې چي تفصیل به يې تاسي دپښتودسوچه توب په برخه کي ولولئ.

دپښتومرکې پښتوپښویه اویوازنۍ پښتودپښتوپالني یوه مخلصانه هڅه وه اوداماني عصردپښتوپالني یوثبوت دئ . دهغه وخت پښتنو د راوبښولواوخپلي ژبي ته دپام اړولوله پاره یوتلاښ وخو د پښتوله معیاریت سره يې تړل داوسني نسل له ذهن څخه راوتلی قضاوت دئ ځکه ددغي مرکې نوم (مرکه دپښتو) پخپله لا هم غیر معیاري اود پښتوګرامرله اصولوسره مخالف دئ.

تردې وروسته چي دپښتوادبي انجمن دکندهاردمنورینواودتنظیمه رئیس محمدګل خان مومندپه اراده منځ ته راغئ اودده په حضورکي يې دپښتولیکني کومه لارتعقیبوله ، هغه لارپخپله دوزیرصاحب مرحوم له خوا ونه پالل سوه اوپه (پښتوسیند) او(دپښتوژبې لیار) کي يې خپله راایستلې لارتعقیب کړه . دپښتوادبي انجمن دپښتود عامېدلو اورسمي کېدلوپرلوریوه هڅه وه نه دمعیاري کولو. دژبپالني ښاغلي مولف دپښتوادبي انجمن دنشراتي اورګان (پښتو) مجلې له یوه پاراګراف څخه داسي نتیجه اخیستې ده چي ګویا ادبي انجمن غوښته پښتویې معیاري وي (۳) . په هغه پاراګراف کي داسي راغلي دي : ٌ... دمحترم کتونکودلوړنظرڅخه پټه نه ده چي په نوروژبوکی معارف په کافی اندازه سره لیکلی شوی دی ، چی دعوامودضرورت اوغوښت یی په پوره دی ... بالعکس په پښتو د بده مرغه دونه علمی کوټه اوذخیره موجوده نه ده چی دعوامو ضرورت دی پوره کی نوبه ضروری وی چی انجمن دی په خپله مجله کی زیات مخ دعومو ورونو داذهان اوعلمیت وګوری چی د(کلم الناس علی قدرعقولهم) پرمعیار برابره وی چی شکوه دګران والی اونه پوهني ځنی پیدانشی .... ۂ) ۴(

په پورتني پاراګراف کي د(معیار) کلمه د(کلم الناس علی قدر عقولهم) له پاره استعمال سوې ده اومعنایې داچي دمجلې نشرات دي ددغي مقولې پرمعیاربرابروي یعني ساده دي وي . دلته يې دژبي د معیاري توب مسئله په پام کي نه ده نیولې .

دپښتوژبي له پاره دیوه واحدلیکني معیارمنظمه هڅه دکابل د پښتوټولني له جوړېدوسره سمه رامنځ ته سوې ده . په تېره بیاکله چي په ۱۳۳۳ ش کال دپښتوټولني په اهدافو اووظایفوکي یوژور بدلون راغی اودنویو وظایفوپه لړکي يې ٌدپښتوژبي دلغاتواو قواعدو تدوین ، دضرورت له مخي دنویو اصلاحاتو او لغاتووضع کول ، ادبي اولغوي څېړني اودپښتوپه لساني علوموپوری مربوط آثارلیکل او خپرول ٌ شامل سول .(۵). دپښتوټولني داهڅه دلیکنۍ ژبي د معیاري کولو لومړنۍ هڅه ګڼل کېدلای سي . تردې وړاندي چي د پښتومرکې ، پښتوادبي انجمن څه کارونه کړي وه ، هغه ټول د پښتو پالني اوپښتو روزني اودلیکوددیووالي له پاره هڅي ګڼل کېدلای سي . خوله بده مرغه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتوټولني ونه سواى كولاى چي دليكني معيارمسئله تر (سو) او(شو) په هيسته پرمخ بوزي. دپښتوټولني په پيشنهادسوو مادوكي د ليكوددديووالي پرسرفيصلې سوي دي نه دژبي دمعياريت پر موضوع ، وروسته له ليكوالوڅخه دليكدوديووالى اودتلفظ يووالى ګډ سوى دئ .

دپښتوټولني دكاواكو هڅوپرڅنګ له نن څخه زيات وكم پنځه ويشت كاله وړاندي ديوازنۍ كره ليكنۍ پښتوپه نامه يوبهېرراروان دئ چي پوهانددوكتورمجاوراحمدزياريې دتاداوايښوولوادعاكوي اووايي چي دغه بهېر دنومورې په اراده ، نوښت اوفعال ګډون سره راپيل سوى او تراوسه پرمخ وهل كېږي . دڅوكلونوراهيسي چي پر افغانانوباندي دنوروبدمرغيوپرڅنګ دپوهانو اوعالمانودنه جبېره كېدونكي مرګوڅپې راماتي دي ،اودافغانانوپه تېره بيا د پښتنوډېري ستري هستۍدمرګي غېږته تللي دي ، اوس ديوې پښتو له بهېرسره د نوروپوهانواوديوهنتون داستادانواوداكاډيمۍ دغړونومونه هم تړل كېږي ؟! داحركت لږموافقين اوخورازيات مخالفين لري چي زماد همدې كتابګوټي په ترڅ كي به تاسي دهغه په باب بېلابېل نظرونه ولولئ .

(۱) دمخه تردې چي دپښتوژبي دمعياريت په برخه كي وږغېږم ، ديوه ټكي يادونه ضروري ګڼم اوهغه داچي زموږپښتنوڅېړونكودوې خبري سره ګډي كړي دي اوهغه دپښتوژبي پالنه اودمعياري پښتو ټاكنه ده . زموږڅخه دژبني فعاليت دغه دوې برخي ګډي سوي دي اوزه به په دې بحث كي دنوروموضوع ګانوپرڅنګ پرهمدې برخه هم رڼاواچوم .

)۲ (بينوا ــ عبدالروف ــ پښتوروزنه ــ ۱۴٦ ، ۱۴۷ مخونه ــ دپښتوڅېړنوبين المللى مركز ــ كابل ــ ۱۳۵۷ ش .

دغه راز وګ : ژبپالنه ــ ۸۷ مخ ديوازنۍ پښتود٦ ــ ۷ مخوپه حواله

)۳ (ژبپالنه ــ ۹۵ مخ

)۴ (ژبپالنه ــ ۹۵ مخ

)۵ (پښتوكتابونه ۱۲مخ.

د معياري ليكني پر هڅو باندي د نيولوګيزم هښمه

په ژبه كي د نوو لغتونو جوړول له بابا ادمه تر دې دمه پوري يو معمول دود دئ. د نوو اختراعاتو او كشفياتوو او نوو مفاهيمو له پاره هر قوم او د هري ژبي ويونكو نوي لغتونه جوړكړي دي. زما په نظرد "وعلم ادم الاسماء كلها" (البقره سوره ۲آيت) څخه به هم مرادهمدغه لغتونه جوړول اوورښوول وي. دلغت جوړولو له پاره په ننۍ ژبپوهنه كي دنيولوګيزم يانيولوجيزم neologism اصطلاح كاريږي.نيولوګيزم هغه لغت، اصطلاح يا عبارت ته ويل كېږي چي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوی جوړسوی وي اوزیاتره پریوه نوي مفهوم باندي دلالت کوي یایوې زړې اصطلاح ته نوی ژبنی رنگ ورکوي .نیولوگیزم داختراعاتو،نووپدیدویاهغوزړومفاهیمود پېژند لوله پاره گتوردئ چي په یوه نوې کلتوري قرینه کي واقع سوي وي . د نیولوگیزم یومثال e-mail دئ چي مورېږ په مدني ټولنوکي د انټرنیټ په برکت له نامه سره ډېراشنایو. دتعریف له مخي هر نیو لو گیزم بایدنوې بڼه ولري خو کله کله په مستقیمه توگه ځانگړو اشخاصو، نشراتو اویا یوې حادثې ته منسوب وي . د نیولوگیزم اصطلاح د اتلسمي میلادي پېړی په شا و خواکي رامنځ ته سوه خود نونسمي پېړی دپیل تریو څه وخته پوري لا د ٌ نیولوگیزم ٌ لغت پخپله نیولو گیزم و .

دطب دعقلي وعصبي ناروغیوپه څانگه) سایکیاټري (psychiatry کي دنیولوگیزم اصطلاح بل رازمعنالري اوهغه وخت کاریږي چي یو ناروغ داسي کلمات ترخولې راباسي چي له ده پرته یې بل څوک په معنانه پوهېږي .(۱) په کوچنیانوکي دغه رازپېښه غیرعادي نه ده خوپه

لویانوکي دغه رازکلمات ترخولې راایستل دافکارودبې نظمۍ یوه نخښه ده چي دشیزوفریني schizophrenia په شان دعقلي اودماغي ناروغۍ نمایندگي کوي.

دنیولوگیزم کلمات ترخولې راایستل کله کله دماغزودستروک stroke یادانسان سرته دصدمې رسېدلو له اسیته هم پېښېږي . په دغه وخت کي دناروغ ژبه گنگوړه سي اونامفهومه کلمات ترخولې راباسي چي په سایکیاټري کي ورته نیولوگیزمونه وایي.

په الهیاتوکي هري نوې نظرېي ته په نسبي توگه د نیولوگیزم په سترگه کتل کیږي اونیولوگیسټ دعقایدودسیسټم په برخه کي نوښتگرسړی وي چي دمذهبي موسساتواودودیزو روحانیونوپه نظر بیازیاتره مرتداوورانکارگڼل کېږي)۲ . (

که دژبودجوړښت جریان ته په ځیروکتل سي نوهرلغت به یووخت نیولوگیزم و. هغه لغات چي دټولني له خوامنل سوي دي ، نور نود نیولوگیزم له حالته وتلي اودژبي زېرمه گرزېدلي ده . دنیولوگیزمونو رواجېدل زیاتره دخبري اواطلاعاتي رسنیو (media)پرلاس سرته رسیږي .

دژبوماهران کله کله له نیولوگیزمونوسره له دې اسیته مخالفت کوي چي دنوموړي مفهوم له پاره په ژبه کي پخوالغت موجودوي . دغه راز مخالفت دغیرماهرواشخاصو له خواهم سرته رسیږي اوهغوی نیو لو گیزم وژبي ته سپکاوی گڼي .

نیولوگیزمونه عموماٌ دساینس ، سیاست ، تجارت اواعلاناتوپه برخه کي ډېررواج لري . په انگریزي ژبه کي دځینوادبي کتابواودهغوی د لیکوالونومونه دنیولوگیزم په توگه کاریږي اوکله چي ددغه کتاب یاد هغه دلیکوال نوم په ورځنیومحاوروکي استعمال سي ،لوستونکي او اورېدونکي یې په یوه خاصه معنا باندي تعبیروي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دنیولوګیزمونوپه رواجولوکي که له سمتي دلچسپيو، لهجوي لوړتياغوښتنواوسياسي تمايلاتوڅخه کارواخيستل سي ، پخپل مقابل کي يې مخالفتونه رازيږي .مګرکه ديوه سالم جريان په توګه تطبيق سي ، په ژبه کي يې دپاته کېدلواومنلوچانس ډېرسته . خودا حقيقت مو بايدتل په پام کي نيولی وي چي له نيولوګيزمونوسره موافقت او مخالفت دواړه له ژبي سره دخواخوږۍ په انګېزه کيږي . که له هغه څخه يوه سياسي اوسمتي موضوع جوړه سوه ، ترګټه يې تاوان سل واره زياتيږي .

په افغانستان کي دپښتوژبي درواجولواوکره کېدلوجريان له هماغه پيل څخه په نووجوړوونوراشروع سو،ځکه نوزموږدزماني ليکوالو چي کله دپښتوژبي دمعياريت پرتاريخي سيرباندي څه کښلي دي ، نو دمعياريت له پاره هڅي يې له هغو تلاښونوسره تړلي دي ، چي په پخواکي دپښتنوله خوادمعياريت له پاره نه ، بلکي ديوه يابل مقصد په خاطر ترسره سوي دي . دې ذهنيت دومره ريښه ځغلولې ده چي دکره ليکنې پښتوبنسټګرېي لاهم دې ته اړايستلی دئ چي پخپل نوښت راپيل سوي خوځښت له هغوشعوري اوغيرشعوري ژبنيو بدلونوسره ونښلوي چي ترده وړاندي په بېلابېلوانګېزومنځ ته راغلي دي . ددې نښلوني تيوريکي تاداو له دغه تصورسره تړلی دئ ، چي د معاصر معياريت هڅه پخپل ذات کي هم پرلغت جوړونه ولاړه ده او دکره ژبي له پاره ترټولو کارو مهم تره کاردنيولوګيزم پالنه ګڼل کېږي . ددغه ذهنيت دتوجيه کولوپه خاطرهڅه سوې ده چي دپښتوادبياتو او پښتو ژبي په پخواني بهېرکي هم د نيو لوګيزم ځرکونه ومونډل سي څوله دې لاري دلغت جوړوني نني جريان ته تاريخي تاداوجوړکاندي . دوخت په نرخ باندي دپخواني ادب اواديبانوددذهنيت اوافکارود تعبيرولو نور مثالونه هم سته) ۳ . . (

په دې لړکي ويل کېږي چي امير کروړجهان پهلوان هم نوي لغاتونه جوړول . خودې نظرته چي په ډېري خوشبينۍ سره هم وکتل سي نوبه يې نتيجه داراووزي چي دانظرپراټکلونوباندي ولاړيونظردئ . البته له دې څخه انکارنه سي کېدلای چي داميرکروړپه وياړنه کي داسي لغات سته چي دجوړو سوولغاتونوم پرايښوول کېدلای سي اوکه جوړوني هم وي ، ډېري طبيعي جوړوني دي . خوودې طبيعي پېښې ته ديوه شعوري حرکت رنګ ورکول يوه داسي خبره ده چي اثبات به يې يوازي له دغي وياړني څخه مشکل وي اونورواسنادوته به اړتياولري . ځکه دامعلومه نه ده چي آيادغه ترکيبونه چي د امير کروړ په وياړنه کي راغلي دي،دده تروياړني دمخه هم په ژبه کي موجوده او که دده خپلي جوړوني دي . ترڅوچي داميرکروړدعصريا تر هغه دمخه او وروسته موادمونډل سوي نه وي ، پردغولغاتوباندي د نيو لو جيزم د توجيه له پاره استدلال کول ، علمي ارزښت نه لري . د امير کروړ وياړنه بې له شکه دپښتوادبياتوډېرليري ځرک راکوي . خوپه هغه وخت کي پښتو ژبه خولاڅه ، چي نوري نزدې ګاونډۍژبي لاهم په دې موقعيت کي نه وې چي دمعيار ټاکلو اړتيادي ورته مطرح سي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهاندزيارصاحب يوځای داميرکرورپه وياړنه کي دستايوال، دريځ ،هريوال، مخسور، پيژندوی، پلن، زړن ... لغتونهٌ يوه ادبي بشپړه تړوني (مصنوعي) ويي جوړونه يانيولوجيزمٌ بللی دئ (۴)خوبل ځای يې په شک سره څرګنده کړې ده چيٌ ګمان نه کوم چې اميرکرورېه (اتل) له ځانه جوړکړی وي ، امکان لري (دريځ) يې جوړکړی وي . ٌ (۵)له دغه شان تذبذب سره به موږځرنګه وکولای سواميرکروړدنيولوګيزم په لارويانوکي ودروو.

ددې جريان دليکني په لړکي دروښان پيرپه لاس دلغت جوړوني کارته هم اشاره سوې ده . په خيرالبيان کي رشتياهم بايزيدروښان دعربي اصطلاحاتواولغاتوله پاره پښتومعادلونه راوړي دي . دروښان پير دا کارکه دپښتودسوچتابه اوپښتوپالني له پاره دهڅوپه مطالعه کي راوړه سي ، لايوه خبره ده ، خودنوولغاتوپه جوړونه کي يې ځکه نه سو راوړلای،چي دالغات خوتول دپښتوخپله زېرمه اوترروښان پير وړاندي هم زمايقين دئ چي موجوده وه اوروښان پيرله خپل تولنيز پښتني ماحول څخه راغونډ کړي اواستعمال کړي دي . علامه رشاد(رح) دخيرالبيان لغتنامي ته پخپله سريزه کي وايي چيٌ ددې کتاب له ليکني څخه څلورسوه کاله تېرسوي دي . ځيني لفظونه يې زماني غرابت لري اواوس يې دمعناوو موندل لوستونکي هرومروپوښتني او ګروېږني ته اړباسي.

له بلي خوادمولف کورنۍ دوزېرستان پهٌ کاڼي ګرامٌ کي اوسېدله او دی په دغه غرنۍ سيمه کي ځوانۍ ته رسېدلی دی . دده لهجه دهغه وختني مسيدو(مسعودو) اووزيرولهجه ده . په دغه لهجه کي اوس هم ځيني داسي لغتونه اومحاورې سته چي ترهغې سيمي دباندې پښتنو ته يې پوهه آسان کارنه دی . ٌ) ٦(

علامه استادکه دروښان پيرپه فرهنګي هڅوکي دلغت جوړولوځرک موندلای وای ، هرومرويې بياناوه .

ښاغلي رفيع صاحب په خپل خوندورکتاب ژبپالنه ــ کي چي د روښاني ادب له ځينوقلمي نسخوڅخه يولړکلمې (تهت سر، خسلتونه ،زرور، هرس ، بسات، غلت، الفاز...) رااخيستي دي اوپرهغويې د مفغنوکلموخيال کړی دئ،ماته دروښاني ادب دلارويانوله خوايوه ارادي هڅه نه ښکاري،بلکي دخطاطانو د بېسوادۍ نخښه يې بولم . دغه رازبېسوادانه کاپۍ نوري هم ډېري سته .

ددغه شان ارادي اودقافيوي ضرورت له مخي تصرف يومثال د ميرزا حنان بارګزي اوحميد مومندپه دېوانوکي مالوستی دئ ، ښايي نورهم وي .حنان وايي:

په لويې دزمانې خوشي غلط سوم

لکه دود پر سر د اور درومي عبس

)دېوان ٤٦ مخ دمحمدمعصوم هوتک په زيار(

حميدوايي:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمظلـــــــوم د آزارغشی رسالگی

هیڅ گوزاریی خطانه درومی عبس

)دېوان ۱۲۵مخ(

خوشحال خان خټک چي پخپل يوشعرکي دکال دمياشتومخي ته پښتوترجمې راوړي دي ، هم دده خپلي جوړوني نه دي (۷)بلکي دحمل ، ثور ، جوزا، .... پښتو نومونه دي چي په خلکوکي يې له پخواڅخه دود درلود . دی پخپله هم وايي چي دی ددې نومونوپښتومعادل راښيي:

چی ٌ دلوٌ ، ٌ حوتٌ ووايې يوٌبهمنٌ بلٌ اسفندار ٌ کړه

پښتوله مـــــــــــانه واوره يوٌبوکهٌ ، دوهمٌ ماهی ٌ

که دانومونه دخوشحال خان خپلي جوړوني وبولونومعنابه يې داوي چي په پښتوژبه کي دخوشحال باباتروخته پوري (وري ، غوايي ، زمري ، تله ، لړم ، لينده ، مرغومي ، سلواغې ، ماهي) ته نومونه موجودنه وه . داخبره خوبه هيڅوک ونه مني چي داحيوانان او خزندې اونورشيان په محيط کي هم نه وه . هرومرووه . نوځه به يې بلل ؟ . آيادې موجوداتوپه محيط کي خارجي وجوددرلودخونوم يې نه درلودچي خوشحال خان مجبورسو، نومونه يې ورته جوړکړل ؟ ! داخبري ټولي د منلونه دي .

داميرشيرعليخان دوخت پښتوبولىاويولړپښتونوموني موږددغه وطنپال اميرپه پښتوپالنه کي شمېرلای سونه دپښتودمعياري کولوله پاره يوتلاښ . دغه وخت اميرديوه منظم لښکرجوړولوپه فکرکي دئ اود لښکر جوړول دهغواصلاحاتوپه سرکي راتلل چي ويل کېږي امير شيرعلي خان دسيدجمال الدين افغاني په مشوره رانښلولي ول)۸(.

ددې لښکرجوړولوله پاره مقررې اوکتابونه له انگرېزۍ څخه په فارسي ترجمه سول چي (شرح قواعدپياده گان پلتن) ، (کتاب قواعد رساله) او(کتاب قواعدپلتن) نومېږي . ددې کتابوژبه فارسي ده خوبولىاوعسکري اصطلاحات يې پښتودي.

دوکتورحسن کاکړليکي چي داميرشيرعليخان دوخت پښتو نوموني داميرعبدالرحمان خان په وخت کي نه دي پالل سوي اوٌ امير عبدالر حمن په دغه اهمال سره په دولتي چاروکي دمداومت اصل ترپښو لاندي کړ .... ٌ (۹)داميرعبدالرحمن په وخت کي دډيورنډ خط هاخوا پښتنوسره مراوده اومکاتبه په پښتوکېدله اواميردپښتو عرايضو احکام هم په پښتوژبه دملامحمدافغاني نويس په قلم ورکول اوپخپله يې لاسکيک پرکاوه (۱۰). داميرداکارهم دپښتوپالني ياپښتو روزني په برخه کي څېړل کېدلای سي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

داميرامان الله خان دوخت د(مركه دپښتو) نوموونې مابل ځاى هم څېړلي دي . دادپښتودسوچه كېدو يوه ناكامه هڅه وه چې بشپړبيان به يې تاسي پرخپل ځاى ولولئ.داهڅه دهمدې حركت دبنسټ ايښوونكو له خوالاهم پالل سوې نه ده .

دكره پښتوليكنې په نامه چې كوم خوځښت په افغانستان كې د ثورانقلاب ؟تر بري وروسته زوراخيستى دئ ، په ټولولومړنيو او اوسنيوليكلواسنادوكې يې دخپل كاراساس پرځلوروستنوباندې ولاړ بللى دئ : داركاييكولغاتوراژوندي كول ، له لهجوڅخه لغات اخيستل ، له نوروژبوڅخه پورول اودنويولغاتوجوړول . دې كارته يې فيصدې هم ايښې ده اوهري برخې ته يې په سل كې ۲۵ ونډه ټاكلې ده .

دويې پانګې دپراختياله پاره هم دغه لارې (پلټنه ، ټاكنه ، پورونه او جوړونه) غوره سوې دي) ۱۱ (

ددغې ژبنۍ تګلارې اصول پخواهم دالفاظوپه لږبدلون سره منل سوي وه . مركه دپښتوهم پردغه اصولومتفقه وه ، دپښتوادبي انجمن هم اوپښتوټولنه هم .

خوپه دې څه دپاسه دېرشوكلوكې په پلټنه،ټاكنه،پوروينه كې د دوو فيصدوپه اندازه ګوتې چا وهلې نه دي . په دې برخه كې چې څه كتابونه لكه زړه پانګه ، دلرغونې شاعرۍ ګړنې (۱۲)او نورخپاره سوي هم دي ، له هغوڅخه په اصطلاح معياري ليكنه كې چا ېېخي لږ كاراخيستى دئ . خودجوړوونوپه برخه كې دحجم له مخې دومره زيات كارسوى دئ، چې پښتو خواركۍ يې په هضمولوكې پر باكيو(كانګو) راغلې ده .

په لهجوكې لغاتونه سته خوڅوك دئ، چې راټول يې كړي . زيار صاحب وايي چې په لرواوبروپښتنوكې داسي لهجه پاته نه ده ، چې دوى دې څېړنه پكښې كړې نه وي . رشتيابه يې هم كړې وي . خوددې څېړنې نتيجه په" كتابچو" كې بندې ده . دتحقيق ميدان ته راوتلې نه ده چې نورهم ورڅخه استفاده وكړي . په يوه ژبه كې چې دلهجو دومره پرېمانې وي اوله دې پرېمانۍ سره حتى ديوې لهجې كوچنوټۍ قاموس چاپ سوى نه وي ، نوانفرادې هڅې به څوك څه وكړي .

پوهاندزيارصاحب وايي چې" دپښتوغوندې نوې مدنى كيدونكې ژبه ترهرڅه لومړى ديوې پراخې اوبشپړې وېي پانګې (لغوي ذخيرې) تثبيت ته اړتيالري . اوهغه په دې ډول چې لومړى يې دلهجوي اومتنى څېړنى اوپلټنى له لارې خپله آره اواصيله پانګه راټوله شى اوبيايى تشه (خاليګاه) له يوې خوادځينونوومدنى اوعلمى نومونوپه ژباړنو اوټاكنواوله بلى خواپه پورونواواخيستنوډكه شى . ") ۱۳ (

تردې وراندې يې دويې (لغت)پلټنې چمونه ښوولي دي اوليكي : " ... په وېي پانګې پسې دژبې ټول ګړدودونه وپلټل شى هرويې په خپله فونولوژيكى ، سيمانتيكى اوايديمى ځانګړنوسره په غږليك او غږ نيوونې (ټايپ ريكاردر) ثبت كړي، كه څه هم هغه وېى په يوه ويونكې پورې اړه ولري ... كله چې ددې رازپلټنې له لارې وېي پانګه راټوله او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوته شوه بیاواردې ته رسي چي دژبپوهنی له بنسټوسره سمه یې د قاموسونوپه بڼه خوندي کړي اوهغه هم په بیلابیلو ټولیو او کټګوریو لکه دوییوقاموس، دګړنو(محاورو) قاموس اوداسي نور. په دې توګه چي دژبي خپله آره اوسوچه ویی پانګه لاسته راغله له یوې خوابه مود خپلی ژبی داړتیایوه لویه برخه پوره کړي اوسي اوله بلی خوابه مودو یي پانګی دپراختیایوه وسیله ترلاسه شوي وي .(۱۴) داټولي هغه خبري دي چي د(خو) ځای پکښې نسته . مګرآیاپه دغوزرینواصولوباندي عمل سوی دئ ؟ آیا دلهجوي قاموسو، چي پوهاندزیارصاحب یې سپارښتنه کوي ، یوه کوچنوټې نمونه څوک راښوولای سي چي خپره سوې دي وي ؟ زه له دې انکارنه کوم چي دځینولهجوګرامري جوړښتونه به دانفرادي سلیقې اوعلاقې له مخي ثبت سوي وي . خو آیادغه ثبت سوي موادکافي دي ؟

کره پښتواویوه پښتویوازي اویوازي لغت جوړوني ته جوغېدلې ده . نورودروبرخوته یې شاورګرزولې ده . دتېرودېرشوکلونوپه موده کي څوک درې مغزني مقالې راښوولای نه سي چي په دغوڅانګو(پلټنه ، ټاکنه ، پورونه) کي دي لیکل سوي وي خوپرلغت جوړونه باندي که ټولي مقالې راغونډې سي ، کتابونه به ځني جوړسي . ارواښاددوست شینواري په ډېروخواریوزړه پانګه راغونډه کړې ده خوزه ویلای سم چي ددغي پنډي زېرمي په سلوکي پنځه لاهم درواجولوله پاره انتخاب سوي نه دي . دکره ژبي دڅلوروبرخوترمنځ موازنه که دلغات جوړوني په ګټه دومره ورانه سي ، لکه ورانه سوې چي ده ، نودچاپه ذهن کي هرومروداپوښتني ورګرزي چي:

آیاله لهجوڅخه اخیستنه یوازي دکاغذ پرمخ یوه بې ارزښته یادونه ده چي دخلکودخولودبندولوله پاره لیکلې سوې ده ؟ آیاکره پښتود یوې لهجې سیادت دئ ؟ نوري په رسمیت نه پېژني ؟

دوکتورزیارصاحب وایي : " نوي جوړونه بایدیواځې په علمی ، تخنیکی ، مدنی ، اداری اوداسی نورومفاهیموپوری ترلی وي چی زموږفکري اوکلتوری زیرنده نه وي لکه ژبپوهنه (لنګویستیک) ، ټولنپوهنه (سوسیولوجی) پوهنتون (یونیورستی) ، څارندوی (سکوټ اوپولیس) توغندی دراکټ اووړکتون دکودکستان لپاره . مګرکه سوکړک یاسوړسک ته دجوارووډوډۍ نوم وټاکو، یوه بی ځایه ټاکنه به وي . " (۱۵) مګرپه همدغه کتاب کې بیا په عمل کي دخپلي سپارښتني پرخلاف شاعر، کتاب ، قلم ، پنسل ، بلبل، تاریخ ، اونورو په سوو غیرتخنیکي اوغیرساینسي لغاتونه جوړکړي دي ! ؟

پوهاندزیارصاحب ورپسې داسي وایي : " بایدهره جوړونه په یوه سرنه وي ، بلکی دیوې داسي ډلی له خواوي چي دوه غړي یې دڅانګی والاوي اویودوه یې ژبپوهان . په دې ماناچي که دمثال په توګه د ټولنپوهنی نومونه وي ، په کاردي دټولنپوهانواوژبپوهانوپه ګډه مرسته جوړه شي . البته که پخپله دژبپوهنی نومونه وي بیادجوړونکی ډلی غړي یواځې ژبپوهان کیدون لري . له بله پلوه داچي په پښتوکی لاتراوسه دهري علمی څانګی اوژبپوهنی څانګه وال دومره ډېرنه دي ، نودجوړوونکې ډلې دغړولړنی شمېردوه تنه دمنلووړدي ، یومربوط څانګه وال اوبل ژبپوهاند. اولاداهم پیښیږی چی په ډېراختصاصی ډول په یوه څانګه کی یوتن هم نه وي ، په هغه ترڅ کی بیادبلی ژبی له

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهانومرسته غوښتل په کاردي . ٌ(١٦)بل ځای وايي :ٌ خپللاسي يا مصنوعی ويی (نيولوګيزم) هغه دی چې په بيلښتي ياترښتي ډول د يوې علمی ټولني له خوادتياروبيلګوله مخی جوړشوی وی .... ٌ(١٧)اوس نوراسئ خدای ته مخ کړئ اوبنده ته شا، چې آيادغه سپارښتنه په عمل کې نيم په سلوکي پلې سوې ده ؟ دټولوپښتنوپوهانو، استادانوله چيغواو مخالفتوسره سره بياهم داټول کاروان په فردي اراده اوتصميم باندي روان دئ . نه د چاپرچيغوغوږنيول کيږي ، نه يې پرووړانديزونو. او دليل هم دا راوړل کيږي ، چې تاسي لايسنس نه لرئ ؟! هغوی چې يې بيالري،ور ته ويل کيږي چې ستاسي لايسنس دپلاني هيواددئ ، د منلو وړنه دئ) ١٨ (

حقيقت دادئ چې لغت جوړونه اوس په يوې اپيډيمی (ساري ناروغی) بدله سوې ده . زه يې ژبنی سرطان (cancer) بولم . ډاکټر عبدالرازق پالوال څه کم دېرش کاله وړاندي چې دغه ناروغي لادومره عامه سوې نه وه ، دهغې دمنفي اغېزوپه باب داسي خبرداری ورکړی و :ٌ ... که دغه دلغت جوړوني اوپښتوکوني عادت افراطي شکل واخلي ــ پرژبه باندي دوې منفي اغېزې ښندي : يوه منفي اغېزه يې داده چې ژبه دملنډواوتمسخروړګرځوي چې دغه هم دليکوال اوهم دژبي وحيثيت ته صدمه رسوي . نوپرځای ددې چې دژبي قدرموکړی وي ــ سپکه کړې به مووي . دوهمه منفي نتيجه يې دژبي پره ديوالی دی . دزړويا مړو کلماتوپښتوکونه اودنوولغاتوجوړونه يورازساري او حياتي مبتلايي ده چې اومه ځوانان لکه متعلمين اومحصلين يې په مقابل کښې معافيت نه لري . که دغه جريان په اوسني شدت سره دوام پيداکړي ، دوه درې نسله وروسته به موږپه کابل کې يوه بېله لهجه ولروچې هغه به نوکابلی پښتوبلله کيږي . ٌ(١٩)ارواښادسرمحقق محمدصديق روهي (١٣١٣ــ١٣٥٧ش) هغه وخت چې دپښتوټولني درئيس په توګه يې کارکاوه ، دنووجوړسوو لغاتوپه باب ديوې پوښتني په جواب کې ويلي دي :ٌ يوزيات شمېر خلک فکرکوي چې دانوی لغتونه به دپښتو ټولني له خواجوړشوی وی ... ځيني پرمونږانتقادکوي اووايي چې مونږ د راديو په خبرونو پوهېږو، تاسې ولې هره ورځ نوی لغتونه جوړوئ .

پښتو ټولني په دې برخه کې له مسئولومراجعوڅخه غوښتنه وکړه چې که دوی نوي لغتونه اواصطلاحات خپروي بايددپښتوټولني سلا او مشوره وغواړي ... زماشخصي نظردادی چې په افراطی بڼه دپښتو سوچه کول به ژبه له ويونکوڅخه تجريدکړی . افراطی تصفيه نه ضروري بريښی اونه ممکنه . ٌ(٢٠ (

ارواښادعلامه رشاد(١٣٠٠ ـــ ١٣٨٣ش) ترخپل وفات څلورکاله وړاندي دګوربت مجلې (لومړي کال ، شپږمه ګڼه ٢٤مخ) دخبريال د يوې پوښتني په جواب کې داسي ويلي دي :ٌ ... مجرده ژبه په دنياکې نه سته اومشترکات دژبي حتمي اولازمي دي مخصوصاًٌ ديوې کورنی‌ژبي په خپلومنځوکي خوراډېرمشترکات لري اوموږدداسي مشترکاتو څخه چاره نه لرو ، موږېې بايدومنو.... دليکني اودليکلوژبه بايددقوم ژبه وي ، ژبه دقوم ده ، ژبه دخاصوڅوکسوليکونکونه ده .ٌ علامه مرحوم ديوې بلې پوښتني په جواب کې داسي ويلي دي :ٌ البته داخبره منم چې دنويولغاتودرانتولومخه بايدونيول سي ، دهغوی له پاره په اول کې بايدتدبيرونيول سي . مثلا زه به ډېرخوشاله وای چې د سيلو کلمه مورته نه وای راغلې اوپه هغه وخت کې دډوډۍ پخولويادنانېزی موسسه نوم پرايښودل سوی

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

واى ... مکروريان کلمه که موړته نه واى راغلې ... اودغسي يوه کلمه ورته استعمال سوې واى دابه ډېره ښه واى . نوونويولغاتودرانتولودمخنيوي له پاره داکارسم دئ . امادزړو مروجولغاتواودقوم په ژبه معمول لغاتولپاره دنويو کلماتو جوړول ژبه واقعاً له قوم څخه ليري کوي ... په وضع کي دي ډېرتلوارنه کېږي اول بايدټولي لهجې ثبت سي اووکتل سي چي په لهجوکي ددغه مطلب لپاره څه سته اوکه نه سته ، که نه وي نوبيادي وروسته وضع وسي ... تلوارپه وضع کي پخپله دتامل وړخبره ده . ٌ

دښاغلي نجيب منلى لا،چي له خپل ګرددوپرته يې له نوروسره جوړه نه ده ، هم له نيولوګيزم سره ورانه ده . دى ليکي : ٌ ... دپښتوپه هکله هم داوېره شته چي دکره کوونکولورېينې به ورته د مخالفانوله نارواوونه ډېرتاوان ورواړوي ....ٌ دى ورپسې زياتوي :ٌ له بلې خوازه، چې نژدې ټول عمرمې دکتاب سره تېرکړى ، درې څلور پردى ژبې مې زده کړې اوځان دپښتودتاريخ اوادب له پېژندنې هم بې برخې نه ګڼم ، که دګوربت مجلې يوه ګڼه راواخلم اوداستادصميم مرکه ياداستادزيار ليکنه لولم نوپه نيمايي يې هم نه پوهېږم اوحيران شم چي داخبري د چا لپاره دي ؟ٌ ښاغلى نجيب منلى دنوولغاتوجوړول دژبې پرمختګ بولي خوزياتوي چي :ٌ ... په وچ زورد هغوپورشويو ټکو پښتوکول چي ژبې دپېرېواولسيزوپه اوږدوکې خپل کړي دي دژبې لپاره به ګټورې وي يابه نه وي خودژبې دويونکوسره ظلم دى.

دفرمان په زورنه چاته کور، ډوډۍ ،کالي رسېږي ؛نه ځوک جنتي کېږي اونه ژبه کره کېږي، هرتحريک چې دفرمان اووچ زورله لارې د تاريخ يون بدلوي له ناکامۍ سره مخ کېږي، افغان ولس ته خوتاريخ دا هم ورزده کړه چې داډول ماجراګانې ډېرې سختې تاواني دي.

په زوردپښتوکره کول ماته دپښتنې فرهنګ جرړې ايستل ښکاري ... نوديوعادي پښتوويونکې په حيث هغودرنومشرانوته چي د نيو لوجېز مونوپه لارکې بې شانه ستونزې ګالي په ډېره عاجزۍ سوال کوم چې خپله انرژي اوزموږدزده کړې وخت په داسې بې ضرورته سوغاتونونه لګوي تشريحي اوايتمولوژيکي قاموسونه دې راته جوړکړي چې د خپل ولس دخبروژبه په ښه شان زده کړو. ٌ

دى ،ځوانان ليکوال اوفرهنګپالٌ دکره پښتودمحتسبانوپه مقابل کېٌ مقاومت ته رابولي اووايي چېٌ خپله پوهه اوقلم دپښتنوخدمت ته وقف کړي په کره پښتوليکل زموږهيڅ دردنه رادواکوي خود پښتنو په ژبه چې څومره دپښتنولپاره ليکنې ډېرېږي هغومره به پرې پښتوکره کېږي . ٌ) ٢١ (

اوس له بده مرغه داساري ناروغي عامه سوې اوافراطي سوې ده او تردې اندازې عامه سوې ده چي پخپله پوهاند زيارصاحب هم په مشکل ورسره اخته دئ اووايي چي زه يوازې دخپلوجوړو سوو لغاتو مسئوليت اخلم ، نورپه ماړه نه لري (٢٢)ترديِ پخوايې ويلي وه چيٌ له بده مرغه وروسته په دې برخه کې دځينوخلکو بې سروبوله جوړونې ددې سبب شوي چې زموږژبنۍ ټولنې دالړۍ ګردسره پرېږدي .... ٌ (٢٣) خو زه وايم ددې بې مسئوليتۍ مسئوليت به

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهغه چاپر غاړه وي ، چي له مکرروخبرداريو اوسپاربښتونوسره سره يې دلغات جوړولود کارخانو د تاسيس لار خلاصه کړه . داپدل چي هرچامات کړی دئ ، له پښتوسره يې په رشتيا جفاکړې ده اوديوښتني مستحق دئ (۲۴) . پښتوژبه زموږ د متخصصينوله لاسه ريشخندي کيږي . دعواموژبه که د ماهرانوپه لاس ورانه نه سي ،پخپل تدريجي پرمختگ سره خوراسم تکاملي سير تعقيبوي . زه دپوهاندزيارصاحب داخبره منم چي د معيار په ټاکلو او سمبالولوکي دپوهانورول ډېرسترديځ . خبره دپوهانو پررول نه ده ، خبره دپوهانوپربې وخته لاسوهنه ده . خبره پرهغه ټاکلې اومشخصه زمينه باندي ده چي دمعيارپه منځ ته راتگ کي حتمي اولازمي گڼله کيږي . پوهاندزيارصاحب داورواښادپوهاندوکتورالهام هغه خبره يادوي چي دوی ته يې دپښتوژبې دکره ليکني دتاريخي زمينې (سرمايه داري نظام) په برخه کي کړې وه ، خوځپل هغه دلايل نه راوړي ، چي ولي يې نودالهام مرحوم پردغه اصولي مشوره باندي غوږنه ونيولی . پر مشخصي تاريخي زمينې سربېره ، دژبې دمعيارمنځ ته راتگ دهغې دويونکو لازمه تکاملي سطحه غواړي ، دليک لوست (سواد) تعميم غواړي ، دتعليم عام رواج غواړي اوپه خلکوکي د مدنيت اومدني ژوندغزېده غواړي . يوقوم چي په نس موړنه وي ، په تن پټ نه وي ، مکتب اوتعليم ورته مهيانه وي ، صحت ونه لري ، څلور لسيزي يې په جنگ کي تيري کړي وي اواوس لاهم په جگړه کي ولاړوي ، هيوادته يې دفنااوبقاسوال مطرح وي خو څوک ورته دژبې دمعيار جوړولواوښ لاهم چوکوي اوهغه هم د(س) او(ش) په تعريف . داکارنه څوک پرعلم برابرولای سي اونه يې دعملي کېدوچانس سته .

نوځه بايدوسي ؟ لاس ترزنه خپلي ژبې ته بايدکښېنو ؟ ددې پوښتني جواب دهمدې کتابگوټي په پای کي درکوم.

(۱) دپښتوځيني نيولوگيزمونه کټ مټ همدغه شان وي

)۲ (وگ: نيولوگيزم ـ ويکيپيډيا دايره المعارف ـــ دانټرنيټ په حواله.

)۳ (په افغانستان کي دغوايي دلومړي اړودوړپه دوران کي هڅه کېدله چي په کلاسيکه شاعري کي دطبقاتي مفکورې اوطبقاتي مبارزې نمونې وموندلي سي . په دې لړکي يې د صوفي عبدالرحمن باباپه شاعری کي دابيت دطبقاتي مبارزې انعکاس وباله چي ويلي يې دي:

نشي دخانانـــــــــــــــــــــــووملنگوسره کلي

چيرته عزيزخان چرته ملنگ عبدالرحمان

ماپه هغه وخت کي دکابل مجلې د۱۳٦۵ کال په ۱۱،۱۲گڼه ۹۲ مخ کي وليکل:

ٌ ... دغوروړخبره ده زموږ څېړونکي کله کله له پخوانيوليکوالوڅخه له خپل تفکرسره سم اثرغواړي ، اوکه يې داکارونه کړنويې محکوموي . اوکله چي بياديوډېرپخواني شاعرپه آثاروکي ځيني داسي موادوومي چي له نني تفکر

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره په تصادفی توګه سم راغلی وي . نوبیادهغه په باب داډول قضاوت کوي چي دشاعراروابه لاهم په خبره نه وي . مثلا په یوه بیت یې له صوفي عبدالرحمن باباڅخه ننی متفکر جوړ کړی دی ....

)۴ (وګ: د پښتو ژبي دودي اړتیااولاري چارې ــ ۸۱ مخ

)۵ (ښکلامجله ــ څلورم کال ، دریيمه ګڼه ــ مرکه ــ ۵۰ مخ

)٦ (دکابل چاپ خیرالبیان ــ لغتنامه ــ الف ، ب مخونه .

)۷ (داشعر ښاغلي رفیع په ژبپالنه ــ ٤٤مخ اوپوهاندزیارصاحب په .... کي اخیستی دئ .

)۸ (ښاغلی دوکتورحسن کاکړله دې نظرسره مخالف دئ. دی لیکي : داچي ځیني کسان وايي چي امیرشیرعلي خان اصلاحات دهغه پلان له مخي عملي کړل ، چي سیدجمال الدین ورته تهیه کړي ووحقیقت نه لري . حقیقت دادی چي امیرشیرعلي خان سیدجمال الدین د۱۹٦۸ کال د نومبر پر۱۲مه یاني پخواتردې چي پراصلاحاتوپې پیل کړی وي ، دکندهارچمن له لاري هندوستان ته شړلی و . وګ ؛ دپښتوژبي دودې اړتیااولارې چارې ــ دپوهاندوکتور محمد حسن کاکړمقاله ــ ۳۵ مخ .

)۹ (هماغه مقاله ــ ۳۷ مخ (

)۱۰ (وګ: میرزاعبدالودودهوتک ــ ۵مخ دحاجي محمداکبرهوتک دعریضې متن

)۱۱ (ويي پوهنه ــ تر ۱۵مخ وروسته

)۱۲(زړه پانګه دارواښادسرمحقق دوست شینواري (۱۳۱٤ ــ ۱۳۷۲هـ ق) لیکنه اودلرغوني شاعرۍ ګړنې داستادمحمدآصف صمیم تالیف دئ .

)۱۳ (ويي پوهنه ــ ۲۳مخ

)۱۴ (ويي پوهنه ــ ۱۸،۱۹مخونه .

)۱۵ (ويي پوهنه ــ ۲٤ ، ۲۵ مخونه

)۱٦ (ويي پوهنه ــ ۲۵ مخ

)۱۷ (ويي پوهنه ــ ۹ مخ. پرکلماتوتاکیدزمادئ ــ م . هـ

)۱۸(پوهاندزیارصاحب په پخواني شوروي اتحادکي روزل سوي افغاني ژبپوهان په رسمیت نه پېژني او (تش په نامه ژبپوهان) یې بولي. وګ : دپښتوژبي دودې اړتیااولارې چارې ــ ۸۷ مخ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹) پښتوچاپي آثار ـــ ۲۶۹، ۲۷۰ مخونه ـــ ۱۹۷۸ ع. دغه مقاله په نومونړي مجموعه کي يوازنۍ مقاله ده چي صحافت يې ورګډوړ سوی دئ. خدای دي وکړي چي داکارپه ارادي توګه سرته رسېدلی نه وي .

۲۰) وګ: دپښتوټولنی تاريخچه ۵۱ ـــ ۵۲ مخونه ـــ ۱۳۵۶ ش

۲۱) ګوربت مجله ، لومړی کال ، شپږمه ګڼه ، ۱٦مخ

۲۲) ښکلا مجله ـــ څلورم کال ـــ دريمه ګڼه ـــ ۵۱مخ

۲۳) ويي پوهنه ـــ ۲٤ مخ

۲۴) په دي برخه کي دکتاب په پای کي دضميمې برخه ولولئ.

د نوو جوړو سوو لغتونو د تلفظ ستونزه

لکه دليکدودپه برخه چي وړاندي اشاره ورته سوې ده ، پښتوالفبې د پښتوژبي دټولوړغونودتمثيلولوترعهدې نسي وتلای . درادیو ويندويان نوي لغتونه دهمدې نيمګړي الفبې له لاري لولي اوپخپل اټکل يې تلفظ کوي . دااټکلي تلفظ هرومرودلغات دجوړوونکي د تلفظ نمايندګي نه سي کولای اوپه دي ډول دغلط تلفظ خوراډېر احتمالات سته . دويندويانوغلطي دژبي عامووينکوته لارپيداکوي اوپسي عامېږي . زه دخپلي مشاهدې له مخي وايم چي غلط تلفظ نوی جوړسوی لغات بېخونده اوپېتخ کړی دئ . دلغات جوړوونکي نه په دې جريان خبرېږي اونه يې دتعقيبولوامکانات لري . که چيري خبرهم سي ، بيا دومره ری هم نه پکښې وهي.

که دنوولغاتوله پاره يوې صلاحيت لرونکي موسسې وجود درلودای ، نوبه يې لومړی ويندويانوته سم تلفظ ورښوولای اوبيابه يې دميډيانشرات هم ورپسې تعقيبولای (۱).

(۱) وګ : دضميمې دوهمه مقاله.

د ژبي د سوچه توب (Purism) دوه اړخه

(هم درځخه مرم،هم درپسې مرم)

سوچه ژبه هغه ژبه ده چي دنوروژبواغېزې ورباندي سوي نه وي ، دخيل کلمات ونه لري اودچاخبره له خپله ځانه پوره وي . هيڅ ژبه دخلقت له مخي بشپړه نه وي . پرژبوباندي اغېزې هرومروپېښېدونکي دي اوپيښي سوي دي . دااغېزې له ګاونډيوژبو، قومونو، اولسونو او مدنيتونوسره دټولنيزي اواقتصادي راکړي ورکړي اوراشه درشي له لاري ياپراولسونوباندي دنوراولسونوله خوادپوځي عملياتو او فتوحاتوله لاري کيږي اوسوي دي . مغلوب اولسونه دغالبو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

فاتحانو ژبنۍ اغېزي پرځان مني اومنلي يې دي . په نړۍ کي دهغه اولس ژبه سوچه پاتيږي چي له ځانه پرته له بل هيڅ قوم ، هيڅ ژبي ، هيڅ دين او هيڅ مدنيت سره اړيکي ونه لري . داسي قوم پخپله مېنه کي محدود او ايسارپاته سوی وي اوپه اصطلاح بدوي قوم وي.

ژبنی سوچه توب (Linguistic purism) په يوه ژبه کي له هرراز بدلون سره مخالفت يادځينوهغوبدلونونواواغېزوله منځه وړل دي ، چي په پخواکي په ژبه کي راغلي وي . پيوريزم ځان ته بېلابېل ډولونه لري . ريفورميست پيوريزم دژبي له پخواني حالت سره خپلي اړيکي شلول غواړي . ددغه رازپيوريزم ښه مثال هغه ژبنۍ ريفورم دئ چي دترکيې دانقلابي مشر اودمعاصري ترکيې دموسس کمال اتاتورک په وخت کي په تورکي ژبه کي راغئ اوله دې ژبي څخه يې هغه فارسي او عربي لغتونه وايستل چي دعثماني تورکانو په وخت کي يې ژبه اخيستې وه . دپيوريزم بل ډول ته وطنپال پيوريزم (patriotic purism) وايي چي په ژبه کي دبهرنيولغاتوکمول يايومخ ليري کول غواړي .

دغه رازپيوريزم په نړۍ کي عام دئ . دنونسمي اوشلمي پېړۍ انگرېزي ليکوالودانگرېزۍ ژبي ددغه رازسوچه توب له پاره ډېري هڅي کړي وې . په فرانسوي ، جرمني اويوناني ژبوکي هم ددغه رازميلان نخښي پياوړي وې خوجرمني ژبه ونه توانېدله چي دانگرېزي ژبي دلغاتو د سيلاومخه ونيسي . انقلابي پيوريزم دليکنۍ ژبي دانکشاف په لومړي سرکي راڅرگندېږي . دژبودمعياري کولوپرمهال باندي دغه رازپيوريزم ډېرزور (momentum)اخلي خووروسته بياله خپله زوره لوېږي (۱)

(۱) ويکيپيډياانسايکلوپيډيا ـــ دانټرنيټ په حواله.

پښتو د سوچه توب پرپيچومو

کله چي په اروپا کي دنوو ملتونو له منځ ته راتگ سره سم دژبي پر اهميت باندي دټينگارخوځنده څپې په باډاسکووې ، اودژبي سوچه کول دهغه وخت دنيشنليستانوپه منځ کي يوه گرمه ورځنۍ موضوع وه ، دغه وخت پر افغانستان باندي داميردوست محمدخان دزامنو او لمسيانوترمنځ د قدرت پرگدۍ باندي دجنگ اوجگړو سوران نازل و. نه دچاژبي ته پام و اونه هم ژبنيوپرمختياووته . دجنگواوپاچاگښتيو په وخت کي کلتوري اوعلمي مسايلوته دچاپام نه وراوړي . علمي اوفرهنگي هڅي آرامه فضااو دچاخبره ٌ دخاطراطمنان ٌ غواړي . دغه راز نسبتاٌ مساعده فضا داميرحبيب الله خان (سراج الملت والدين) د پاچهۍ په وخت کي منځ ته راغله . دغه وخت په ټول افغانستان کي بشپړامنيت ټينگ و اوپه دې سيمه کي دآرامۍ او ثبات پرسرنړيوال توافق هم موجودو. د امير حبيب الله خان په وخت کي هغه منوري کورنۍ چي دده دپلاردمطلقه پاچهۍ پرمهال له افغانستانه ايستل سوي وې،بيرته هيوادته را ستنې سوې . په دغوکورنيوکي د سردارانو دکندهاري ورونو د روحاني اومتصوف شخصيت اومنلي شاعر سردار

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

رحمدل خان ددانشمندزوی سردار غلام محمدخان طرزي کورنۍ او دغه رازدغازي محمدایوب خان دملي اوانګلیسي ضد خوځښت د وفادارپلوي جمړیاني بادارکندهاري ورواره غلام محی الدین افغان اونوري کورنۍ اوافرادهم شامل و . ددې خلکو پر اذهانو باندې له افغانستان څخه دتبعیدپه وخت کې د اروپايي هیوادو سیاسي اوضاع اودهغې قارې ملي خوځښتونو لړو ډېره اغېزه کړې وه . دسیاسي تبعیدپه دغه دوران کې ترکیه اوایران دافغان سید جمال الدین دعلمي اوسیاسي هڅوله امله دمنورینو او تجدد خوښوونکو د نیشنلیستي مبارزومرکز و . دغومبارزوته د اروپايي نیشنلیستانو افکاراونظریات رسېدلي وه . په دغوهیوادو کې دتبعید سوو کورنیو زلمیانود تنور او وطنپالني روحیه واخیستله اوپه دې ترڅ کې يې دخپل ملت دڅبوحالت ته زیاته پاملرنه واوښتله . داروپايي نیشنلیستانوپه پیروۍ يې دسوچه ژبې،سوچه نژاد،سوچه ملت ملي او سیاسي مفاهیم دتبعید د وخت دارمغان په توګه خپل هیوادته راوړل . (۱) د تبعیدیانوددې کاروان قافله سالارڅوان محمود طرزي و . محمود طرزي هیواد ته له راستنېدوسره سم له شاهي کورنۍ سره دخپلو خانداني اړیکو او خپښیوپه مرسته امیرحبیب الله خان ، چې پخپله هم په افغاني پاچهانو کې ترټولوزیات منوراوتجدد خوښوونکی پاچا و، د نوي مدنیت له ښېګڼوڅخه استفادې ته وهڅاوه اوپه هیوادکې يې د مطبوعاتوهغه پوړندې چې دمولوي عبدالروف خان کاکړ په لاس بلې سوي وې ، له سره تازه کړې اوپه دې ډول يې دسراج الاخبارافغانیه فرهنګي مرکز جوړاودحبیبیې مدرسې زده کوونکي اوکارکوونکي يې پررامات کړل .

دسراج الاخبارله مطالعې څخه څوک په څرګنده توګه دهغوهلوځلو اغېزې لیدلای سي چې په اروپاپه تېره بیاترکیه کې دنیشنلیستي غورځنګ پلویانودژبې د سوچه کولو اوپه تعقیب يې دژبې دمعیاري کولوله پاره په کارا اچولي وې. دسراج الاخبار مدیراو متفکر مغز محمودطرزی د دغوهڅوپه باب معلومات اودهغومطالعه په ترکیه کې داوسېدني پروخت اوپه تېره بیادسیدجمال الدین افغاني په محضرکې ددوه میاشتني حضور پر مهال ترلاسه کړي وه . دهمدغوهڅواغېزه وه چې محمودطرزي دسوچه فارسي اوسوچه افغاني نژادپه باب په سراج الاخبارکي نشرات پیل کړل . ده دسراج الاخبارپه یوه ګڼه کې دامیر حبیب الله خان ترعکس لاندې یواوږدپاراګراف لیکلی واولوستونکو ته يې چلینج ورکړی و،چې که چا دامیرحبیب الله ترنامه په هاخوابل کوم عربي لغت وښود، دسراج الاخباریوکلکسیون به دانعام په توګه ورکول سي . په دې اعلان سره يې غوښتل وښیي چې فارسي ژبه ترکومې اندازې پوري له خپله ځانه پوره اوسوچه ژبه ده .سوچه لیکنه ددغه عصر دلیکوال په محاسنوکي شمېرل کېده . دهمدې تمایل اغېزه وه چې علامه عبدالحي حبیبي هم کله چې دطلوع افغان اخبارچلاوه ، دې اعلان ته ورته پښتواعلان خپورکړاولوستونکوته يې بلنه ورکړه چې که چاغیر پښتولغت پکښې وموند،دطلوع افغان کلکسیون به دانعام په توګه ورولېږي . ددې انعام پرسر د مولانا محمدشریف حبیبي اودطلوع افغان دچلوونکي ترمنځ یوه مناقشه هم منځ ته راغله .مولانا د یوې عربي کلمې مغفن شکل ته اشاره کړې وه چې داعلان په متن کې موجودواوځان يې دانعام مستحق باله خو د اخبارچلوونکي بیا مغفنات په پښتوکلماتوکي شمېرل) ۲.(

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتوکي دعربي ژبي دلغاتوافراطي استعمال اودچاخبره ملايي پښتوهم پخپل وارسره دپښتودسوچه کولوزمينه برابره کړې وه . د عربي ژبي دلغاتوافراطي کارول دهغه وخت په ملايي ذهنيت کي د فضيلت اوعلميت نخښه وه اودغه ذهنيت زمورړپه منورينوکي ځکه نفوذ وکړ، چي هغوی پخپله په يوه ديني اوملايي ماحول کي دروزني له لاري دقلم اوسياست ميدان ته راوتلي وه . دوی په مدرسه کي ښوونه اوروزنه بشپړه کړې وه . اوکله چي يې داروپايي انکشافاتوپه باب لږ څه پوهنه وموندله ، نويي سمدلاسه په ژبه کي دعربيت پرضدپاڅون وکړ. خوددې پاڅون ښه نتيجه ځکه ورنه کړه چي عربيت زموږپښتنو ذهنونه دديني عقايدوله لاري تسخيرکړي وه . دهغوی له ذهنوڅخه د عربي ژبي ايستل ددين دژبي دايستلوپه معناتعبيريدله.

دسوچتابه هڅي پرٌ مرکه دپښتوٌ هم اغېزه وکړه اوٌ يوازينۍ پښتوٌ د همدغي اغېزې په نتيجه کي خپره سوه). ۳ (

خو ديوازينۍ پښتولارښووني په سرسره دٌ مرکه دپښتوٌ دمشرمولوي عبدالواسع کاکړله خواهم عملي نه سوې . ده چي په ۱۳۰۵ش کال دجدي پر۱٦ د(تعاونواعلی البر والتقوی) په نامه اوږده منظومه ويلې ده (۴)په هغه کي د سوچه توب نخښي کورټ نسته اودلاسه لا دعربيت اغېزه پرغالبه ښکاري.

حسن وقبح له ماورک ســـــــــوه ليونی يم

زيان وګټه راته يوســـــــــــــــوه بهولی يم

تعاون له قبيلې له قـــــــــــــــومه ورک سو

لـــــــــــــــــــويي ږيري مګرکارمودهلک سو

....

زماتعطيل، غفلت،نخوت که څه يوآن دئ

دعـــــــــــالم عالم، مادي معنوي زيان دئ

زه ددې نظم له ژبي سره هيڅ مشکل نه لرم اولوستونکي يې هم زمايقين دئ ، چي نه يې لري ، خوددې دروبيتوله راوړلومې مراددادئ چي ديوازنۍ پښتوهڅه چي پر(مرکه دپښتو) باندي تپل سوې وه ، يو تفنني اولکه دمخه چي مې يادونه وکړه ، له بهره راغلئ ذهنيت و.

د(مرکه دپښتو) بل کتابٌ پښتوپښويهٌ و اوددې کتاب له نامه پرته نورګرامري اصطلاحات له يوه مخه عربي ياپارسي دي لکهٌ تاکيد و مبالغه ، تفعيل ومبالغه ، فتحۀ مجهولۀ خالص ، صيغۀ مذکر ، صيغۀ مونث اونورٌ

داچي وايي پښتوژبه سوچه ژبه پاته سوې ده . ددې ادعامعناداده چي پښتانه له هيڅ ګاونډي قوم اوهيڅ رازمدنيت سره په تماس کي راغلي نه دي . تاريخي حقايق ددې خبري پرخلاف دي . پښتانه پرداسي يوه سيمه پراته دي چي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمدنیتو، دفاتحانودلښکرو، دجهانکشایانو دتلو راتلو لار وه . ددوی ژبه له دغواثراتوڅخه هیڅکله هم پاکه پاتېدلای نه سي . داچي موږواېوپښتوله آره سوچه ژبه پاته سوې ده ، په حقیقت کي مو پرتاریخي پېښواوحقایقوباندي پرده اچولې ده . داځرنګه امکان لري چي کندهاردي دپېړیوپه اوږدوکي دمغولواوپارسیانوله خوالاس پرلاس سوی وي اوپښتانه اوپارسیان دي څنګ پرڅنګ کلی او کور سوی وي خویودبل پرژبودې اغېزنه وي ښندلی . داځرنګه امکان لري چي په ننګرهارکي دي دتاریخي ګندهاراژبنی اغېزې نه وي پاته سوي . پردغه پراخه اورشودي دپښتنوپه څنګ کي شاړي ، پشه یان ، ترکان ، اشکوڼ ،کاتیر(کاتیان) پراچیان ،ګوجراونورڅنګ پرڅنګ له پېړیو راهیسي اوسي (٥)خوژبي دي یودبل له تاثیره په امان پاته وي . داځرنګه امکان لري چي وردګ اوهزاره دي یودبل په چم اوګاونډ کي اوسېدلي وي اوژبودي يې یوپربل اثرنه وي کړی . دا څرنګه امکان لري چي په لوګرکي دي دپښتنو، تاجکو، برکیو پوله او پټی ګډ وي خوژبي دي يې یودبل له تاثیره خوندي اوسوچه پاته وي . دا څرنګه امکان لري چي د پېښور او کوټې پښتانه دي په ورځني ژوند او ژواک کي له اردوژبو اوپنجابیو او بلوڅوسره شریک وي خوژبي دې سوچه پاته وي . ژبه لکه ژوندی اورګانیزم له خپل ماحول څخه هرومرو متاثره کیږي . داکه دچا خوښه وي اوکه نه ، که دچاښه راځي ، که بد. دا دطبیعت قانون دئ زمانا و ستا ذهنیت ته نه ګوري اوخپل کار کوي . لکه دپردیوژبود افراطي بهیرپه مقابل کي چي دخپلي ژبي مدافعه یو ضروري کاردئ ، دغه رازدژبي افراطي سوچه توب او تصفیه هم یو غیر عملي ،بې ګټې اوکله کله مضرعمل دئ .

دښاغلي رفیع خبره په خطاطانوکي دپښتودسوچه تابه اشتها زموږد ځینو شاعرانو رنګین شعرونه له شعرتوبه ایستلي دي اولاس وپښې يې ورمات کړي دي (٦) داکارله بده مرغه اوس هم روان دئ . اوس دپخوانیو شاعرانولهجه دمعیاریت په فتوابدلېږي . (په) يې په (پر) ور اړوي او (پر) يې په (په) . دکلماتودپای یاګاني يې پخپله سلیقه ور اچوي (٢) . داکاربه څوپېړی وروسته دپښتوژبي دلهجوي څېړونکي غبرګ غاښونه وروباسي اوپه قضاوت کي به يې دکعبې پرځای ترکستان ته ورسوي . ځکه دی به فکرکوي چي دنوموړي شاعرپه وخت کي (په) او(پر) استعمال په دغه شان و ، لکه په چاپي دېوان کي چي راغلی دئ . خبربه نه وي چي دااستعمال د معیاریت په اشتهاپرتپل سوی دئ دشاعراروالاپه دغه رازاستعمال خبره نه وه . دغه شان لوبي ترموږیو نسل وړاندي د عبدالقادرخان خټک اونورو پخوانیو شاعرانوپه دېوانو باندي د خطاطانوله خواسوي دي .

ښاغلی رفیع وروسته له هغه چي دپښتودسوچتابه هڅوته کتنه له اتمي هجري پېړیڅخه رانښلوي اوترنن ورځي يې رارسوي ، په پای کي ددغوهڅواهمیت پخپله له ډاګه وهي اوداسي لیکي :" ... موږولیدل چي ددی کار(دپښتودسوچتابه ـــ م .هـ)لپاره کله،کله دتفنن لپاره لاس غزول شوی اویاهم دځینی نوروهیوادونوپه اغېزکې داکارشوی دی خو له ټولوسره ـ سره يې نتیجه نه ده ورکړې اوداهڅه ناکامه شوې ده .

ددی ناکامی یولوی علت دادی چی نړی ورځ په ورځ وړېږي ، انسانی راشی درشی اوراکړې ورکړې زیاتیږي، دساینس له برکته تلنې راتلنې ګړندی کیږی اوپه اجتماعی، اقتصادی اونوروچاروکې هیوادونه یو بل ته اړکیږی

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوددی راشودرشو،راکړو ورکړو، تلنوراتلنواوارتیاؤ په ترڅ کی کلتوری اوژبنۍ راکړی ورکړی هم دودیږی اود تجرید او یوازیتوب ژوندله منځه ځی ... ٌ شاغلی رفیع وروسته اروابناد محمد صدیق روهی یوه خبره رانقلوي ، چي ویلي یې وه ٌ که دژبوتکاملی سیر ته وګوروپه نړی کی خالصی ژبه نشته اوکه وی هغه به دځینی بدوی ټولنوژبی وی چی له نوری نړی سره علمی اوثقافتی اړیکی نه لری . ٌ (۷). رفیع صاحب پرخپله څېړنه باندي داسي نتیجه بناکوي : ٌ په دې اساس دژبې دسوچتابه له پاره هڅه له یوې خواژبه اواولس یې تجریدکوی له بله خوادژبی دخارجی زده کوونکولپاره ستونزی رامنځ ته کوی اوله بله پلوه په خپله دژبی دویونکوله پاره دافهام اوتفهیم لاره اغزنه کوی نوځکه بایددی ناکامی هڅی ته زړه ښه نه کړواوپه زورخپله ژبه تجرید اوکړاومنه نه کړو.... ٌ (۸)دانتیجه په رشتیاسره یوه واقعي اوله علمي اصولوسره برابره نتیجه اخیستنه ده . دژبي سوچه کول دکره پښتو لیکني نني لارویان هم په خوله غندي خوپه عمل پرهماغه لار روان دي ، چي دوی یې تربل هرچادنه عملي توب له پاره ډېرڅه ویلي دي.

لکه ددې بحث په سرکي چي تاسي ولوستل دژبي سوچه توب له یوې خوادنوروقوي ژبودوارداتوپه وړاندي یوعکس العمل دئ چي تریوې اندازې یې دتوجیه کولوله پاره دمیړي لارموندله کېږي .خوله بل پلوه یوه داسي ناکامه هڅه ده چي دممکناتوپه ساحه کي ورته دنوک ایښوولوځای لاهم نسته . نوددغسي یوې غیرعملي پروژې له پاره نوکان ایستل چاته دکندهاردپښتنوهغه متل ورپه یادوي ، چي وایي:

عبث دارومردک دي ،چي په ولي ده ختې) ۹. (

(۱) اروابنادکاندیداکاډمیسن محمدصدیق روهي خوحتی دظاهرشاه دپاچهۍ په سرکي پرپښتو ادبیاتو باندي داروپایي افراطي ایډیالوژیو، الماني نیشنلیزم (فاشیزم) اوشوروي کمونیزم ، سیوري ته اشاره کوي اولیکي چي دې ایدیالوژیو ٌ په ټولوهیوادوکي دافراطي یامعتدل نیشنلیزم درامنځ ته کېدو امکانات برابرکړل . په افغانستان کې یومعتدل نیشنلیزم مینځ ته راغی، چې عمده مضمون یې ملت پالنه ، دتاریخي مواریثو او عنعنودرناوی، حماسي ادب ، پرځان ویسااوملی غرور و. ٌ

)وګ: دپښتوادبیاتو تاریخ ـ معاصره دوره ــ ۸۵ مخ (

)۲ (طلوع افغان ۱۲کال ۷۷۸ګڼه. دادوه اعلانونه ماپخپله په سرسره کتلي وه خواوس مي دسراج الاخبار کلکسیون ته لاس کورتې نه رسېږي اود طلوع افغان حواله مي دښاغلي رفیع دژبپالنه نومي کتاب ــ ۳۲مخ څخه واخیستله .

)۳ ((یوازنی پښتو) په ۱۳۰۱ش کال کي د (مرکه دپښتو) له خوا دپوهني وزارت په مطبعه کي خپور سو. د کتاب ټول مخونه ۱۵۲ ښوول سوي دي چي په سرکي یې خادم العلماءمولوي عبدالواسع قندهاري سریزه کښلې ده . (وګ : ژبپالنه ــ ۲۵مخ)

)۴ (وګ: دافغان یادــ دعلامه حبیبي مقاله ــ ۹مخ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

)٥ (پالوال ـــ معياري ژبه ـــ ٧٨ ، ٧٩ ، ٩٠مخونه

)٦ (ژبپالنه ـــ ٤٣مخ .

ما(هوتک) چي کله دلوی احمدشاه بابادېوان له خوخطي اوچاپي نسخوڅخه ترتيباوه ، پردغه رازلاسوهنو اودلغاتوپرترجموباندي پېښ سوم اوزماپه نزدمي لاسوهلي ځايونه په نوي متن کي وانه خيستل . د هغولاسوهنو يوڅومثاله دادي :

دلفريبه ـــ زړه فريبه

شکرلبه ـــ خوږشونډې

پريرويه ـــ پري مخه

دامنگيره ـــ لمن گيره

موی کمره ـــ ملاويښته

(٢) وگ : دلوی احمدشاه بابادېوان ـــ د١٣٧٨ش =١٩٩٩ع کال چاپ

)٧ (ژبپالنه ـــ ٣٦ مخ

)٨ (هماغه کتاب ـ ٣٦ مخ . نقل قول کټ مټ رانقل سوی دئ.

)٩ (ده ختې دکندهارښارپه جنوب کي ديوه کلي نوم دئ. دامتل ځيني کسان په دي ډول هم وايي :" عبث داورمردک دي ، فتح خان يې ړزوي.

په خوله کړلې تصفيه په زړه منلی سوچه توب

دپيوريزم په باب تاسي په تيروپاڼوکي ښه پوره تفصيلي بيان ولووست اودهغه دنه عملي توب اوتاواني توب په باب موهم نظرونه ترنظر تېر کړل چي اتفاق ته په نزدې اکثريت ټولوپوهانوورسره خپل مخالفت څرگندکړی دئ . خوپه عمل کي دپيوريزم له کړني سره سره د پښتوژبي دسوچه تابه بازار ښه تونددئ . ددې مسئلې دښه څرگندتياله پاره به زه يوڅه شاته ولاړسم اودژبي له پاره به دنووجوړونوپرسابقه يوواربيامروروکړم .

علامه محمودطرزي چي دافغاني ژبو(فارسي اوپښتو) دسوچه تابه له لومړيوپلويانوڅخه و ، په دې برخه کي ليکي :"

... به فکرعاجزانۀ خود ما، يگانه وظيفه انجمن عالی معارف بايداصلاح وترقی وتعليم زبان وطنی وملتی افغانی

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

باشد، ازارباب علم ودانش این زبان یک گروپ مخصوص تشکیل یافته کتابهای تعلیمه ضروری لازمی آموختن آنرا تدوین وحاضر بایدکرد. حتی برای تطبیق دادن کلمات فنی وصنعتی واختراعات جدیده یی که نامهای آن درزبان افغانی غیر معروف است ، کلمات مناسب ونامهای متناسب به زبان افغانی پیدا بایدکردو هر قدراصلاح وترقی که لازم است درآنباب اجراء بایدکرد ٌ . (۱) محمود طرزي د(فني اوصنعتي کلماتو اونوواختراعاتو) له پاره دمناسبواو متناسبو کلمودپیداکولوسپارښتنه کوي . په (پیداکولو) کي دکلماتو پلټنه اوجوړونه دواړه راتلای سي . خودی داکلمات مشخص کوي اود نوولغاتودپیداکولواړتیایوازي په (فني ،صنعتي او داختراعاتو) په برخه کي رامحدودوي .

علامه عبدالحی حبیبي هم، چي په طلوع افغان کي (دپښتودعلمي اصطلاحاتویانوولغاتووضع) ترسرلیک لاندي ددغه کاراصول بیان کړي دي ،په هغوکي یې ٌ دپښتوسوچه لغاتوپلټنه اودلغاتووضع ٌ دجلامادوپه توګه ټاکلي دي . دنوولغاتووضع کول یې یوازي په تخنیکي ، صنعتي اوعلمي برخه کي سرته رسولي دي لکه ټیلګراف (لیرلیک) ، فوټوګراف (ښرلیک) ، فونوګراف (ږغ لیک) اونور،چي ښې ډېري نمونې یې په ژبپالنه ۷۰ ، ۷۱مخونوکي دطلوع افغان اخبار په حواله رانقل سوي دي . ګویا دعلامه حبیبي سپارښتنه هم پرفني او تخنیکي نومونوباندي تکیه درلوده . لروپښتنوهم خپلي جوړوني ساینسي څانګي ته متوجه کړي دي .

ښاغلي رفیع هم په شاعرانه ژبه باندي دساینسي علومود اصطلاحاتوله پاره دنومونوټاکل لازم ګڼلي دي . دی لیکي : ٌ دساینس اوتخنیک له پرمختګ سره دنړی په وړاندي تللوهیوادوکي هره ورځ نوی ــ نوی ساینسی زېږېدنی کیږی اوپه هره زیږیدنه دهمغه هیواد دژبی یونوم ایښودل کیږی اوبیادعلم نوی پیغله له خپل نامه سره بل هیوادته ودیږی اوهلته میشتیږی . که وروسته پاتی هیوادوژبی پټه خوله پاتی شی اوپه دی نوی ناوی نوم کینږدی نوددی ناویانوسلسله خواوږده ده اوکله چي ددی هیوادخلک سترګی غړوی ګوری به چي ددوی دژبی ټول انګړ به دپرمختللیوهیوادونوراغلیوساینسی ، تخنیکی اونوومنځ ته راغلوناویونیولی وی اواصلی ژبی ته به یوازی چوکاټ اوچاردیوالی ورپاتی وی .... ٌ) ۲(

دښاغلي رفیع له بیانه هم دا خبره واضح څرګندیږي چي ساینسي او تخنیکي ٌ ناویانو ٌ ته باید نومونه کښېښوول سي.

اودپوهاندوکتورزیارصاحب هغه نظربه بیاراوړم ، چي وړاندي مي هم رانقل کړی و . دی لیکي:

ٌ نوي جوړونه بایدپه علمی ، تخنیکی ، مدنی ، اداری اوداسی نورو مفاهیمو پوری تړلی وی چی زموږفکري اوکلتوری زیرنده نه وي ، لکه ژبپوهنه (لینګویستیک) ، ټولنپوهنه(سوسیولوجی) ، پوهنتون (یونیورستی)،څارندوی (سکوټ او پولیس) ،توغندي دراکټ او وړکتون دکودکستان لپاره .مګرکه سوکړک یاسوړسک ته د جوارو ډوډۍ نوم وټاکو، یوه بې ځایه ټاکنه به وي . ٌ (۳)بل ځای وایي چي ساده وییونه په مصنوعي توګه جوړول غیراصولي کاردئ). ۴(

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوپه عمل کي چي گوروخبره بالکل له جلوه وتلې ده . حتی دکتاب ، قلم ، دېوان ، شعر ، شاعر اوپه سوونوروپه ژبه کي دودسوي لغتوته لګيادي ، نومونه جوړېږي . دپنسل له پاره يې دپښتومرکې (وچکښې ، وچکښ) بيرته ژوندی کړ . په ژبه کي رنځوراوناروغ سته اوعام دئ خو دوی (رنځمن) ورته راوايست، سراښ (دحريص په معنا) په لهجوکي پروت دئ خودوی(اسويلاند) ورته اختراع کړ ، په ژبه کي تلاش سته اوعام دئ خودوی ورته (ډډون) جوړکړ، په ژبه کي طبيعت ددخيل لغت په توګه دوولس پېړۍ ژوندکړی دئ خودوی ورته (پنځون) وموند، په ژبه کي بلبل له زروکلوراهيسي سندري وايي خــودوی ورته (ډانګ لکۍ) پيداکړ اوځه موده وروسته يې بياهمدغه ډانګ لکۍ د (ډايناازاروس) له پاروټاکه (۵). نه پوهېږم چي دبلبل اودغه ماقبل التاريخ حيوان ترمنځ کوم ورته والی سته ؟ په ژبه کي ښکلی ، ښايسته سته خونه پوهېږم دوی ورته (ښاو)له کومه کړ، په ژبه کي نياودعدل اوانصاف په معنا رواج موندلی دئ خودوی ورته (سماو) راوايست ، په ژبه کي خپتو، خپتورسته خودوی ورته(ښازګېډی) توليدکړ، په ژبه کي پاسپورټ سته اوعام دئ خودوی ورته (لارليک) وزېږاوه ، په ژبه کي (کربښپل) سته خودوی ورته (پښه خاپونه ، پښوخاپونه) وضع کړ (٦)، (غوني) په ژبه کي ژوندی لغت دئ خودوی ورته (بنګن) راوايست (٧)، (کتابتون)جوړسوی دئ خو دوهم وارورته (کتاب خونه) جوړسواوهغه هم دپارسۍ ټکي په ټکي ترجمه (٨)، (بدلون)پخوا جوړسوی و،نو(ونجون) ته څه اړتياوه ؟، د(بېکسۍ) پرځای ټکي په ټکي ترجمې (بېځوکتيا) ته څه ضرورت و؟.

ځينو ډېروبې خوندو اوپېځو ترجمه سوو لغاتوته خوزه بيخي حيران پاته يم ، چي ددې ضرورت څه و . لکه (اوسپنکښ) د (آهن ربا) له پاره ، (کوډلوبی) د(جادوګر) ، (کوډګر) له پاره ، (ړنده مږه) د (کورموش) له پاره ، (پلغټ) د(چابک) له پاره (۹). ددې وروستي لغت له پاره خوپه ژبه کي (چټک) لغت سته ، نه پوهېږم چي هغه ته يې ولي چته اوښتې ده . موږدړغ دبلي اوشرنګ سوټي له پېغوره لاخلاص سوي نه يو چي دابل سرباری هم پرولوېداواردمعيارپه نامه !

پوهاند دوکتور زيارصاحب وايي چي" نړېوېزونه يانړيوال وييونه (انټرنېشنلزمونه) لکه راډيو، تلويزيون،تيلګراف ياتېلګرام ، تېلي فوتو، تيلي ټايپ، تېلېفون ، اکسرې يالايزر(وړانګې) کمپيوټر ، ډاکټر، اکسيجن ، هايدروجن ، نايتروجن ، الکترون ، نايترون، پوزيترون ... ياځانګړي جغرافيايي نومونه اويايه زرګونو کېمياوي او درملي نومونه ... دنړۍ په زياتروعلمي ژبوکي له يوڅه جوليز(شکلي) اډاپټېشن (راخپلوني) سره يورازدودلري ، په نيولو جيزم کي راګډول بياهم دپيوريزم په ماناااخيستل کېږي ..." (۱۰)يعني نوي لغاتونه ورته مه جوړوئ . خوتردغه سپارښتني دوې کرښې وروسته بيا وايي چي که څه هم په عربي ، تورکي ، پارسۍ ، هندي کي نن سباډېر انټرنېشنلېزمونه راژباړل شوي دي يعني که موچم ورته جوړسو، ژباړئ يې . داچي تراوسه دغو نړېرالونومونوته نوي کلمات جوړسوي نه دي ، دچاخبره په چم يې نه پوهېږي چي څرنګه لاورته ومومي . دمثال په توګه اکسيجن ته به څه رازنوم جوړکړي ؟ پارسي ژبي وايي" ترک عادت موجب مرض است" په ژبه کي اوبتل سته اوعام سوی دئ خوددوی زړه په سوړسوی نه دئ او(اوبډوب) يې هم ورته جوړکړ، په ژبه ، ادب اوفولکلورکي زرګرسته خودوی ورته (زرپښ) وزېږاوه ، په ژبه کي ترينګلی د(عبوس ، پيشانی ترش) له پاره سته اوقاموسوهم اخيستی دئ خودوی ورته (اريړه اوربوز) وزېږاوه .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوځای وايوچي بين المللي تخنيکي نومونه به پرځپل حال پرېږدوخوبيرته خپله خبره اخلواوتيلفون ته (غږون) ، تلويزيون ته (لروينون) اوتيلګراف ته (لرليګون) پېشنهادوو(۱۱). دمروجولغاتودوژلوپه کارکي هم سيالي ښه په زورروانه ده . دپېريوپېريومروج لغات دمعيارپه فتواله رواجه لوېږي . ماپه يوه بله ليکنه کي ددغولغاتويوه ډېره کوچنوټې برخه داسي بيان کړې ده : ٌ زما دمشاهدې له مخي موږ په تېرو دوو درولسيزوکي (بډای) او (موړ) لغات په (شتمن) باندي تري تم کړل ، (يرغل) موپه (بريد) له منځه يووړ ، (ايلچي) موپه (استازي) ورک کړ ، (جنګ) موپه (جګړه) وواهه ، (وطن) موپه (هيواد)نېستي کړ، (غولی) موپه(انګړ) پايمال کړ ، (تاداو) موپه(بنسټ) له بېخه وکيښ ، (ربړه) موپه (ستونزه) پسي واخيستله ، (ليکه) موپه (کرښه) پاکه کړه ، (کوچنيواله) موپه (وړکتوب) ووژله ، (جنګيالی) موپه (جګړه مار) ښخ کړ ، (اخته) (بوخت) او(مشغول) مو په (لګيا) اليش کړل ، (تلاښ) موپه (هڅه) نفی کړ ، (کړنه) موپه (غندنه) محوه کړه ، (نجلۍ) موپه (جنۍ) ترپښولاندي کړه ،(کرار) مو په (ورو) وخوړ، (په) مود(پر) په فتوامسخه کړ اولالګيايو دمسخه کولو او محوه کولودابهېرپسي پالو اوپه ځان نه پوهېږو چي دخپلي ژبي لغوي زېرمه مو د چونګښو د هغه منګوټي په شان ګرزولې ده چي (يوه وراچوو ، دوې بيرته ځني غورځي)ٌ . داليست که پسي راواخلم ، خبره بل کتاب ته رسيږي .زه پوښتنه کوم چي تصفيه اوسوچه توب (purism)لکۍ لري ، ښکرلري ، څه لري ؟ دغه جريان چي اوس روان دئ ، تاسي چي هرڅه نوم پراېږدئ ،خوداکټ مټ اوپه مطلق ډول تصفيه ده . او تر ټولوبيادخواشينۍ خبره داده چي که چاپه ليکنه کي دغه جريان تعقيب نه کړ ، ليکنه يې ناکره ، لهجوي ، سيمه ييزه اونوراونوربلله کيږي .

زيارصاحب هم وايي چي هرڅوک بايدلغات جوړنه کړي . ډاکټرپالوال هم دغه کارپه صلاحيت پوري تړي زماچيغي هم دهمدې بابته دي چي اوس په دې ژبني سرطان(cancer) هرڅوک اخته دي دصلاحيت والاو جوړوني اودبې صلاحيتوداسره بېلېږي نه . دنيولوګيزم دنده که افرادو ته پاته سوه ، که صلاحيت والاوه ، که بې صلاحيته ، خبره انارشيزم ته رسيږي اورسېدلې هم ده .

څه موده وړاندي مې په يوه مجله کي ديوه متوفی مشرحقدارله خولې داسي ولوستل چي که دوزيرصاحب محمدګل خان وس رسېدلی دټول افغانستان دخلکونومونه يې هم پښتوکول (۱۲۱) دليکني له خونداو شخوندڅخه څوک پوهېدلای سوای چي دژبې دتصفيې اشتهالا تر اوسه هم ښه پوره موجوده ده اوهمداذهنيت اوس هم دالفاظوترپردې لاندي دکره ليکنۍپښتوپه نامه پالل کېږي . په دغه شان روحيه باندي يوې ژبي ته انکشاف ورکول ديوويشتمي پېړۍ له انکشافاتوسره جدي تناقض لري ځکه په دغه پېړۍ کي دنړۍ ژبي تربل هر وخت زياتي يوه په بله نںوتلي دي.

مورته زياتره ويل کېږي چي دنړيوالوعلمي اوفني اوسياسي ټرمينالوجۍ سيلاب ته که لاس ترزنه کښېنو، ژبه راڅخه لاندي کوي . داحقيقت زه هم منم . خودنوولغاتواوپه ژبه کي داخښل سوواو مروجو لغتوبريدبايدوټاکل سي .که دا کارونه سي ، نوچي بياپرديارلس ليکي (۱۳)لاس راسره کښېږدئ ، بيا هم ددغي اوسنۍ چاري نوم ترتصفيې په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هاخوابل څه نه سي کېدلای اوله دې منحرف جریان سره به دمخالفت آوازدسور تر شپېلۍ پوري روان وي . که هرڅومره ددې اوسنۍ ژبنۍ بخولي مخالفین ځانساتي، لنډاندي، مرتجعین وبلل سي اوحتی ښکنځل (کنځاوي) ورته وسي بیابه هم هغوی دګالیله په شان پر مځکه باندي د توبې ایستلوپروخت لاهم ووایي چي په دغه ژبه د افهام او تفهیم عملیه سرته نسي رسېدلای. له دغه راز نشراتو څخه لوستونکي سمه استفاده نسي کولای . داپښتوپسې عامېري اوخلک ځني خوا توري کیږي . ددې چاره په کارده اوهمدانن یې په کارده. د پېریانانودې ژبې په پښتنوکي درزونه واچول ، ددې کارله پاره فکر کول په کاردي ، دا درزپراخېږي او چاره یې په دې نه کېږي چي ووایو :

ٌ کاروان به تیریږي اوسپي به غپیږي ٌ (۱۴) . دپښتو ژوند د پښتانه له ژوندسره تړلی دئ ، نه له نیولوګیزمونوسره . که خدای مه کړه پښتون مړسو، پښتو او نیولوګیزمونه دواړه ورسره مري . په نیولوګیزمونو باندي دپښتوژوند نه راګرزي . دیوې شپېې له پاره یې فرض کړئ چي په پښتوژبه کي یولغت لاهم پردی نسته مګرکه پښتون همداسي شپون اوعسکروي اوروزي یې دشپنیتوب اوځان وژني له لاري مقرره وي ، دغه خالصه ژبه به یې کوم درد ور دواکړي ؟ ښاغلی پوهاندحسن کاکړدخپلوتاریخي څېړنوپه پای کي دې نتیجې ته رسېدلی دئ ، چي : ٌ پښتوچي بیرته پاتی ده اوعلمی شوی نده دژبې دځنګه والی له امله نده ، بیرته پاتی توب یې دپښتنوله لاسه دی . ددوی بیرته پاتی توب د پښتوبیرته پاتی توب شوی دی ٌ (۱۵) نو پرپښتو اوپښتنوبایدزړه وسوځل سي . دشهرت ، دنامه ، دعقدو له پاره باید ژبه قرباني نه سي . دغه اندېښني دي، چي په مایې دا کتابګوټی وکیښ .

اوس په ځینو لیکنو او مرکوکي د نیو لوګیز مونوپر ٪ ۲۵ باندي ټینګارکیږي . زه تاسي ټولو درنولوستونکوته واک درکوم چي که مو هروخت دغه فیصدي په عمل کي تطبیق ومونډله ، زماداکتاب په هماغه ورځ په اورکي وسوځئ چي نوریې څوک ونه لولي . ځکه زما ارمان به ختلی وي اونوربه د پښتوژبې له بابته د اندېښنو ځای راته پاته نه وي .

دکره لیکنۍ پښتوله نني بهېرڅخه داسي نخښي اونښانې لیدلي کېږي چي دا خوځښت په نهایت کي په یوې لهجې باندي دنورودنفی کولوله پاره دئ . زه به ډېرخوښ سم چي که دپښتویوه لهجه دژبني انکشاف هغه حالت ته ورسېږي چي ټول پښتانه یې هم ولیکي اوهم یې ووایي . داکه زمالهجه وي، که دبل ،که دهابل، ماته مهمه نه ده . مګر دا کار د پېړیو دئ او باید په طبیعي توګه لکه په فارسي او نورو ژبو کي چي راغلی دئ، عملي سي. نه د اوسنیو ژبنیو ماجراجوییوله لاري.

(۱) ژبپالنه ـــ ٦٣،٦٤مخونه دمقالات محمودطرزی د۷۷٤ مخ اوسراج الاخبارپه حواله

)۲ (ژبپالنه ـــ ۷۵مخ

)۳ (ویي پوهنه ـــ ۲٤،۲۵ مخونه. نقل قول کټ مټ رانقل سو

)۴ (پښتوــ پښتانه ۳۱۲مخ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵) (زیار_ دپښتوژبې دودې اړتیااولارې چارې ــ ۹۷مخ

٦) (زیار، پښتوپښتانه ۲۰۷مخ

۷) (ویي پوهنه ۱۲۱مخ

۸) (ویي پوهنه ٤مخ

۹) (وګ: ویي پوهنه ۲۸۸ ــ ۲۹۰ مخونه

۱۰) (دپښتوژبې دودې لارې او چارې ــ ۹۹مخ

۱۱) (ویي پوهنه ــ ٦۰ مخ

۱۲) (ورځ مجله ـ شپږم کال ، ۳ـــ٤ګڼه ــ ۱۰مخ ۱۳۸٤ ش

۱۳) (په کندهارکي ددیارلس لیکي اصطلاح دقرآن عظیم له پاره کارېږي. په نوروسیموکي به هم رواج لري .

۱۴) (وګ: استادزیاردپښتني فرهنګ یوځلاندستوری ــ ۱۵۵مخ ـ ۱۳۷۲ ش

۱۵) (آئینهٔ افغانستان مجله ــ ۱۰٤ مسلسله ګڼه ــ ٥٤مخ ــ میزان ۱۳۵۸ ، اکتوبر۲۰۰٦

پښتونیولوګیزم ژبنۍ اړتیاده که سیاسي تقلید؟

په یوه ژبه کي چي دنړیوالوپرمختیاوواوساینسي وتخنیکي انکشافاتواواختراعاتوله اسیته دنوولغاتودجوړوني اړتیامنځ ته راسي اودې کارته نیوګلوبیزمونه استخدام سي ،معناېي داده چي دا ژبه اوس هغوحوادثوته ځان تیاروي چيٌ پرنوروتېرسوي اوپردې اوس راغلي دینهٌ ددې پرڅنګ هره ژبه چي دخپل انکشاف په بهېرکي داسي ځای ته ورسېږي چي نورنوورته دنیولوګیزمونواړتیامحسوسه سي ،معنا یې داده چي دې ژبې دانکشاف نورپړاوونه وهلي دي او ویونکي یې هم دفرهنګي سطح په یوه داسي مرحله کي واقع دي چي نوړېول کارونه سرته رسېدلي دي ، اوس نودژبې دسره کېدو وار رسېدلی دئ . په دغه وخت کي که دمعیاریت اوکره ژبې خبره رامنځ ته سي ، څرنګه چي له حالاتوسره موافق شعاردئ ، نه به پرچا بدولګېږي اونه به مخالفت ورسره وکړي . خوکه دمعیاریت هڅه دسیاسي سیالیو زېږنده وي ، دانودژبنۍ اړتیاله مخي نه بلکي دنوروانګېزوپربنارامنځ ته سوی تلاښ دئ اوهغه څوک چي نه غواړي په دغه انګېزوباندي خپله ژبه ولړي ، یادغه سیاسي سیالۍ ورته دسیاست دمداریانو سرکسونه ثابت سوي وي ، نوطبیعي ده چي لومړی خوله دې لوبي سره څوني نه غورځوي اوکه ډېره درنه پرتمامه سوه نویې بیاپه مخالفت کي درېږي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماچي به دپښتوژبي دکره توب له پاره دهڅوتاريخي سوابق او اوسنۍ هڅې له ځانه سره څېړلې ، نودچاخبره شپږم حس به راته ويل چي په دې هلوځلوکي ترژبنۍ اړتيانورمسايل ډېردخيل دي . ددې نورو مسايلوپريوه برخه باندي زه د(سوچه توب) په بحث کي ږغېدلی يم . پوهاندزيارصاحب اوس پخپله يوه مرکه کي زماپردغه گومان باندي د يقين ټاپه ووهله چي زموږنوي جوړوني له پارسي سره دسيالۍ اود هغې په تقليدراپيل سوي دي . دی وايي : ٌ پارسي چي زموږورسره يوه رغنده سيالي روانه ده ، هيڅوک په نظرکي نه نيسي ، که پارسيوان زموږسره منفي سيالي کوي ، موږورسره رغنده سيالي کوو .

تاسودپارسي پخواني اواوسنی متن وگورئ چي هرڅومره يې پارسي قوي وي ، تاسوبه ووينئ چي څومره مخته تللې ده ، په پارسي کي څومره نوي ټکي راغلي دي ؟ نودانيوکه يوازي پرپښتوده ؟ ٌ (۱)ماته د حيرانۍ ځای دادئ چي استادله ټول ژبني اکاډ ميت سره څرنگه د دغي سياسي لوبي په دام کي کښېوتلی دئ اونوروته يې لاتوصيه هم کوي . ددغي سيالۍ دسالميت ذمه څوک ترپايه پوري وهلای سي . څرنگه امکان لري چي پارسيوان دي ددوی په وينا ، منفي سيالۍ کوي او پښتون دي بياورسره سالمه سيالي وکړي . داسيالي له لويه سره پر منفي تمايلاتوراپيل سوې ده اويوه کرغېړنه لوبه ده چي دوخت غير ملي حکومتوپښتون اوپارسيوان دواړه پکښې ښکېل کړي دي .

زماپه فکرخوهره ژبه دانکشاف اوپرمختگ په لارکي خپل موقعيتونه اوخپلي درجې لري . دنوروژبوپه پرتله يې دانکشاف سرعت هم توپيرلري ، ژبنۍ اړتياوي يې هم ځله بيلي وي . پښتوله بده مرغه اوس لاهم دخوشحال خان خټک خبرهٌ بکره پرته دهٌ . ددغه واقعيت په ليدلو، کتلواومنلوباندي بايدهيڅ پښتون نه دحقارت احساس وکړي اونه هم دخپلي ژبي دنيمگړتيا. دارواښادنوميالي خبرهٌ پښتودژبي په حيث نه ترچاپاته ده اونه ترچازياته ده . ٌ (۲)لکه په انسانانوکي چي زوړ او ووړ سته ، په ژبوکي هم سته . دسيالۍ په وجه په ژبه کي بدلونونه راوستل ترگټه تاوان ډېرپېښوي . داسيالي هغه ناوړه دودودستورته ورته ده لکه ځيني کسان چي له خپلوتربروسره دسيالۍ په انگېزه خپل نابالغ زوی ته واده وروکړي اودخپل ماشوم زوی ژوندله خوراډېرروددنگلوسره مخامخ کړي . وايي ٌ شرمښکۍ له ماره سره غزېده ، پرمنځ دوه ځايه سوهٌ . داراز سيالۍ ته ځوان مغزونه دخپل طبيعي جوش وخروش او احساساتي جذبوله امله خورازيات آماده دي اوډېرژرپه دغه رازداموتوکي لوېږي . دسړې سينې درلوونکي مسن پوهان هيڅکله بايدځوانان دغه راز بازاري لوبوته تشويق نه کړي.

پارسي ژبه په دې پرمخ نه ده تللې چي نوي لغاتونه يې جوړکړي دي . پارسي په دې وړاندي ده چي دضرورت ژبه ده ، ددربارژبه وه اوده ، د علم ژبه ده ، ويونکي يې پخپله دتعليم اوسياست پرميدان تر پښتنو وړاندي دي . پېړۍ پېړۍ ورته دهند، ايران ، ماوراء النهر اوافغانستان پاچهانواودرباروکارکړی دئ . دې ژبي چي نيولوگيزم ته مخه لاکړې نه وه ، هم پرمختللې ژبه وه . ترعربي ژبي وروسته دمنطقې دعلم، د سياست ، دادب اوتجارت ژبه وه . دپارسي دپرمختگ دلايل بايدد هغې په ويونکوکي ولټول سي نه په لغاتوکي . له بلي خوا دپارسي ژبي خپل پوهان بيا په دې عقيده دي چي ددې ژبي دبرياليتوب يوعلت دادئ چي دډېروژبولغات يې پخپل ځان کي هضم کړي دي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اودژبي دروازه يې دنوروژبوپرمخ ترلې نه ده . ارواښادپوهاند دوکتور عبدالاحمدجاوید په دې برخه کې وايي چې په فارسي ژبه کې ددخيلو کلماتودښووني له پاره به تاسي صبحانه (سباناري) ته دعوت کړم . ميزپرتګالی کلمه ده (۳)، چاينک چينايي ، قاشق توركي ، صندلی عربي ، نعلبکی عربي ده . اوپه پای کې په ظريفه لهجه وايي ٌ ما مي مانيم ونان خشک ٌ . مراديې دادئ چې يوازي (نان) فارسي کلمه ده نور يې ټولي دخيلي دي اوله نوروژبوڅخه اخيستل سوي دي . (۴) ارواښاد دې کلماتوته په کرکه نه ګوري بلکي داد پارسي ژبي په کمالونوکي راوړي چې څرنګه يې دنوروژبولغات پخپل ځان کي حل کړي اوخپلي ژبي ته يې دافادې وسايل پربمانه کړي دي .زموږپوهان بياتراوبودمخه ګاولي کاږي اووايي ، موږلغتونه ځکه جوړوو،چې ٌ که سبادده‌قان لمسی او کروسی تعليم کوي د هغه لپاره (به) اسانه وي ٌ . ته دبزګرزوی ته دتعليم زمينه برابره کړه ، بيا دپښتوتعليم زمينه ورته مساعده کړه ، ژبه يې خير دئ سوچه دي نه وي ؟ دسبادبزګر دزوی غم به خورو خپل اوسني زامن موله خپلي ژبي څخه خواتوري کړل . موريې چې کومه ژبه ورزده کړې ده اوده ته ترهرڅه ګرانه ده ، هغه اوس په کتاب کي نسي موندلای . دکتاب ژبه ده ته د يوې خارجي ژبي دزده کولوپه شان ستونزي لري . طبيعي ده چې وخت تردې په بلي قوي ژبي (انګرېزي ، اردو، فارسي اونورو) مصرفوي ځکه په هغه ژبويې هم اړتيارفع کيږي اوهم يې په زده کړه کي تردغي نوي پښتومشکلات لږدي . له يوچاسره مې په دې برخه کې بحث کاوه ، را ته وې ويل : ژبه متخصصينوته پرېږده ، چې هغه يې سمباله کړي . په جواب کي مې ورته وويل : ماخو په هغو نامرادوباندې ډېري هديرې ډکي ليدلي دي ،چې دمتخصصو ډاکټرانو په نسخوېې زني ورترلي سوي وي . دمتخصص سهوه دمرګي ګولی ده اوبس .

(۱) ښکلامجله ـــ ٤کال، ۳ګڼه ٥١مخ

(۲) دپښتنودټولنيزتاريخ مبادي ـــ ۱۰۹مخ

۳(دده په نظرپه فارسي کي (ميز) دمېلمه په معنا دئ اوپه مثال کي يې (ميزبان) راوړی دئ.

۴(که زماحافظې غلطي نه وي کړې ،دامقاله په اميدجريده کي نشرسوې وه. ما يې يادونه په يوه بله مقاله کي پخواهم کړې وه اوتاسي به يې په ضميمه کي ولولئ . له تکراره يې بخښنه غواړم.

نظري معيارعملي ګډوډي

ژبپوهان وايي دژبني معيارټاکلوله پاره اتاريټي (authority) په کارده . اتاريټي دوې خواوې لري . يوه يې دعلم اوصلاحيت خواده چې په ژبپوهانواړه لري او بله يې اجرائيوي اړخ دئ،چې په دولت يا اکاډميکو ټولنواړه لري . ژبپوهان علمي اړخ څيري اودولت يانور اکاډميک سازمانونه يې دترويج له پاره قانونيت ورتسجيلوي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپښتوپه معياريت کي ددې دوا ړوخواووخلا محسوس ده . د صلاحيت په برخه کي پوهاندزيارصاحب هيڅاته غاړه نه ده ايښې . نه الهام ته ، نه ترې ته، نه پالوال ته ، نه شپون ته ، نه ستوروته ، نه پښتو ټولني اواکاډيمۍ ته . اروا ښادالهام ورځخه دوستانه ګيله کوي او ليکي چي ٌ ... که څه هم زيارموږدترې په شمول دتاريخي ـــ مقايسي ژبپوهني متخصصان نه ګڼي اوښايي چې رښتيا به وايي ٌ (۱). ګويا د معيارپه برخه کي يوازي ددوی خپل نظر معياري دئ . اوداجرائيوي صلاحيت خلا خوپه دغوکلونوچي کي دا خوځښت راپيل سوی دئ ، په ټوله معنابيخي محسوسه ده . خلا خو پر لو لار پرېږدئ ، په دغوتېرو دېرشو کلونوکي خودخلقي او پرچمي دولتوپه شمول ټول دولتي نظام د پښتواوپښتنو پر ضدولاړو . (۲)

ددغه شان دوګانه خلاووپه موجوديت کي ديوه خوځښت قانونيت اواغېزمنتوب پخپله ترپوښتني لاندي راځي . اودهمدې عامل نتيجه ده چي دغه خوځښت تردوو دروملاتړلو پلويانوزيات نورونه موندل .

داچي اوس دنوولغاتوپه اعتياداخته کسان دخوځښت په پلويانوکي شمېرل کېږي اوبيادهغوله مخي داحرکت دبري لوړپوړته رسېدلی ګڼل کيږي ، يوه ذهني نتيجه ګيري ده چي داستنادپايه يې پرواقعيتونو ولاړه نه ده . حقيقت دادئ چي ددغه خوځښت له امله يوه نوې ژبه يا لهجه دتکوين په حال کي ده .تاسي دالاندي ګډوډيوته ځيرسئ چي ديوه خوځښت تردېرش کلن فعاليت اوبري ته تررسېدووروسته ! په هغونشراتوکي موجودي دي ، چي دکره ليکني له بهيرسره په يوه يابل دليل ځان تړلی ګڼي.

(۱) پښتواو پښتانه ته دالهام سريزه ـــ پنځم مخ

(۲) زيار صاحب په هغه خصمانه چلندډېر ښه خبردئ چي زموږسره دباخترآژانس دپښتوخبرونوپه رياست کي د دولتي مقاماتوله خواکېدئ.

د (په) او (پر) ګډوډي

دغه دوه سربلونه (prepositions) دپښتوپه ځينولهجوکي سره ګډيږي اويودبل پرځای يې په ناسمه توګه کاروي . په دغولهجوکي (په پښتوليکل) او(پرپښتوليکل) نسي سره بېليدلای. په داسي حال کي چي دادوې خبري جلاجلامعناوي لري . په (پښتوليکل) معنا دليکني ژبه پښتوده او(پرپښتوليکل) معنادليکني موضوع پښتوده . د پوهاند زيارصاحب په عقيده ٌ له کندهاری اوتاريخي ادبي پښتوپرته نور زياتره ګړدودونه (په) او(پر) سره ګډوي ٌ (۱)له تاريخي ادبي پښتو څخه يې مراددکلاسيکوشاعرانوپښتوده .حقيقت هم دادئ چي په کندهاري ګړدودکي ددغودووسربلونواستعمال ديوه نالوستي شخص څخه هم نه غلط کېږي . دوی (په خره سپور) هيڅکله هم نه وايي . په داسي حال کي د(په) دغه شان استعمال په نورولهجو کي عام دئ . (۲)

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهاندزیارصاحب په وېپ پوهنه کي ددغوسربلونودسم استعمال ټول مواردراوړي دي چي په يوه برخه کي زه دداسي يوه پښتانه په توګه چي دپوهاندوکتورزيارصاحب دڅېړني په تاييدمي ددغوسربلونوسم استعمال دمورله غېږي څخه زده کړی دئ ، موافق نه يـــــم اوهــــغه (پلانی پرکوم کال مړدئ)،په دې برخه کي بايد(په کوم کال کي مړدئ) کره شکل وي ځکه زمادڅېړني له مخي په دغه مشخصه برخه کي د کندهاري ګړدود استعمال دانګرېزي ژبي له (in) او (on)سره خوله په خوله برابردئ . په انګرېزي ژبه کي هم (in 2006) کره دئ او(on 2006) ناسم .

اورواښادعلامه رشاد(رح) په دې برخه کي دګوربت مجلې دلومړي کال په شپږمه ګڼه ، ۲۳مخ کي داسي څرګندوني کړي دي : " د(په) او (پر) ترمنځ توپيرسته . (پر) داستعلاتوری دی ، پرمېزباندي ، پرچوکۍ باندي کښېناست ، پرمېزپي کتاب کښېښود(۳)، پرمايې پورباندي دی او داسي نورد(پر) په کلمه باندي راځي او(په) دظرفيت او آليت لپاره راځي (۴). مثلا په لښته يې وواهه . دلته (په) دآليت دنده اجراکوي . په کورکي دی ، په مکتب کي دی ، دلته دظرفيت مانا ورکوي ." اوکله چي مرکه چي د(په کال) او (پرکال) په برخه کي توضيحات ځني غوښتي دي ، نوعلامه مرحوم ورته داسي جواب ورکړی دئ : " ... که (کي) ور سره راسي بايد(په) وکارول سي ولي هلته دظرف زمان مفهوم ورکول کېږي . ظرف پردوه ډوله دی ، يودزمان ظرف دی اوبل دمکان ظرف . په کورکي ، په مکتب کي داظرف مکان دی . په پسرلي کي داسي کېږي ، هغه وخت هغه دزمان ظرف دی،په کال کي داسي کېږي ياداسي وسول، داظرف مکان دی نوهلته دظرف مکان لپاره تر(پر)، (په) غوره ښکاري اوداستعلالپاره بياتر (په) ، (پر) صحيح دی . "

د(په) او (پر) داستعمال له پاره ترسمي لارښووني وروسته ځينو ليکوالو ديوه غلط فارمول پيروي پيل کړه اوهغه داچي که په دغو سربلونوپسي وروسته د(کي ، سره) اوستربل (postposition)کارېدئ ، بايد(په) وليکل سي اوکنه نو(پر) سم دئ . ددې فارمول غلطي په دې کي ده چي (په) کله کله په) آلي ــ instrumental) حالت کي راځي اوهورې اوستربل نه ورسره ملګری کېږي . لکه (په لښته يې وواهه) . ددغه غلط فارمول پالونکي په داتېرمثال کي هم (پر) ځکه استعمالوي چي وايي وروسته اوستربل نه دئ راغلئ . نويې (پرلښته يې وواهه) وليکي . د(په لښته يې وواهه) او(پرلښته يې وواهه) جملې دمعناله مخي له مځکي تراسمانه پوري توپيرسره لري . (په لښته يې وواهه) معنا د وهلو وسيله يې (لښته) وه ، لرګی ياتوره يابل څه نه وه . (پرلښته يې وواهه) معنا دوهلوانګېزه يې لښته وه . ښايي وهلی يې په سوکانو، په لغتوياپه لرګي وي خوجنجال يې پرلښته سره پېښ سو)۵. (

ددغه ناسم استعمال ليکوال د(شينيت) له معافيت څخه په ګټه اخيستنه باندي دخپل ځان ليکنه معياري ګڼي اودنوروپرسمومشورو غوږنه نيسي . په نتيجه کي يې دمعيارترپردې لاندي يوه لويه ګډوډي رامنځ ته کړې ده اودښاغلي منلي خبره دمعيارمحتسبانو هم غوږونه کاڼه اچولي دي . دې مثالوته ځيرسئ چي له (ورځ مجلې ٦کال ، ٣ــ٤ ګڼې)څخه اخيستل سوي دي:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناسم ــ ٌ داالله دلوی اوعظیم ذات پرامر دنړی ټول مسلمانان دعبودیت ... ٌ (۱مخ)

سم ــ داالله دلوی اوعظیم ذات په امر دنړی ټول مسلمانان دعبودیت ....

ناسم ــ ٌ دهمدغه کال دشعبان په ۲۳ دپنجشنبې پرورځ ....ٌ(هماغه مخ)

سم ــ دهمدغه کال دشعبان پر۲۳ دپنجشنبې په ورځ .... ٌ

ناسم ــ ٌ پرپښتني درنښت ــ اداره ٌ (۲مخ)

سم ــ په پښتني درنښت ــ اداره.

ناسم ــ ٌ محمدګل خان مومندباباداخلاقواوشخصیت پرلحاظ دسپېڅلي کرکټر .... ٌ (۹مخ)

سم ــ محمدګل خان مومندباباداخلاقواوشخصیت په لحاظ دسپېڅلي کرکټر .....

ناسم ــ ٌ سردارعلي احمدجان ... کابل ته واستول شو اوپرتوپ وویشتل شوٌ (۱۰مخ)

سم ــ سردارعلي احمدجان ... کابل ته واستول شو اوپه توپ وویشتل شو . پرتوپ وویشتل شومعناداچي پرتوپ یې ودراوه اوپه توپک یا بل څه یې وویشت . یابله معنایې داسي کېدای سي چي دتوپ پر سر باندي یې ترمنځ شخړه سوه ، په نتیجه یې دهمدي شخړي له اسیته وویشت . خوپه توپ وویشتل شو، معناداچي دوژني وسیله یې توپ و. دتوپ مخي ته یې وتاړه اوتوپ ته اوروړکړ.

ــ ناسم ٌ دوزیرصاحب زیات ناچاپ آثاریې ځان سره دچاپ پرهیلې ساتلي وه.ٌ (۱۱مخ)

ــ سم ــ دوزیرصاحب زیات ناچاپ آثاریې له ځان سره دچاپ په هیله ساتلي وه.

ــ ناسم ــ ٌ ... دپخواپرخېر ... ٌ (۹٦ مخ)

سم ــ .... دپخواپه خېر

ناسم ــ ٌ ... په عواموکښې پراستاذ صاحب (رح) مشهورو،ٌ (۹۸مخ)

سم ــ ... په عواموکښې په استاذصاحب(رح) مشهورو.

(پراستاذ مشهورو)معناداچي تراستاذزیات مشهور. خو(په استاذ مشهور) ومعناداچي دوهم نوم یې استاذ و، خلکواستاذ باله.

ناسم ــ ٌ ... پرامربالمعروف لاس پوري کړو .... ٌ (۹۸مخ)

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سم ــ په امرباالمعروف لاس پوري کړو....

ناسم ــ ٌ په ګل اغاشېرزي ځان مرګي بريدشوی ٌ (ټول افغان ويبپاڼه ــ ۳۱ــ ۷ــ ۲۰۰۶ ع)

سم ــ پرګل اغاشېرزي ځان مرګي بريدشوی .

په ګل اغاشېرزي بريدشوی معناداچي ګل اغاشېرزي پخپله په ځان پوري بمونه تړلي وه . اوپرګل اغاشېرزي بريدشوی معناداچي دبريد هدف ګل اغاشېرزی و، چي له منځه يې يوسي.

ناسم ــ ٌ د۱۳٦٦ لمريزکال پرکب مياشت ....ٌ (شکلامجله ۲ ګڼه ٤کال ٥۸ مخ)

سم ــ د۱۳٦٦ لمريزکال دکب په مياشت کي .... ، يا د۱۳٦٦لمريزکال په کب مياشت کي .... دلته مياشت دزمان ظرف دئ.

ناسم ــ ٌ دخپل مطبوعاتي کارله پيله راپردېخوا.... ٌ (هماغه مجله هماغه ګڼه ، ٥۹ مخ)

سم ــ دخپل مطبوعاتي کاردپيل راپه دېخوا....

ناسم ــ د۱۳۷۹ لمريزکال دتلې پرمياشت ....ٌ (هماغه مجله ، هماغه ګڼه ، هماغه مخ)

سم ــ د۱۳۷۹ لمريزکال دتلې په مياشت کي . دلته هم مياشت دزمان ظرف دئ ، نه استعلا.

ناسم : ٌ که بوميان پکې پرلږه کي (اقليت) واوړي ...ٌ (پښتو، پښتانه ۲۳۱مخ)

سم : که بوميان پکې په لږه کي (اقليت) باندي بدل شي . پرلږه کي

اوښتل معناداچي دبوميانوشمېرترلږه کي زياتيږي . اوښتل دزياتېدلو معنا ورکوي . په ۲۳۲مخ کي بياداتېروتنه سمه سوې ده .

ناسم : ٌ ... دقلم پرژبه ترمورږرارسولي دي .ٌ (پښتوتاج التواريخ ــ ج مخ)

سم : ... دقلم په ژبه ترمورږرارسولي دي .

دقلم ژبه دلته آله ده . په آلي(instrumental) حالت کي د(په) استعمال صحيح دئ.

ناسم : ٌ قضاوت پرلوستونکيواړه لري ٌ (پورتنی اثر ــ هـ مخ)

سم : قضاوت په لوستونکيواړه لري.

په پارسي کي هم په دغسي جمله کي (به) تر (بر) سم دئ اود(به) پښتومعادل (په) دئ .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناسم : ٌ لس باروړونکي خره به مي تل پرغوجله ولاړوو ....ٌ (هماغه اثر ــ ۱۱۹مخ)

سم : لس باروړونکي خره به مي په غوجل کي ولاړ وو ....

خرپه غوجل کي ولاړوي نه پرغوجل . غوجل دلته مکاني ظرف دئ اوپه ظرفي حالت کي (پر) استعمالول سم نه دي ، بلکي په in = يې کره شکل دئ . ٌپراوخورولاړ ويٌ لا اسعماليږي څکه هلته يورازاستعلايي حالت موجوددئ .

ناسم : ٌ ... پرلاندنيوژبوخبري کولای شم اوليکونه يې هم لوستلای شمٌ (هماغه اثر ۳۱۷مخ)

سم : په لاندنيوژبوخبري کولای شم اوليکونه يې هم لوستلای شم . پر ژبوخبري کولای سم يعني دنوموړوژبوپه باب معلومات ورکولای سم ، خوپه ژبوخبري کولای سم معناداچي نوموړي ژبي مي زده دي.

ناسم : ٌ که چېرته دافغانستان دوګړوپاچادهغوی هم دين نه وي اوپه هغوی حکومت کوي ....ٌ (هماغه اثر ۳۶۹مخ)

سم : که چيرته دافغانستان دوګړوپاچادهغوی هم نه وي اوپرهغوی حکومت کوي.

(په هغوی حکومت کول) يعني دهغوی په واسطه حکومت کول اوپه دې صورت کي حکومت معنادافغانستان خلک. خو(پرهغوی حکومت کول) معنادامیرله خوادافغانستان پرخلکوحکومت کيږي .

ناسم : ٌ ... دخوقندښارترنيولووروسته يې هلته نوی ښارجوړول پيل کړل اوپر(سيم) ښاريې ونوماوه ...ٌ (هماغه اثر ۱۲٤مخ)

سم : ... دخوقندښارترنيولووروسته يې هلته نوی ښارجوړول پيل کړل اوپه (سيم ښار) يې ونوماوه.

د(په) او(پر) داتول ناسم استعمالونه له ناسمي لارښووني څخه پيښ سوي دي . دليکونکي له پاره فارمول د(کي ، سره) سته والی اونه سته والی دئ اودې خبري پرناسمه لارروان کړی دئ .

دامثالونه دومره ډېردي ،چي که ټول راوړم يوکتاب به څني جوړسي . داورانی ټول دمعيارپه نامه ناکافي لارښوونوپيښ کړی دئ که يې له خپلي لهجې سره سم ليکلی وای ، ښايي دومره زياتي ورانۍ يې نه درلودلای. زه پرلهجه باندي اعتراض نه کوم . ماته پخپله لهجه کي هم څيني ګرامري ورانۍ رامعلومي دي .هروخت مې چي ارتيااحساس کړې ده ، بې پردې مي بيان کړي دي اودخپلي لهجې زلميوليکوالوته مي يې دسمولوسپارښتنه کړې ده . خودلته داورانی ناسمو لارښوونو منځ ته راوړی دئ . دغه ځای دئ چي زه وايم معيارپه فيصلو او فرمانو نسي عملي کېدلای اوکه عملي سي بياداسي دنګلې هم لري . معيار بايد دښوونځي له تاداوه تدريس اووروښوول سي . داديوې ورځي ، يوې لسيزي اويوه کال کارنه دئ په تېره بيادافغانانوپه دا اوسنۍ پاشلې ورځ کي چي دپښتونشرات يې په سلوکي نوي ترخپل هيواد دباندي سرته رسيږي . دمعياربېړی له اروپاڅخه نسي پرلار برابرېدلای

اومزله ته رسېدل يې هم نسلونه غواړي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱) ويي پوهنه ــ ٤٧ مخ

(۲) په دې برخه کې زمااودښاغلي استادصميم صاحب ترمنځ يوه دوستانه ادبي مناقشه يووخت راغلې وه . ارواښادعبدالجليل وجدي صاحب په دغه وخت کې په تورنټوکې و . ماته به يې پخپل ټول صداقت سره ويل ، چې د(په) او(پر) په دغه مباحثه يې سرنه خلاصيږي . علت يې داوچې دده په محيط کې هم ددغو سربلونوناسم استعمال عام واوده خپله مورنۍ ژبه کړې قاعده نه سواى هېرولاى.

)۳(مرکه چې داستادپه ژبه کې تصرف کړی دئ اوداستادخبري يې په خپل زعم معياري کړي دي .

)۴ (په گوربت کې (عاليت) راغلی دئ چې دمرکه چې تېروتنه ده .

)۵ (وگ: لېمه مجله ــ کال ــ گڼه ــ مخ ــ ددې قلم ليکنه.

د مجهولي (ې) لانجه

دختيځي اولويديځي اوجنوب لويديځي لهجې ترمنځ دمجهولي (ې) داستعمال په برخه کې ښه پوره محسوس اودپاملرني وړتوپيرونه سته . دې توپيروته پاملرنه نه کول اوترسريې تېرول يايه يوه جرأتمندانه حکم سره گام تراړول اوهيسته غورځول دپښتوژبې په گټه کارنه دئ . په پښتوپښويه (دربيم چاپ)کې راغلي دي چې سويل ــ لويديزه گړدودي ډله ٌ د نورو (منځنيو، سوېل ــ ختيزواوشمال ختيزو) گړدودي ډلوپه وړاندي له تاريخي پلوه زيات رغاونيزلرغونوالی لريٌ خوله دغي ارکاييکي ځانگړتياووسره يې په کره ليکلارکي له پامه غورځولې ده (۱)دغه ځانگړتياوي يې چې ښله مثالوپه ډېره مختصره توگه هيسته ودوري راوړي دي ، دکتاب دوه مخه يې نيولي دي اوپرزياته کړې يې ده چې که ٌ دکندهارۍ پښتو دغه پاسنۍ ځانتياوي يومخيزه په پام کې ونيسوٌ نودغه د پښتو پښويه کتاب به دوه چنده غټ سي . دغوځانتياوو يا ځانگړتياووته يې ٌ بېقاعده گۍ ٌ ويلي دي . اوس نوکه څوک په دې برخه کې نظرځرگندوي خو د لايسنس نه لرلومتروکه به پرداککرۍ وخوري اوورته وبه ويل سي چې ته د ويلو حق نه لرې . مگرکه لږڅه دبيان آزادي موجوده وي نوديوچاپه ذهن کې هرومروداپوښتنه پيداکيږي چې د پښتوديوې ٌ ارتې بيرتې گړدودي ډلې ٌ هغه ځانگړتياوي چې په يوازي سردنوروټولو گړدودونو په پرتله ديوه بشپړکتاب په اندازه حجم لري(۲)اوترنوروگړدودونوپې تاريخي لرغونوالی هم منل سوی دئ ، د(بې قاعده گيو) په نامه هيسته غورځول دعلم لارده؟ دانصاف لارده ؟ عملي لارده ؟ له تعصبه خالي لارده ؟ ديووالي لارده ؟ کره لارده ؟ کومه لارده؟

دپښتوپښويه کتاب دلومړي چاپ (۱۳٦۲ش) اودريم چاپ (۱۳۸٤ش) په سريزوکې دمحتوياتوله مخي خورازيات توپيرونه سته ، چې ځيني دغه توپيرونه دلوستونکي په ذهن کې يولړنوري پوښتني هم را پيداکوي . دکندهاري گړدودپه اصطلاح ٌ بې قاعده گۍ ٌ چې ښاغلی مولف يې په آب وتاب بيانوي ، دلومړي چاپ په سريزه کې نسته .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دي امله دلوستونکي په ذهن کي داخبره ورگرزي چي آيا ښاغلي مولف ته دکتاب دلومړي چاپ پروخت دغهٔ بې قاعده گئ معلومي نه وې ؟ هرومرومعلومي وې . نودنه يادولوعلت يې څه و ؟ ښايي دابه يې مصلحت نه وي گڼلی چي دنورولهجوپربې قاعده گيوباندي سترگي پټي کړي اويوازي کندهاری گړدودلوستونکوته دٌ بېخرته بې قاعده گيوٌ درلوونکی وښيي . که داښاييدنه رشتياوي ، نونن هم ددې راز ورانوونکوقضاوتويادونه دمصلحت پرمقوله نه سي برابرېدلای . د پښتوپه دې دونه زياتولهجو کي يوازي ديوې لهجې په اصطلاح بې قاعده گئ بيانول ، پخپله دٌ سکه اوناسکهٌ مفهوم ذهن ته تداعي کوي . زمابشپړيقين دئ چي ښاغلي مولف ته دپښتود نورو لهجو گرامري بې نظمئ هرومروڅرگندي دي . پرهغوباندي غوږونه کاڼه اچول اوديوې مشخصي لهجې په مقابل کي دريغ نيول ، پخپل ذات کي مناسب کارڅه چي ، لادلاسه خصمانه عمل دئ.

دلومړي چاپ په سريزه کي ددغويادوونو دنسته والي دوهم تعبير داسي هم کېدلای سي چي ښايي اوس به يېٌ توبه له مېړنوخالي ليدلې وې‌ٌ . ځکه ددريم چاپ پروخت دهمدې مغضوبي لهجې درې ويونکي ستوري (علامه حبيبي ، استادبينوااوعلامه رشاد) اودغه رازد ژبپوهني نورټول متخصصين ډاکټران دلحدبنديان سوي ول . گويا د پوښتني اوبازخواست څوک نه وپاته . په دغه صورت کي زه نورڅه نه سم ويلای ، يوازي به دومره قدر ووايم چي خدای دي داښاييدنه نه رشتياکوي.

دپښتوپښويه ددريم چاپ دسريزي په ١٥مخ کي څرگنده سوې ده چي دلويديځ گړدوددځانگړتياوو دپه پام کي نه نيولوحق يې دنومړي لهجې دٌ پرتليزلړه کيواليٌ له امله ترلاسه کړی دئ . دحيرانتياځای دادئ چي ددغي فتوا ورکوونکي له پښتوټولني سره لانجه پردې وه چي هغوی په ريفرنډم ژبني مسايل حلول . اوس دی پخپله داکثريت واقليت په حکم يوه پراخه لهجه په پام کي نه نيسي اوځانگړتياوي يې له تاريخي قدامت سره سره ، چي دی يې پخپله هم مني ، (بېقاعده گئ) بولي اوپه گرامر کې نه راوړي . که دا ځانگړ تياوي ټولي (بېقاعده گئ) وي ،نوددې خبري خومعناداده چي دپښتو ژبي ټول تاريخ پربې قاعده گيوولاړدئ . له لويه سره يې گرامربې قاعده دئ اوس دوی معياري گرامرورته جوړوي . ځکه ددغوځانگړتياوو تاريخي لرغونتوب خو مولف پخپله هم منلی دئ . آيا داخبره به له امکانه وتلې وي ، چي دا ځانگړتياوي دپښتوخپل گرامري اصول وه ، وروسته ترخځي ولمني پکښې راغلي دي . په هرصورت داېلتونپاله فيصله پخپله دکره ليکنئ پښتومخه نيسي اوپه دغه صراحت يې يادول خود جرأتمندئ يوه نمونه کېدلای سي مگرد‌ٌ مصلحتٌ پر مقوله باندي يې برابرول ، لکه وړاندي چي مي هم وويل ،له عقله ليري ښکاري.بايدووايم چي داقليت اواکثريت خبره يوه بې بنياده ادعا ده . د پښتو دلويديځي لهجې ويونکي يوازي (کندهار، هيلمند او سيستان ...) ښوول سوي دي ، په داسي حال کي چي په دې لهجه باندي دکندهار ، هيلمند، زابل ، ارزگان ، نيمروز، فراه ، غور ، هرات او بادغيسولايتونه،په شمالي کي دغوربند او شينوارو د ولسواليو پښتانه، د پروان ولايت پښتانه (له ساپيواوداودزيوپرته) ، دميمنې ، مزار، بلخ زياتره پښتانه اودکوچيانو لوی اکثريت لږوډېر ږغيږي (١) او ما چي يې دواک فونډيشن داحصائيوله مخي يوه تقريبي اندازه معلومه کړه نو يوازي په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان کي ددې لهجې ويونکي څه دپاسه درې ميليونو تنوته رسيږي . که دډيورنډ دناولي کرښي هاخواته پښتانه ور سره يو ځای سي، نوبيا شمېر دوه چنده زياتيږي . ددومره پراخ نفوس لهجه د پښتوگرامرپه يوه کتاب کي په پام کي نه نيول اوپه دي منطق ، چي د کتاب حجم په زياتېږي !، ترهغې گام اړول له حق خوړلو پرته بل څه نه سي بلل کېدلای . له ژبي سره که د معيار تر پردې لاندې داسي لوبې رواني وي ، نودي پښتنوته خدای خيرورپېښ کړي .

په بل غشي ټـوپک هيڅ ويشتلی نه يم

که ويشتلی يم خوبياپه خپل ټوپک يم

)دخوشحال خان ختک مرغلري ـــ ۶۳۳مخ(

(۱) پښتوپښويه ۱۴،۱۵مخونه ـــ دريم چاپ .

(۲) پردغه لهجه باندي هربرت پنزل امريکايي ژبپوه يوبشپړکتاب کښلی دئ چي دنړی په ټولو مشهوروکتب خانوکي سته اوارواښادالهام په پښتوژباړلی دئ . نه پنزل اونه الهام داخبره کړې ده چي دغه لهجه پربې قاعده گيوولاړه ده . دوی دواړه دژبي متخصصان وه.

چې ـــ مې ـــ کې

په اوسني مروج ليکدودکي دغه ضميرونه په اوږده (ې) ليکل کيږي اوپه لويديځه لهجه کي په لنډه (ي) . دلويديځې لهجې له قاعدې سره سم ، چي ځيني کسان يې بېقاعده گي بولي! که په اوږده (ې) وليکل سي ، د معنابدلون پېښوي اوچې= چي يې ، کې= کي يې ، مې =مي يې معنا ښندي . دکره ليکنې پښتولارويانوددغي قاعدې شخړه په يــــوه (نې) ورشلولې ده اووايي چي دادکندهارگړدوددئ ، موږپه معيارکي نه دئ نيولئ . داکاريې د هغه په اصطلاح پروسيجرله مخي کړی دئ ، چي دپوهاندزيارصاحب له خولې ، دلاسليک رنگ يې وچ سوی لانه و، بيايوه لاسليک کوونکي ويل زه يې نه منم، زه دحبيبي صاحب او دده د پيروانولارپه رسميت نه پېژنم او بغاوت يې وکړ (۲) مادا پرو سيجرليدلئ نه دئ خواورېدلي مي دي ، چي په هغه کي دلغاتو افراطي او پخپل سرجوړونه هم منل سوې نه وه .که دا خبره رشتياوي نو دکره ليکنې پښتولارويان نيم قرآن مني،نيم نه مني . د پروسيجرهغه برخه چي ددوی له اجنډاسره موافقه وي ، مني اونوري نه مني . په هرصورت دې پرېکړې له پښتودېواني ادب سره مشکلات زېږولي دي .زه به د دېواني ادب ځومثالونه تاسي ته درکړم چي شاعرانو دغه لهجوي ځانگړتياپه پام کي نيولې ده اوشعري وزن يې په تړلی دئ .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د((کې = که يې)) مثالونه:

١ ـــ دحنان له کلامه

داګوهربه دي په کارسي کې په غوږ کړي

درته وکـــــــــــړه ((حنان)) څه ويل مليح

)دېوان ٢٢ مخ(

کې خبري کړي دوې سترګي خودبخوده

عجب نه ده پـــــــــــــــرته وايي تل بېمار

)دېوان ٢٧ مخ(

په دواړو بيتو کي راغلي (کې) ظرفي ادات نه دي ، بلکي د (که يې) لنډ شکل (مخفف) دئ. اوس که يې څوک د (که يې) په بڼه وکاږي ، دلومړيونيم بيتيو وزن يوسېلاب زياتيږي او ميرزاحنان دومره ناپوه شاعرنه و ، چي دسيلابوپه ترلوکي دي يې ستونزي درلودې . ده دشعرپه سيلابوکي خپله لهجوي ځانګړتياپه پام کي نيولې ده.

٢ ـ دحاجي جمعه بارکزي له کلامه

د((جمعه)) دزړه پرهاربه هلته جوړسي

کې رفـــــــــــوپه تاردزلفوکړي جراح

)دکابل چاپ ديوان ٥٧ مخ(

زړه مي درکړ زمـــــاياره ستاپه لاس

ستارضاده کې لوټل کړې که يې پاس

)دېوان ٦٨ مخ(

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددي ګلوتېرېده دچـــــــاپــــــــه يادد‌ي

کې پرې ايښي پرځای نه وای نايبان ګل

)دېوان ۸۱ مخ(

په دې دريومثالوکي هم (کې) د (که يې) په مفهوم کارسوی دئ . په دوهم مثال کي خوشاعر دسېلابوپه تړلوکي خپل مهارت اولهجوي ځانګړتيا ډېره ښه ښوولې ده . لومړی (کې = که يې) يې له خپلي لهجې سره سم راوړی دئ اودوهم وار که يې خپله لهجه په پام کي نيولې وای ، نيم بيتی يوه هجا لړېدی ، ځکه يې نود (که يې) په بڼه راوړی دئ او سېلابونه يې په پوره کړي دي . لکه وړاندي چي اشاره ورته وسوه ،د حاجي جمعه بارکزي دغه دېوان ښاغلي هيوادمل داروابشادعلامه رشادباباتر نظر لاندي تهيه کړی دئ اولاربښوداستاديې په دغه باريکي سر ښه ورخلاص کړی دئ ځکه يې هرځای ودغه راز مورد ته په لمن ليک کي د (کې = که يې) توضيح ورکړې ده.

د ((چې = چي يې)) مثالونه

۱ ــ د ميرزاحنان له کلامه

دفلک دباغوان لاس دېرېکېدودئ

پرجــــــــــهان چي دبېلتون تخم کاره

)دېوان ۱۲۱ مخ(

ګل ورقي دخپل ځان ورکړې وبادته

چي ليدلئ ستادمخ دخـــــط رقم دئ

)دېوان ، يوسل وڅلورشپېتم مخ(

په دواړوبيتوکي (چې) د (چي يې) مخفف شکل دئ .که يې د (چي يې) په بڼه وکاږو ، دبيت دهجاوو شمېر ديوه په اندازه ورزياتوي . په دې لاندي مثالو کي بيا د (چي يې) په معنا نه دئ راوړل سوی.

چي دخط سبزې يې ځای په رخسارونيو

زمـــــــــــــــادزړه آييني ځکه زنګارونيو

)دېوان ۱۰۱ مخ(

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس که دپورتني بیت (چي) دمروج لیکدودله مخي (چې) ولیکل سي گویا دشاعرمراد به (چي يې)وي اودامعنا له بیته سره سرنه خوري.

داليدلې يې غمزه ده ستادسترگو

چي آهوله ښاره کوچ وکړ بري ولاړ

)دېوان ٣٦ مخ(

په دې بیت که (چي) د (چې) په بڼه وکښل سي ، د (چي يې) معنا ښندي اوپه دې صورت کي به نو(آهو) له عمومیته ووزي او په یوچا یا

یوځای به اړه ولري .همداسببونه دي ، چي زه د (چي) کلمه په دغسي مواردوکي په اوږده یاء نه کاږم.

٢ ــ دجمعه بارکزي له کلامه

چي خنداکړه په شاهۍ دبادشاهانو

په سپېروايـــــــرولړلي ملنگان ولاړ

)دېوان ٦٨ مخ(

ننگ ونام و سود و زيان ددنياپرېږدي

چي خالص وي پـــرديداربا ندي غرض

)دېوان ٧٢ مخ(

په دې دواړو بیتوکي (چي) د (چي يې) لنډيز دئ او په حاشیه کي ښاغلي مرتب ورته اشاره کړې ده.

دحاجي جمعه بارکزي په دېوان د (چي = چي يې) لمنلیکونه دان دپاسه دي . زه ددغي باریکۍ دنوري څرگندتیاله پاره نورمثالونه هم

راوړم.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ((مې = مي يې)) مثالونه:

وکتوتـــه يې دسترګوحيرانېږم

چي مې کل هڅونه کړه رېزه رېزه

)دحنان دېوان ۱۲۸ مخ(

دادبه څوکړم دبې رحم يارله جوره

پرسينه مې دتېغ کين وواهه ولاړ

)دحنان دېوان ۳٦ مخ(

په لومړي بيت کيٍ شاعرخپلوهڅونوته اشاره لري ، چي کوم بل چا ور(رېزه رېزه) کړي دي . که يې دلته د (مې) پرځای (مي) راوړی وای ، نوبه بيادبيت معنا داوای ، چي حنان خپل هڅونه پخپله (رېزه رېزه) کړي دي .په دوهم بيت کي يې خپله سينه مطلب ده ، چي بې رحم يار ورباندي دکين تيغ وواهه اوترې ولاړ . که دلته هم (مې) د (مي) په بڼه وکښل سي ، مطلب به داوي ، چي حنان پر پخپله سينه باندي پخپله دکين تېغ وهلی دئ اوبېرحمه يارېې دده تردغه کار وروسته تللی دئ . دغه سبب دئ ، چي زه دجملوله سياقه سره سم (مي) او (مې) دواړه کاروم . خوپه مروج ليکدودکي ، چي کره ليکدود! هم بلل کېږي ، يو شکل لري اوپه اوږده ياء يې کاږي . په دې لاندي بيت کي وګورئ ، شاعر((مي) د (مي يې) په معنا نه دئ راوړی.

صحيفه مي دزړه وګـــــورئ عالمه

پکښې نقش دئ کلي احوال دترکو

)دېوان ۹۷ مخ(

اوس به ددغه راز لنډيزونونورمثالونه هم په ګډه سره ولولو.

د ((نې = نه يې)) مثالونه:

۱ ـــ دحاجي جمعه بارکزي له کلامه

نه خبردعشق په زيان ياست

نې خبرياست پـــــــه حاصل

)دېوان ۸۰ مخ(

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نې ازل له ابتداء سته چې و کله

خاوندنه لـــــــــــــري ابدنه انتها

)دیوان ۳۹ مخ(

۲ ــــ دحنان له کلامه

چې نې خوري ، نه يې نوم ښه نه دخدای پاروي

دغـــــــــــــــه هسې استغناڅـــــــــــــه په کارنه ده

)دیوان ۱۱۵ مخ(

له دې خپله زړه ګيله کړم ډېره ډېره

چې دیارکـــوڅې ته تئ نې کړم خبر

)دیوان ۳۰ مخ(

د دواړوشاعرانوپه مثالوکې (نې) د (نه يې) مخفف دئ اوکه يې لنډيزه بڼه ونه کښل سي ، دنيم بيتي په وزن کې يوه يوه هجا زياتېږي.

د ((بې = به يې)) مثالونه

۱ ــ دجمعه بارکزي په کلام کې

چې بهاربې پـــه راتللوشګفته سو

دغه هسې لاله رخه خوبرويان ولاړ

)دیوان ٦۷ مخ(

په هـوابې د دیدارکړې فراموشه

هم جنت هم يې زينت هم يې لذت

)دیوان ٤۸ مخ(

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ ــ دحنان بارکزي په کلام کي

که مي سرکه مال که عقل دئ که صبر

تردیدن بي کـــــــــړم قربان دشکرلب

)دېوان ۱۳ مخ(

چي شهیدپه تبغ دسترگوسي حنانه

پس له مرگه بي لگېږي پرمزارشمع

)دېوان ۵۳ مخ(

۳ ــ دعلامه رشاد بابا (رح) په کلام کي:

خودبې نه ټولېږي مري ، خودبي ملک په وینورنگ وي

دقـــــــــــــوي له جوغه غـــــــــــاړه چي هرچاده غړولي

)افغان ولس مجله ــ پنځم کال ، لومړی گڼه ، ۲۹ مخ(

په دي ټولومثالوکي (بي) د (به يي) په معنا راغلي ده اودنـــــفی (بي) نه ده . په دي لاندي بیت کي (بي) د نفی په حساب کارسوي ده.

تمام عمربي له وصله بي نصیب یم

لکه زخم دناســـور حاصل مي یاس

)دحنان دېوان ٤٥ مخ(

زما څخه لکه چي دمثالونوبرخه لږڅه اوږده سوه . پرهمدي ځای بي پای ته ورسوم او لوستونکي دي د (تي = ته یي)، (زي = زه یي)، (سري = سره یي)اونورپه لسو مثالونه دحاجي جمعه بارکزي په دېوان کي ولولي) . ۳)

مادمخه داسي فکرکاوه چي داقاعده یوازي په کندهارۍ لهجه کي سته خودحمیدمومندپه کلام کي مي هم ومونده:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

له آسماني ميرخمن کړم

داشـــــــنادمـــــــهرداد

)دېوان ــ ۸۵ مخ د۱۳٦۲ ش چاپ ــ دهيوادمل په زيار(

په حاشيه کې ورته کښلي دي : آسماني = آسمان يې) ۴ (

يا:

ماته سره په وينوخـــوله لېوه ليده شی

چې دظلم په پيسه پيرودی پان خورې

)دېوان ۳۴۳مخ(

په لمنليک کې ورته کښلي دي : چی = چی يې

يا:

لادې صافه آئينه اوســـهٌ حميده ٌ

چی داهسی وهرښکلی ته حيرانې

)دېوان ۳۸٦مخ(

دې بيت يې هم په حاشيه کي کښلي دي : حيرانې = حيران يې) ۵ (

له دې اوړدوخرګندونواومثالوڅخه به لوستونکوته روښانه سوې وي ، چې دايوه عادي درسم الخط مسئله نه ده چې څوک يې بس په دې خبره حل کړي چيٌ داګړدودې لانجه ده .... داموږيه لږکيوکي راوستې دهٌ اوڅوکرښي وروسته بيا وايوٌ دالوی پرابلم دی . داعجيبه ده چې په اروپايي ژبوکي دغه کليتيکس (واړه کليمات) ټول بې اکسينټه دي او په کندهارکي اکسينټ لري ، دا د اکسينټ مسئله ده چې له نورو ګړدودوسره توپيرلري . ٌ) ٦ ((چې لوی پرابلم يې ګڼئ نوبيايې ولي په پام کي نه نيسئ ؟ ولي حساب نه پرکوئ ؟ ولې تحليل وتجزيه نه کوئ ؟ ولي يې نفی کوئ ؟ ددې منطق څه دي ؟ دليل يې بس همدادئ چيٌ د ا موږپه لږکيوکي راوستې دهٌ. داتولي پوښتني مستدل جواب غواړي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱) پښتواوپښتانه دژبپوهني په رڼاکې ــ ۳۰۳ ، ۳۰٤ مخونه .

(۲) ښکلامجله ــ ٤کال، ۳گڼه ۵۰مخ

)۳(دمثالودابرخه ما په یوه مقاله کي چي ډاکټر بسم الله امیرپه جواب مي کښلې وه ، هم راوړې ده . دا مقاله په کندهارمجله څلورم کال دوهمه گڼه ، ۱۳۸٤ل کال کي چاپ سوې ده .

)۴ (دعبدالحمیدمومندپه کلیات کي چي دښاغلي محمدآصف صمیم په زیار برابر سوی دئ ۱۳۸۳ل ، دابیت په همدې بڼه راغلی دئ خوځرگندونه یې ورته کښلې نه ده . دکابل دپښتوټولني د۱۳۳۰ش چاپ دېوان اوډحمید درو مرجان ــ د سید انوارالحق جیلانی ترتیب ،داغزل نه لري.

)۵(دعبدالحمیدمومندکلیات اودرومرجان کي دابیت همداسي بې له توضیح راغلی دئ

)٦ (ښکلامجله ــ ٤کال ، ۳ گڼه ٥٦ مخ

ښځینه جمعي

په تحمیل سوې کره لیکنۍ پښتوکي دښځینه جمع له پاره یې په تولوحالاتو کي اوږده(ې) په پای کي وراچولې ده لکه ښځې ، منې ، سترگې ، هوټلې ، ژړاوې ، اناگانې، میندې ، کرکیانې ، خروټې ، شینوارې اوربشې ...(۱)اودلویدیځ گړدود، چي دکندهاري گړدودپه نامه هم یادېږي ، ځانگړتیاوي یې د" بې قاعده گیو" په حساب کي شمېرلي دي . زه به تاسي لوستونکوته ددې لهجې دښځینه جمع قاعده بیان کړم اوددغې قاعدې مثالونه به کلاسیک ادب کي هم درکړم.

په لویدیځه لهجه کي هرهغه ښځینه مفردنوم چي په پای کي یې زوره کی اوفشارېې پر لومړۍ څپه وي ، دجمع په صورت کي یې پای ته (ي) ورلوېږي . لکه:

ښځه ښځي

کونډه کونډي

پېښه پېښي

منډه منډي

تنده تندي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنګه   لنګي

لنډه   لنډي

ونډه   ونډي

اوهرهغه ښځینه مفردنوم چي په پای کي یې زور(فتحه) او فشاریې پر وروستۍ څپه وي،دجمع په شکل کي یې پای ته (ي) ورلوېږي . لکه:

منه   مڼې

لنده   لندې

غرمه   غرمې

پېښه (تقلید) پېښې

سږمه   سږمې

کونده   کوندې

دنده   دندې

اوږده   اوږدې

ددې قاعدې دځېږلوپه نیامت مي دحمیدمومند اواشرف خان هجري دېوانونه هم وکتل . دحمیددیوان (۱۳۶۳ش کال چاپ ــ کابل) په ۲۸۰ مخ کي یوه غزله سته چي مطلع یې ده:

چي زغمم ستادرقیب بدي فتنې زه

یاره کله یــــــم داهسي بې کینې زه

ددې غزلي نوري قافیې (یینې ، سینې ، نینې ، پښتنې ، ستنې ، آدینې ، مدینې) کلمې دي چي مفردشکلونه یې (یینه ، سینه ،نینه ، پښتنه ، ستنه ، آدینه ، مدینه) دي اودټولو فشارپر وروستۍ څپه دئ ځکه یې نودجمع شکلونه په اوږده یې باندي د(پښتنې) پر وزن جوړکړي دي . په ۳۱۵مخ کي بله غزله سته چي مطلع یې داسي ده:

څه حکمت دی چي مي نه چوي لاسینه

یـــــــــــاره ســــــــتادرقیبانوپه کینه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې غزلي نوري قافيې (يينه ، مدينه ، مهينه ، نينه، پشمينه ، رنګينه ، کمينه ، ارتينه) دي.

په دغوټولوقافيوکي يوه لاهم داسي نه ده ، چي فشاردي پې پرلومړۍ څپه وي اوکه فرضاً حميدمومند (غنمينه ، اوربشينه ، شيرينه ...) دوروستۍ څپې په فشارتلفظ کولای ، هرومرويې په دې دووغزلوکي راوړلې .دپښتواوپارسي په پخوانيو شاعرانوکي دا دود موجود و، چي تر وسه وسه يې په غزل کي ټولي هم مثلي قافيې راوړلې اودايې پرژبه باندي دشاعرد تسلط نښانه بلله . په ١٤٧ مخ کي هم دتيرو دوو غزلوپه شان ورته قافيې راغلي دي . له دې مثالوڅخه داسي ثابتيږي چي د حميدپه مومندۍلهجه کي د اوسنۍ لويديځي لهجې په شان دښځينه جمع قاعده موجوده وه.

د اشرف خان هجري په دېوان کي همدغه قاعده پالل سوې ده . دده ددېوان (د١٩٥٨ع چاپ ــ پيښور) په ٤٧٦مخ کي يوه غزله په دې لاندي مطلع باندي ثبت سوې ده:

دډنياخـــــــــونه دبادپه مخ ايرې دي

پائنده چارې هورې دامسخرې دي

ددې غزلي نوري قافيې يې (خورې دي ، دېرې دي ، څهرې دي ، تېرې دي ، اسرې دي ، منارې دي ، هورې دي ، پېرې دي ، سپېرې دي ، سورې دي) سره تړلي دي . په دې قافيوکي يوه لاهم داسي نسته ، چي فشاردي يې پرلومړۍ څپه وي .که اشرف خان هجري (ښځه ، ونه ، لمنه ، ....) ددوهمې څپې په فشارتلفظ کولای ، هرومرويې دلته راوړله.

په ٤٨٢مخ کي يوه بله غزله هم سته چي دقافيې کلمات يې (څهرې ، تېرې ، ايرې ، دېرې ، سورې ، څېرې ، آيرې؟ ، خورې ، پرې ، پېرې ،زهرې ، اسرې ، مېرې) راوړې دي . دلومړي دفترپه ٢١٢مخ کي دهمدې قافيې په شان راغلي کلمات (خورې ، انبارې ، سورې ، نغارې ، درې ، سفرې ، زرې ، تېرې ، طرې ، څهرې ، دېرې ، ايرې ، اګرې ، سيرې ، ښيرې ، هديرې ، چهرې ، مېرې ، فوارې ، سپېرې ، منارې ، آرې ، خورې ، ديورې ، مسخرې ، دهرې) دي . دټولوفشارپرورروستۍ څپه دئ .

دمقطعاتوپه ٥٤٠ مخ کي هم د(زمانې کړې ، شکرانې کړې ، رخنې کړې، معنې کړې، خزانې کړې ، ويرانې کړې) سره قافيه کړي دي .

درباعياتوپه ٥٦٤مخ کي يې هم (خولې کا ، قيصې کا ، پسې کا) په قافيوکي سره اوډلي دي .

له دې څخه معلوميږي چي داشرف خان هجري په خټکه لهجه کي هم دلويديځ ګردودپه شان قاعده جاري وه . که اشرف خان هجري (ونه ، ښځه ، لنډه ، ونده ،...) دوروستۍ څپې په فشارتلفظ کولای ، دلته به يې دجمع شکلونه په قافيه کي هرومرومونډل سوي وای.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوپه اوسني معيارکي دغه قاعده د(بې قاعده گيو) په کتارکي راوړل سوي اود ٌ کتاب دپنډېدو ٌ په دليل !بياله پامه غورځول سوې ده . که دپښتومعيارټاکونکوپه دې برخه کي دبې قاعده اکثريت ؟ پرځای باقاعده اقليت ؟ اوکلاسيکه ادبي پښتوپه پام کي نيولې وای ، لکه د(په) او(پر) په برخه کي چي يې نيولې ده ، زماپه فکربه يې ډېرمعقول کارکړی وای (٢) . اوس چي يې داکارنه دئ کړئ ، نولېترلږه خودي دهغه چاپرليکنوداعتراض گوته نه ږدي ، چي داقاعده پالي .

ژبني مسايل داکثريت په معيار(هغه لاهم شکمن اکثريت) حلول د ژبنيواصولوپرمنطق برابرېدلای نه سي اوداسي ښکاري چي ددغه شان فيصلوترشادي دناژبنيواصولوبې منطقي پرته وي . دناژبنيو اصولو د بې منطقۍ ترزهرجن شپول لاندي هررازښلاوبتر را غونډېدلای سي . د ژبي خواخوږي بايدځوان نسل ته دغه بلاوبتر ورانتقال نه کړي.

(١) پښتوپښويه ـ ٩١ ،٩٢ مخونه

)٢ (دعددي جمع په برخه کي پوهانددوکتورزيارصاحب (دوې نجوني) ليکي، نه (دوه نجوني). خونوريې بيانه پالي اودکره ليکني محتسبين هم ډېر سرنه په گرزوي . نبخه چي ولي ؟

التباس ته نه پاملرنه

التباس ته نه پاملرنه) دی He= ــ دی: (Is=

په اوسنۍ کره ليکنه کي ددې التباس په باب فکرنه دئ سوئ . مثلاٌ په دې جمله کي (دی زماورورد‌ی) ، لومړی (دی) مفردغايب ضميراودوهم(دی) فعل دئ خودواړه په (ی) ليکل کيږي .که دلهجوپه وړاندي ښه نيت موجود وي ، نودغه التباس له لويديځ گړدودخه په استفادې سره په دې ډول ليري کېدلای سي:

دی He = او دئIs=

په کره ليکنه کي وينې (می بينی) اووينې (خون) يوشان ليکي ـ سرې (سرخ) اوسرې (امبار) يوشان ليکي ـ ورځې (می روی)، ورځې (روزها) ورځې (ابروان) يوډول ليکي .

ترهغې دې وروسته (١)، دغه (دې) له ښځينه مفردغايب ضمير)دې (she = سره التباس لري.

(لړې) دلړل له مصدرځخه له (لړې)= دوريځولړې سره التباس لري ، البته که دواړې په (ې) وکښل سي.

اوداسي نورډېرمثالونه.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

داچي ویل کیږي دلویدیځي لهجې (وسو) له (وسو = وسوځېد) سره په التباس کي واقع کیږي اودهمدې دلیل له مخي يې په (بې قاعده ګیو) کي راوړي ، زماپه خیال پوخ دلیل نه دئ . دارنګه التباسونه په نورولهجوکي هم سته خوهغوته ځوک (بې قاعده ګۍ) نه وایي . لکه په دې لاندي مثالوکي:

شوم (شدم) له شوم (نحس) سره ؛

شوله (دانجلۍ واده شوله) له شوله (پوډول خواړه) سره اودغه له شوله (تېره تېغ) سره ؛

شوه (دانجلۍ واده شوه) له شوه = کښته سره ؛

که شوه د (شیوه) په شکل ولیکل سي نوله (شیوه = طریقه) سره ؛

کښته (پایین) له کښته (ازکشت) سره ؛

لاړ (رفت) له لاړ (دمرغلرولاړ) سره . اونورډېرالتباسونه.

زه داالتباسونه دالفبې پرنیمګړتیاوراړوم . په نوروژبوکي هم دغه رازالتباسونه سته.

په پارسي کي برد(یووړ) له برد(یخ ، سوړ) سره ؛

شد(سو) له شد(دفشارنخښه) سره ؛

در(دروازه) له در(مرغلري) سره.

په انګرېزي کي د (read)فعل ماضي حالت په عین سپیلینګ خو جلاتلفظ سره) د redپه شان (جوړېږي.

(۱) پښتوپښویه ــ دریېیم چاپ ــ ۲۹۷مخ

د ایې لابله

ناسم ــ ٌ اوهغه ټولي هیلي اوامیدونه ترښاورولاندي شول ٌ (۱)

سم ــ اوهغه ټولي هیلي اوامیدونه ترخاورولاندي شول.

ناسم ــ ٌ چې له کتاب ، لوست اوقلم سره ددې دلېونۍ مینې اندازه ترې له ورایه لرېدای شي ٌ (۲)

سم ــ چې له کتاب،لوست اوقلم سره ددې دلېونۍ مینې اندازه ترې له ورایه لګېدای شي . لرېدل = کمېدل

ناسم : په ټولوهغوولایتونوکې چې سک لګکې ژوندکوي .... (۳)

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سم : .... په ټولوهغوولايتونوکې چې سک لږکې (اقليت) ژوندکوي ....

(روږد) کلمه د (عادت) پرځای کارول يوه ډېره بيخونده ترجمه ده . (روږد) کلمه د(اموخته) په معنا استعماليږي . (موږک په کندو روږد سوی دئ ، يعني دکندولاريې مونډلي ده هره ورځ ورته راځي . غل مو په کورروږدسوی دئ يعني څوواره يې غلا راځخه کړې ده . غلا دغله عادت وي مګرداچې اوس زموږدکورلارمونډلې ده ، نووايوچې زموږ په کورروږدسوی دئ . که (روږد) دعادت له پاره استعمال کړويعني غله زموږله کورپرته دبل کورغلا اصلا کوي نه.

ٌ داېې روږد و ٌ (پښتوتاج التواريخ ۲۲۰ مخ) په هيڅ صورت سره داسې معنا نه ورکوي چې (داېې عادت و) . له بلې خوا د(عادت) کلمې دپښتوکولو ضرورت څه دئ ؟ هره کلمه بايدپښتونه سي.

ٌ زماروږد دا و ٌ په مطلق ډول ددې جملې ترجمه نه ده ،چې وايي (عادت

من اين بود) . داټوله بيخوندي دسوچه توب له (عادت) څخه راپيدا سوې ده .

(پل) او (قدم) يوله بله توپيرلري.

ٌ داکږدۍ دامپراتوردتره دزوی له کيږدۍ نه دېرش پله (قدمه) ... لرې درول شوې وې . ٌ (هماغه اثر۱۲۳مخ)

(پل) په خاوره ياخټه کې دانسان ياحيوان دپښې ايښولوله امله جوړې سوې نخښې ته وايي چې اوږدوالی دپښې په اندازه پوري اړه لري او ښايي دانسان پل د۲۵ ــ ۳۰ سانتي متروپه شاوخواکې وي . خو،له (قدم) څخه مراد(ګام) دئ چې اوږدوالی يې ديوه مترپه شا و خوا کې اټکل کېدلای سي . په تېره جمله کې يې مراد ګام دئ يعني دا کږدۍ د امپراتورله کږدۍ څخه دېرش متره ليرې وه . که يې دېرش پله وبولو ، نو دافاصله بايد ددرومتروپه شاوخواکې وي . ماته داخبره بيا هم عجيبه ښکاري چې آخر د(ګام) کلمه بايدولې استعمال نه سي ؟ د دا راز مثالو بيانول په رشتياسره يوبل کتاب ليکل راځخه غواړي .

(۱) بينواويبپاڼه ــ ۱۲جولای ۲۰۰٦

(۲) ټول افغان ويبپاڼه ــ دبي بي سيده عارف ... کتاب ته داستادصميم سريزه ــ ۱۱زمری ۱۳۸۵ ش

(۳) بينوا ، ٦نومبر۲۰۰٦، دميرويس جلالزي رپوټ دبابانانک د ۵۳۹يم تلين په مناسبت

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مونږ ــــ موږ ــــ موږه

دليکني معيارلارويان داسي فکرکوي چي ليکنه په فيصله باندي سميږي . که دکاغذ پرمخ څه وليکل سول نوګويا معيارهم تطبيق سو . پوهاندزيارصاحب وايي ٌ� . موږپه ننګرهارکي داستونزه درلوده چي موږ، مونږاو�. موږدومره وکړه چي ليکدودمووږسم کړ. اوس ننګرهاري ليکوال ، شاعر، څېړونکي (ن) غورځولی دئ . ٌ (۱)

خودهمدي مجلې په ۱۷مخ کي داستاديوه ارواښادشاګرد، چي استاد يې دروزني خبره لاهم کوي ، په يوه شعرکي مونږ،موږ ، موږه دري واړه

استعمال کړی دئ .

ٌ موږه دي وينومانو!

خوموږدي وينوبېږی

زمونږميلې ، پرهديروټولېدل ٌ

زه له دغه استعمال سره هيڅ رازمشکل نه لرم . دشاعرشعر مې خوښ دئ اودپښتوشعرپه وياړونوکې شمېرم . نه کوم اعتراض پرلرم اونه په زړه کي کومه خيره . نه له نوموړي لهجې سره دښمني لرم اونه بې احترامي . له يادوني څخه مې مراددادئ چي يوازي مودکاغذپرمخ په فيصلوځان خوشاله کړی دئ . ژبني ، ټولنيز ، اوسياسي اصلاحات که په فرمانوباندي منځ ته راتللای نوبه زموږهيواداوس دنړۍ په ډېرو پرمختللو هيوادوکي شمېرل کېدلای .

ترديې يادونووروسته نوبايدپوښتنه وسي چي : آيادمعياريت هڅه بري ته رسېدلې ده ؟

(۱) ښکلامجله ٤کال ۳ګڼه ۵۰مخ

آيادمعياريت هڅه بري ته رسېدلې ده؟

دژبي معياريت ديوه پروسيجرپه لاسليک اوديودوودروکتابوپه تاليف بري ته نه سي رسېدلای . دادمعياريت پرلورلومړي ګامونه دي خودادېټي سردئ ، پټې وروسته سورور دئ . بري ته لاډېرګرنګونه پاته دي چي ووهل سي . په پروسيجرکي راغلي لارښووني چي له ښوونځي نيولې بيادټولومطبوعاتواوميډيا په ګډون هرځای عملي او منل سوي نه وي ، دبري ادعاکول يوه شاعرانه باټه ده . انفرادي هڅي خوددېري ستايني وړدي مګرکافي په هيڅ ډول نه دي . ترڅوژبه له تاداوڅخه کره نه سي ، له ښوونځي څخه کره ژبه ونه ښوول سي ، په ښوونځي کي بيادډولت پروګرام

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته عملي نه سي ، ژبه کره کېدلای نه سي . اوس به سمدلاسه هغومره ګوله اخلوچي هضمولای یې سو ، چې یوه موهضم کړه بله به اخلو. داکه کلونه نیسي، که لسیزي ، که پېړۍ . چاره نسته .

که مودٌ کړي مي باریږي ، زوی مي راملاکړهٌ فارمول پرتطبیقاوه ، دغسي ژبه به ځیني جوړه کړئ لکه دانن چي یې په رادیوګانواوانټرنیټ کي اورئ اولولئ یې .

وماعلینااالی البلاغ.

دمعیاري ژبي عامیانه درک

دمعیاري ژبي عامیانه درک

اولهجوته په سپکه سترګه کتل

دایومنفي بهېردئ ، چي زه بېرېږم خدای مه کړه تاداوېي پرتعصب باندي ولاړنه وي . ددې بهېرلارویان دمعیارله پاره یوازي یو محک لري اوهغه دپښتوپه مرستندویو فعلونوکي په (شین) باندي د(سین) اړول اوپه هغه پوري اړوندتلفظونه دي . که چاداکار کړی وي ، ژبه یې پرمعیاربرابره ګڼي ، نورکه یې هرڅه بلاوبتراوله ګرامرڅخه سرغړوني کړي وي ، دهمدغه یوه محک په خاطرورمعاف کېږي . دې بهیرڅه د پاسه نیمه پېړۍ دافغانستان پرمطبوعاتو اومیډیا باندي واکمني چلولې ده . ددې منفي بهېر له امله ډېرمستعد اود خورا ښه میکرو فونیک آوازښتنان پښتانه په کابل رادیوکي دویاندی له حقه بې برخي سوي دي ، دډېرښکلي آوازلرونکي محلي سندرغاړي د خپل هنر دښوولوله حقه محروم سوي او ورپسې مایوس سوي دي او هغه هم په دې مضحک دلیل چي د(ږغ) لغت یې دتاریخي انتخاب په حکم د مور له ګېږي څخه د(غږ) په شکل زده کړی او اوربدلی نه و . (۱)

ددې منفي بهېرلارویان په نظراوخبروکي داسي ښيي ، چي ګویا دوی لیکنۍ پښتویوه کول غواړي خوپه عمل کي یې دخلکوپه خولو کي دژبي دبدلولوناکامه ،بې معنا اوبې منطقه هڅه پیل کړې ده .

دې منفي جریان پښتوژبي اوپښتنوته ډېرتاوانونه رسولي دي اوکه یې مخه په یوه سالم اوټول افغاني تدبیر ونه نیوله سي ، لابه یې نورهم ورسوي . دهمدغه منفي بهېرپه وړاندي دفاعي عکس العمل هم د پښتنوپه ګټه تمام سوی نه دئ اومنفي انحرافات یې زېږولي دي چي د اندېښني وړدي.

علامه رشاد(رح) دګوربت مجلې له خبریال سره دمرکې په ترڅ د مرکه چي ددې پوښتني چيٌ دسیمه ییزي لهجې د کارولوپه اړه موځه نظردی لکه ځیني لیکوال وشول فعل مشتقات په سول لیکي، داچي په ګڼ شمېرځایونوکې ټکرمنځته راولي،لکه (وسول) چې اورېدونکی یې کیدای شي (سوځېدا) وانګېري ،ښښه غوړام تاسې هم دهمدې لارې پیروي کوئٌ په جواب کي داسي ویلي دي :

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ٌ داسي ملتبس کلمات خوپه ژبه کي خوراډېروي . ددې ماناداسي نه ده چي وسول . ددې صحيح تلفظ خووسوځل دی . نوپه هغه شکل دي يې راولي بيابه له دې التباس څخه خلاص وي (۲). امامسئله داده چي دلته تاريخي سلسلې بايدسرې په نظرکي ونيسي . کوم وخت چي فيصلې سره کيږي ، هغه وخت پردې مفصل بحث په کاردی . نود لهجاتوقطعي ترک يابيخي ترک داپه هيڅ ژبه کي نه سته ... دامسايل په گرده دنياکي سته . ددنياپه گرده ژبوکي سته . بحث دي وربانديز وسي اودې ته په کرکه کتل ښه کارنه دی ، مناسب کارنه دی . (وسول) څوک ليکي ، ودې ليکي ، (وشول) څوک ليکي ، ودې ليکي ، (وشي) څوک ليکي ، ودې ليکي او(وسي) ليکي ودې ليکي . ولي داباعث داختلاف نه گرځي . موږتاسي دغه اوس فارسی چي وينودې فارسی کي څومره تفاوتونه سته په ليکنه کي سته اويوازي فارسي نه ده په نوروژبوکي هم همدغه اختلافات موجوددي (۳) . نودغوته دومره په اهميت کتل زماپه فکرلږڅه تنگ نظرښيي ٌ) ۴ . (

کله چي دنوري نړۍ په راډيوگانوکي دپښتوپروگرامونه دسياسي انگېزوپه ټونگ ددغه منفي بهېرتراغېزوتلي پيل سول ، نوځينو پښتنوته په خپله هغه ژبه باندي دويانده اوکارمندلوزمينه برابره سوه ، چي دمورله غېږي يې زده کړې وه . خوپه هماغوپردېسو موسسو کي هم کله ددغه منفي برداشت پلويان دخپلوپښتنوورونو دکار او زيارمخه نيسي.

(۱) پروين فيضزاده ملال په دې برخه کي خوراترخه حقايق بيان کړي دي . وگ : ښکلامجله ــ ۳کال ــ ٦ گڼه ــ ۱۲٤مخ

)۲ (داوسنۍ کره ليکني التباسونه ما (هوتک) دهمدې کتاب په (۱۱۲ مخ) کي راوړي دي ، دمعيار محتسبين بياپه هغه کي رې نه وهي .

)۳ (دااختلافات دهمدې کتاب په (۲۹ ــ ۳۱ مخونو) کي ولولئ.

)۴ (وگ: گوربت مجله لومړی کال ٦ گڼه ــ ۲۵ مخ.

دکره ليکنې پښتوداوسنۍ هڅې

دکره ليکنې پښتوداوسنۍ هڅې

د نه تطبيق او له هغې سره د مخالفت عوامل څه دي ؟

انگرېزي ژبي دمعياريت له پاره زاړه ديني متون(ټکسټونه) درلودل ، عربي ژبي هم درلودل او ځينونوروژبوهم . اروابښادعلامه رشادوايي ٌ عرب که مثلاٌ دقريشولهجه غوره يامعياري گڼي هغه خوقرآن پکښې نازل سوی دئ اماپه پښتوکي خوداسي يومتن موږنه لروچي هغه دي تقدس هم ولري اوهغه دي دومره جامعيت هم ولري اودهغه تلفظ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي يا دهغه ليکدوددي موږومنو � ّ(۱)ځکه نوکله چي ددي ژبودمعيار اړتيا منځ ته راغله ، دغوز ړومتونودمعياري ژبي ديوه تاداو په توګه سترول ولوباوه. خوپه پښتوکي موږزاړه ديني متون نه لرو. د خيرالبيان متن خودروښان پيرپه ژوندکي لادروېزه خپلوداورلمبوته اچاوه . ترلسمي هجري پيړۍ وروسته چي نورادبي کلاسيک متون راپاته دي، په هغوکي دخطانوله خوالاسونه وهل سوي دي . دهغو لهجې،دجملوجوړښتونوته دخطاط له ذهنيت سره سم تغيرورکړه سوی دئ (۲).ځکه نودمعياري پښتوله پاره په دغه مشخصه برخه کي د نوروهيوادو د ژبپوهانو پرپلوباندي ترمزله رسيدلای نه سو. موږبايد د پښتوپه برخه کي خپله مشخصه اودژبي اودهغې دويونکوله عيني اوواقعي حالت سره سمه لارواخلو. لکه وړاندي چي موخوواره ويلي دي ، پښتودپښتنوله ژوندڅخه سيوا په خلاکي مطالعه کولای نه سو . داخبره دلمرپه شان يوحقيقت دئ چي پښتودخپلوګاونډيوژبوپه پرتله وروسته پاته سوې ده اود پوهانددوکتورزياړداخبره دکاني کرښه ده چي ويلي يې دي ّ دپښتودفرهنګي سيالۍ کمزوري اووروسته والی دخپلې وروسته پاتې ويونکې ټولنې پايله ده . ددي جرړه بايدپه اړوند ټولنيزښپړتيايي بهيرکي وپلټواوهغه داچې ديولړتاريخي ــ جغرافيايي اونورولاملونوپربنسټ پښتني ټولنه په يوه وروسته پاتې مخ ځمکواکي ټولنپير(فورماسيون) تېرني پېرکي (۳)ځنډېدلي پاتې اويوه برخه يې چي ځمکواکي (فيوډالي) هغه ته رسېدلې ، بياهم ترډېره پښه پرځای پاتې شوې ، نو په دې توګه پښتانه له هندي اواورياني (پارسي) خپلوانو او ګاونډيو سره په هيڅ ډګرکي دسيالۍ جوګه شوي نه دي اوپه ټوليزډول ترې لړترلړه يوټولنيزپړاووروسته دي .... (۴)دې اودې ته ورته نوروعواملونه يوازي داچي پښتانه يې له خپلو ګاونډيوڅخه ّ يوټولنيزپړاو ّ وروسته پاته کړي دي ، بلکي دهغوی دژبنيوګړدودو تر منځ اړيکي يې هم سره ليري ساتل سوي دي . دپښتو د بېلابېلو لهجو ويونکي ان تردانزدوکلونوپوري لاهم يودبل په ژبه باندي په پوهېدلو کي جدي ستونزي درلودې . ديوي پښتودمنځ ته راتګ له پاره دهغې د ويونکوترمنځ يووالي اونږدېکت ته اړتياسته . هرکله چي دغه ارمان تر سره سي بيابه دژبي ديوکېدلوله پاره يوه کوچنۍ هڅه هم ډېرکار وکولای سي . دژبي دويونکوترمنځ نږدېکت ځانته مشخصه ټولنيزه او اقتصادي زمينه غواړي . دټولنيزاو اقتصادي ژوندپه يوه مشخصه مرحله کي دغه راز نږدېکت ممکن کېدلای سي . دغه ټولنيزه او اقتصادي مرحله ځينو پوهانو د سرمايه داري نظام ټينګښت بللی دئ اودژبي دمعياريت خبره يې ددغه رازيوه نظام په سته والي کي ممکنه او عملي ګڼلې ده چي ترډېره ځايه يې خبره دمنلووړهم ده) ۵. (

لکه وړاندي چي مي اشاره ورته وکړه ،پښتانه دري ځلورلسيزي وړاندي يودبل په لهجوډېرلږپوهېدل .اوس داستونزه لږڅه مخ پر حلېدو روانه ده . زماخپله دپوهنتون تجربه ديوه عيني واقعيت په توګه داده چي دپښتوژبي دويونکوترمنځ دلهجوي اختلاف له امله له بده مرغه فاصله سته . موږچي دپوهنتون په ليليه کي دلومړي ځل له پاره دپښتو دبېلابېلولهجوله ويونکوسره ديوځای کېدوزمينه وموندله، هلته په دغه واقعيت باندي ډېرښه پوه سوو. هورې به موږته يودبل پر ټوکو خندانه راتله . که موږ کندهاريانو به پخپلومنځوکي ټوکي کولې او ژبني ظرافتونه به مويوبل ته سره تبادله کول ، پکتياوال او ننګرهاريان به اريان راته تللي و اوپوښتنه به يې کول : داتاسي پرڅه خاندئ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

؟ دغه رازموږیووخت دوردګودتوکوداوربدلوپروخت له هم داسي حالت سره مخامخ سوو . له دې څخه ښکاري چي درې څلور لسیزي وړاندي لاد پښتنومحصلینو ترمنځ د لهجوپه پوهېدنه کي مشکلات موجودول . داستونزي اوس ورو ورو دحلېدوپرلور رواني دي خومزله ته لاډېرموړونه پاته دي. نوګویا هغه شرایط چي له دې ټولو لهجوڅخه دیوې معیاري لهجي دراوتلوله پاره لازم دي ، لاتراوسه پوري نسته.

دنړۍ دنوروژبوتجربو راښوولې ده اولکه تاسي چي دانګلیسي ژبي په برخه کي ولوستل ،دمعیاري ژبي ترټاکلووړاندي بایددهغې دلهجو ټول لغات حتی المقدور راغونډ سي . په پښتوکي داکارخولاڅه کوې ، دپښتولهجولغوي زېرمي له سره کتلي سوي نه دي . دپوهاند زیار صاحب انفرادي هڅي په دې برخه کي دستاینې وړدي خوکافي نه دي . که د پښتودټولو لهجوله کتني څخه مراد هغه هڅي وي چي د افغانستان دژبپوهنې داطلس برابرولوپروخت (۱۳۴۱ ــ ۱۳۵۱ ش) سر ته رسېدلي وې ، نو دهغوڅېړنوپه سرنوشت خوتر۲۰۰۰م کال پوري ددغي موسسې مدیر ارواښادداکټرالهام لاهم خبرنه و . اروښادالهام په دغه کال لیکلي دي :" ... دکابل پوهنتون دژبواوادبیاتودپوهنځي له ځلموپوهانوڅخه یوټیم جوړشو،چي اول وروزل شي اوبیادژبوپه ثبتولګیاشي. په دې ډله کي زیار،اڅک اوپالوال هم برخه لرله. دي ډلي ... دژبني ګړودیزاطلس دتدوین لپاره یې ښایسته ښه موادثبت کړل . په آخرکې دغه موادیونسکوته وسپارل شول چي دافغانستان دآریاني اطلس ورڅخه تدوین اوبیاخپورشي .خوله بده مرغه تراوسه پوري دهغه څرک ماته ونه لګېده . " (٦) دارواښاد الهام دغي پوښتني ته پوهاندزیارپه حاشیه کي کښلي دي چي" دغو پوښتنوغبرګون دکتاب په متن کي دئ . ددغه اطلس دپروژې یوبل فعال غړي ډاکټرپالوال خولادغه موادکافي هم نه دي بللي . ده څوکاله وړاندي داسي لیکلي دي :" ... دغه دسره او مستندولیکنوله پاره کافي ځکه نه بولم چي یوخویودژبپوهني موسسې غړي ددغي وظیفې دصحیحي بشپړوني له پاره پوره نه وه تربیه سوي . دوهم ــ دوی په لازمه موادواووسایلومجهز نه وه. دریم ــم هغه دپوښتنوکتاب (Questionery) چي دموسسې غړو کارځني اخیستی دایران له پاره ترتیب سوی و نه دافغانستان له پاره . څلورم ــ که څه هم دافغاني ژبوداطلس پروژه دیونسکوله خواڅخه حمایه کېدله مګربیاهم د موسسې دغړوله پاره دکاراوسیدني اوحمل ونقل مصارف اونور تسهیلات برابرسوي نه وه . ځکه نوپه نامساعدو شرایطوکي دصحیحو اومستندوکاروغوښتنه یوه غلطه توقع ده . "

(۷) ماله اروښاد پوهندوی نوراحمدشاکرڅخه اورېدلي وه چي ددغو څېړنو یومتن دکابل پوهنتون دژبواوادبیاتوپوهنځي په الماریو کي ده پخپل لاس قلف کړی ساتلی و. پوهاندزیارصاحب اوس په دغه ترخه حقیقت خبرکړو چي دغه دلسوکلونودکارثمره دحزب وحدت په لاس د کابل دجنګوپرمهال داوریه لمبوکي لولپه سوه اوډاکټرزیار صاحب یې کله کله چي موقع ورته میسره سي دسویس دهیوادله کاپي څخه ګټه اخلي (۸)په هرصورت دمطلب خبره داده چي ددې ټیم دکلونو زیار او زحمت ثمره لا تراوسه دسویس له الماریوڅخه راوتلې نه ده اوپه پراخه توګه عامه استفادې ته وړاندي سوي نه ده . هرچاته دسویس دتګ امکانات نسته چي استفاده ځني وکړای سي . دپښتولهجوڅېړنه که سوې هم ده نودجوړښتو (structures)شکلونه به یې په انفرادي توګه ثبت سوي وي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلغوي پانګي ثبت خولاتراوسه په کرړوغاړوولاړپاته دئ . که څوک داادعاکوي چي دلغوي پانګي ثبت هم بشپړسوی دئ ، دا نو تر یوې شاعرانه غټبازۍ په هاخوابل څه نسي ګڼل کېدلای.

پوښتنه داده چي دیوې پښتو اویوه لیکدودله پاره هڅي ولي ځای ته نه رسېږي ؟ ولي یې مخالفین پیداکړي دي ؟ هرومروڅه خبره سته . خامخاځیني عیني اوترذهن دباندي علتونه موجوددي چي ددغي مخلصانه هڅي په لارکي خنډ لوېږي . ددې پوښتني جواب په دې ساده استدلال کي نسي موندل کېدلای چي له نوي بدلون سره تل زاړه عنعنه پال مخالفت کوي . دارازاستدلال ترعلمي تاداوزیات پرسیاسي بنسټ ولاړدئ . دپښتودیوه واحدلیکدوداوواحدي ژبي له پاره خودچاخبره زاړه دودپال پرلویه لارایله کرئ ،حتی په نوې پوهنه اوژبپوهنه سمبال کسان لاپریوه لارروان نه دي اودمعیاري لیکنۍژبي پرټاکلوباندي په یوه خوله نه دي .ښاغلی زیارصاحب پخپله وروستۍ مرکه کي وایي چي دوی یوپروسیجردمرحوم حبیبي اومرحوم خادم اوډاکټردولت محمدلودین په ګډون لاسلیک کړ خوخادم صاحب ٌ بیامخالف شو او ویې ویل چي زه دحبیبي صاحب اودده دپیروانولارپه رسمیت نه پېژنم اوبغاوت یې وکړ ... ٌ (۹)حقیقت دادئ چي زموږ دمشرانواستادانو علامه رشاد، اروانښادروهي ، مرحوم الهام ، اروانښادشاکر، مرحوم عطایي ،رفیع ،ډاکټر پالوال ، اونوروليکنی ژبه له هغي ژبي سره چي موږته دمعیارپه نامه راښوول کېږي ، له مځکي تراسمانه توپیرلري اوحتی پخپلومنځوکي هم یوله بله سره فرق لري . داپوهان چي مایې تاسي ته نومونه وړاندي کړل ، ټول دژبي خواخوږي اوپرپښتومین کسان وه اودي . زماخپل استنتاج دادئ چي ددې لاري اصلي خنډ پخپله دپښتوژبي اوپښتنوپه اوسني ټولنیز، اقتصادي ، قبیلوي او سیاسي حالت کي دئ ، دې کارته د پښتواوپښتنوپه نه امادګي کي دي . هغه رازآمادګي چي مایې د نورو ژبوپه برخه کي یادونه وکړه . له دې بنیادي عامل سره چي نور واړه او کوچني عوامل ملګري سي نو بیا د ریشاصاحب په اصطلاح ٌ خبره بېخي غرکه سي ٌ .

تاسي وړاندي ولوستل چي په انګلستان کي دباسوادوخلګود فیصدۍ په پام نیولوسره لاهم د سټنډرډ ژبي دخوځښت هڅي چي له ۱٤ ــ ۱٥ میلادي پېړۍ څخه راپیل سوي وې ، ایله د۱۹ پېړۍ په سرکي دنسبي بریالیتوب اوعمومیت مرحلې ته ورسېدې . خودپښتنود عمومي بېسوادۍ په سته والي اود بې ثباتوحکومتو، انقلابو او پاچا ګښتیو په موجودیت کي څرنګه ادعا کولای سو، چي دپښتوله پاره د معیارانفرادي هڅي دبري لوړ پوړ ته رسېدونکی دئ .

په کوچنیواواړخکي عواملوکي یوعامل پخپله ددغه خوځښت د لارویانوپه عمل اوکړوکي پروت دئ ، پخپله په پوهاندصاحب زیارکي پروت دئ،چي ددغه حرکت موسس اوتیوریسن دئ . (۱۰) پوهاند زیار صاحب دخپلوعقایدواو نظریاتو پر سموالي باندي دومره ډاډه دئ ، چي حتی دیوې سالمي مشورې دمنلو له پاره لاهم تیارنه دئ . دی خپل ځان ته ټاکلي اصول اوخپل استنتاجونه دکاڼي کرښي بولي . پوهاند الهام په دې برخه ډېره محتاطانه اشاره لري اولیکي ٌ زیار... په ډېرو برخوکي په خورازیات باوراوتېنګارغوځ حکمونه کوي اوښايي کومه ورځ دی پخپله هم یوځل بیاپرې کتنه وکړي . ٌ (۱۱) پوهاند زیارصاحب په دې برخه کي دوستانه انتقادته لا ٌ غاښ ماتونکی ٌ جواب ورکوي . زه ددوی دغه عادت ددوی پرسیاسي اوایډیالوژیکي تفکر باندي تاوانوم . زیارصاحب په سیاسي لحاظ په یوه داسي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایډیالو ژیک محیط کي راښکېل سوی و، چي په لیکنۍژبه کي یې د سختو او حتی پاروونکوجملواوعبارتوکارول ، له طبقاتي دښمن سره دنه پخلا کېدني مضبوط دلیل ګڼل کېږي اویه محاسنوکي یې شمېري . پوهاند صاحب زیارله دغي ایډیالوجۍ سره خپل عقیدتي اړیکي هیڅکله هم پټي کړي نه دي اوتل یې په زغرده بیان کړي دي . داددوی دسیاسي زړه ورتیا لوی ثبوت دئ خوله بده مرغه یې ددوی علمي دریځ ته زیانونه رسولي دي . ددغي ایډیالوژۍ په ادبیاتوکي د ټولنړیوالو نورمونو پر خلاف ، دسیاسي مخالف له پاره د ٌ ځنځیري سپيٌ لقب ورکول رواځه ، چي دستاینی وړکاردئ . دوکتورزیارد خپلي معیاري لیکنۍژبي د منځ ته راوړلودحرکت مخالفان هم په دغه شان ادبیاتو وهل اوټکول . ددوی له یوه جوړسوي لغت سره چي چا مخالفت کړی دئ ، دوی یې په مقابل کي غاښ ماتونکی جواب ورکړی دئ . دوی پخواني مشران پوهان په انک (توهین)سره دودپال وبلل اوله دودپالوسره یې شعارٌ وړاندي دنوي دورانسازه .... پرلورٌ ورکاوه . له دودپال څخه بـه خلکودٌ مرتجعینو اورجعت پسندوٌ معنا اخیستله . پوهاندصاحب په یوه مرکه کي چي په کتابي شکل چاپ سوي ده ، ددغومخالفو دانشمندانو په باب ډېرزیاتی کړی دئ چي وایي : ٌ کاروان به تیریږي اوسپي به غپیږي ٌ) ۱۲ (

دیوي پښتو!خوځښت هغه وخت خپل علمي ارزښت له لاسه ورکړ، چي دثورانقلاب په ارزښتونوکي وګڼل سو . داهغه وخت دئ چي پر هیوادباندي دکمونیستي اوسویټیستي استبدادډاروونکي څپې مسلطي وې . له هرانقلابي عمل ؟سره مخالفت له سرسره لوبي وې . دا مخالفت که دسرپه زیان تمام سوی نه وای نولږترلږه خوله وظیفي څخه دبرطرفۍ اوله بې سرنوشتۍ سره دمخامخ کېدلوپه بیه هرومرو تمامېدئ . ددغي واهمې اغېزه وه ، چي پوهانډاکټرالهام لا د مقاماتو دترټني له ډاره ځان پهٌ ذهني کارګرانوٌ کي وشمېره (۱۳)چي زمايقين دئ پخپله دالهام مرحوم په نزد به هم یوه بازاري سیاسي اصطلاح وه . دژبي دمعیاري کولوله دغي مشخصي انقلابي هڅي سره دپښتنو پوهانوسترغیرګوندي اکثریت مخالفت ډوله ملاحظات درلودل . دغه وخت له بده مرغه دهیوادعلمي مرکزونه له صلاحیت لرونکو مقاماتو څخه خالي سوي وه . ارواښادحبیب الله تږی ، استاد شپون ، ډاکټر پالوال دمهاجرت لاره اخیستې وه . علامه رشاد د ثور انقلاب له شامته په نامردۍ سره تقاعدته سوق سوی و. له علمي مرکزو څخه لیریتوب اوهغه هم دبې وخته تقاعدپه نامه،علامه مرحوم دځان په حق کي ناحقي ګڼله اودې کاردونه ځورولی و، چي ډېرکلونه یې له خپل نامه سرهٌ متقاعدپوهاندٌ کیښ . ارواښادروهي که څه هم دهیواد خپلواکۍ ته ګواښونوسخت ځوراوه ،خونه یې غوښتل له انقلاب سره په مخامخ مخالفت کي ودرېږي . دپوهنتون غیرګوندي استادانوهسي شپه سبا کوله . دژبپوهني پرډګر یوازي پوهاندزیارپاته و اوله هغه سره د انقلابي دولت ټول امکانات اومساعدتونه ملګري سول اوله هغو څخه په استفادي سره یې دمعیارکورنګي ته پونده ورکړه .داحرکت یوازي اویوازي پرفردي اراده ولاړحرکت و اودهغه وخت صلاحیت لرونکو مشرانوپوهانوټولوورسره لیکلی اونالیکلی مخالفت ښرګندکړی دئ .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خودانقلاب ځواک دچامخ نه کاته اونتیجه داسوه ، چي پر پښتو خوارکۍ باندې دانابللی مېلمه وتپل سو. داچي اوس دهغه له پاره تاریخي سوابق جوړېږي اود پخوانیو ژبپوهانونومونه اخیستل کېږي ، داروانښادالفت اونورو مشرانوله خولې دموافقې په باب نقل قولونه لیکل کېږي ، ټولي هغه افتراګاني دي چي مفتري به يې خدای ته ور وړي .داافتراګاني هغوهڅوته ورته دي لکه دپټي خزانې مخالفینو ، چي دعلامه حبیبي ، استادکامل او نورومشرانو ترمړیني وروسته را منځ ته کړي وې . زمایوه ساده پوښتنه داده چي که دغه ژبپوهان د چا خبره ددې نوي جوړې سوي پښتوپلویان وه ، نوېي بیاولي همداژبه نه لیکله .ددغوپوهانواوژبپوهانودلیکنۍ ژبي په خوندخوښوک مړېږي نه . تاسي داڅوعبارتونه وګورئ :

اروانښادبینواپه هغه ژبه لیکنه کوي ، چي دده خپل پښتانه يې په ورځنیوخبرواتروکي کاروي . تاسي دده دالاندي متن ولولئ:

ٌ دپخوانوپښتنودعامي طبقې اوغریبانوخوهمدوني دلاسه وسوه چي پښتویې دزمانې دهررازطوفاني هرج ومرج څخه په خپلوسینوکي وساتله اوتردې وخته يې راورسوله . په سووسوو اورژبي شاعران پکښې پیداسوه اودخپلي ژبي ادب يې ترخپله وسه پوري ، دنوروپه زروکالو روزل سووژبوله ادبه سره تقریباٌ څنګ پرڅنګ ودراوه . که څه هم دوی شاهان نه وه،مګربیایې هم خپل دغریبۍ په کورکي دملي پانګي زیاتولودپاره رازراز(پټي خزانې) راغونډې کړي دي ، چي اوس يې کله دسلیمان ماکوله کیږدۍ څخه نیمه چپاوسوې خزانه راباسي اوکله دمحمدهوتک پر(پټه خزانه) چي دپښتودهررازمرغلروډکه ده پیښیږي .... ٌ (۱۴)په دغه پښتومتن باندي به دمعیار محتسبین هرومرو دسیمه ییزي لهجي نوم کښېږدي، خوزما پوره باور دئ ،چي دپښتود هري لهجې ویونکي ته په زړه پوري دئ اوخوښیږي يې .

داروانښاداستادګل پاچاالفت پښتوخود (خو) ځای نه لري . سرتر نو که داولس پښتوده اوټول پښتانه چي يې ولولي ، هرومروبه ژبي پر ټکوي . دایوه نمونه به يې ولولو:

ٌ دانسان په وجودکښې دوه شیه ډېرعزیزمعلومیږي چي یوه ته زړه او بل ته دماغ وایي . له دماغ نه علم اوفلسفه پیداشوه اوله زړه نه شعر او ادب.

اروپایان زړه دعواطفواونفسي احوالوځای ګڼي ، مسلمانان دایمان او عقیدې ځای ته زړه وایي . صبر،رحم،کرم، شجاعت،سخاوت دزړه کار دی . عشق اومینه په زړه کښې وي شعرله زړه نه الهام اخلي اوله زړه سره کارلري .... دعواطفوروزل دزړه کاردی اوشعرته دعواطفواو احساساتودظهوراوتجلیاتوکوه طورواېلی شو .... همدغه عواطف او احساسات چي دشاعرله زړه نه الفاظوته رانقل شي شعرترې جوړشي او په زړونواثرکوي ٌ) . ۱۵ (

علامه رشادخولکه پخپله چي دروندااومتین شخصیت و، لیکنه يې هم درنه اوپه عین درنښت کي بیا(که يې دمعیارمحتسبین په سیمه ییز تورونه کړي) خوږه ده . راځئ چي ويې لولو :

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ٌ په نړۍ کي دريابونه ډېردي اوپه هغوکي دکښتيوځه کمۍ نسته . زه چي ګورم په دغوکښتيوکي دپښتنوکښتۍ يوه خښمېدلي تندبادپسي اخيستي ده اوپه ډېره تيزي سره يې دنابودۍ دګرداولورته پوري وهي . زموږددرياب داوبوپرمخ نوري کښتۍ هم ليدلي کيږي خوهغه دې توپاني بلانه دي پسي اخيستي . زه نه پوهېږم چي دپښتنوپه کښتۍ کي دامقناطسيت څنګه پروت دی چي زموږددرياب له هري غاړي څخه هرتوپان چي پيداسي وخپلي خواته راکشوي . زماپه خيال کېدای سي توپانونه دپښتنوپربلاوهلې کښتۍ مين وي اوله هره يې بادبانو مچولوته په ډېره لېوالتياراداڼګي.

آدپښتنوخواخوږو! بلامورواخلم ليځي راوغږئ اوپايڅې رابډوهئ، يوه ډله دبدبختۍ دمقناطيس په لټه کي سئ که مووموندددرياب تل ته يې ارتاوکړئ چي بيادنړۍ مخ ونه ويني ، بله ډله دکښتۍ هغه بادبانونه وشکوئ چي دتوپان بلاپرمينه ده) . ۱٦ (

اروابشادکانديداکادميسن سرمحقق محمدصديق روهي چي کله يوه علمي موضوع لاهم بيانوي ، ژبه يې پرچانه درنېږي . تاسي دده د ليکنۍ ژبي جوړښتونو ته فکروکړئ چي څومره روان دي : ٌ ميتودپه اصل کې د٠ميتودوس) په بڼه يوناني کلمه ده چي په لغت کې طرزالعمل (ديوې چارې دسرته رسولوطريقې) ته ويل کېږي . په عربي ــ دري ــ پښتو ژبو کې دميتودپه ځای داسلوب،طريقې،روش، دودکلمې هم استعمالېږي . ميتودو لو جی دميتودپوهنې معنی لري . ميتودولوجي دفلسفې يوه څانګه ده چي په عام ډول دعلم اوپه خاص ډول دهرځانګړي علم د څېړنې منطقي اصول بيانوي . ٌ (۱۷). دژبي رواني يې له دې امله ده چي د سوچه توب ناروغي ورلوېدلې نه ده . دافادې له پاره يې دخيل غير پښتولغتونه کارکړي دي هم يې مطلب په ښه توګه په بيان کړی دئ او هم يې دژبي خوندپه زيات کړی دئ.

اروابشادپوهاندحبيب الله تږی هم دمطلب ادائنه دلغاتوترسوچه توب نه قربانوي . دی ليکي : ٌ کوم څېړونکي اوموّلفين چي وايي ترکي خلجيان دزابلستان په ځايي خلکوکې منحل شوي اوپه نهايت کې په پښتوغلځيانوبدل شوي دي هغوی په حقيقت کې داخبره تصديقوي چي لرترلره ددوهمې اودرېيمې هجري پېړۍ په حدودوکې وزابلستان ځايي اوسېدونکي پښتانه وو، ځکه جهان نامه وايي چي ترکو خلجيانوخپله ژبه بايلوده اودزابلستان دځايي اوسېدونکوژبه يې زده کړه . که ترکوخلجيانودزابلستان دځايي خلکوژبه زده کړې وي ، که د غلځيانوژبه تراوسه پښتووي اوغلځيان اوخلجيان هم سره يوشي وي ، نودخلجيانودمهاجرت په وخت کې به دزابلستان دځايي اوسېدونکو ژبه هرومروپښتووه . که نه وي نونه بايدخلجيانوپښتوزده کړې وي او نه بايددغلځيانوژبه پښتووي . ٌ).۱۸(

داروابشادپوهاندوکتورمحمدرحيم الهام ژبه هم ددخيلولغاتوپرمخ خلاصه ده : ٌ په همدې ترڅ کې دانستيتوت ترجوړېدومخکې او وروسته ډېرکسان دعصري ژبپوهنې دزده کړې لپاره بهرنيو هيوادوته لېږل شوي وو اوولېږل شول

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

،چي په هغوکې عبدالاحدياري ، نوراحمد شاکر، حبيب الله تږي اوماپخپله په امريکاکې ، عبدالحکيم هلالي ، لودين ، پولاد ، ماه گل ، په شوروي اتحادکې ، اځک په هندوستان کې اوزيارپه يورپ کې دژبپوهنيزو علمونولوړې زده کړې ترسره کړې .

داخلک په هيوادکې دژبپوهنې په بېلابېلوڅانگوکې په تدريس ، تحقيق اوترجموبوخت شول اوله خپلې وسې سره سم يې کم يازيات علمي خدمتونه وکړل . دتږي اوزما توجه اوتمرکزبه زياتره پرعمومي تشريحي ژبپوهنه باندي واوتدريس موکاوه .... ٌ (۱۹)په دې لنډ مثال کې تاسي وينئ چي ارواښادالهام مطلب په ډېره روانه ژبه بيان کړئ دئ.

د(تحقيق ، تدريس ، ترجمو ، توجه ، تمرکز ،...) لغتونه يې پيريان پر سترگونه دي راغلي .ځکه نه دي راغلي ، چي دى پوهېدئ چي د دخيلو لغتونوادې اوباباچي دهرځاى وي ، خوچي ژبي ته ننوتل ، دهغې ژبي خپل مال گرځي اوپه استعمالولويې څوک نه گناهکارکېږي.

داستادشپون نثر خوبياپه بل لايزارکشش لري . زه پکښې ورک وم چي کومه برخه يې انتخاب کړم ، اخرمي د(گټيالي) له اول مخ څخه اوله برخه راواخيسته :

ٌ دادکاپرشی لانه وراغلی اوهرشی هماغسې و چې پلرونوراپرېښی وو. غم ښادی ټولي آشناوې هسي نه وچې دنياگل وگلزاروه خوموږورسره روږدي وو، قادراوحاجی زردادلاهم خپل سودونه خوړل ؛ شاه محمد دوکاندارلاهم چې مې تللي دړه يې وهله ؛ موږهلکانولاهم دگاونډو دهقانانودپاليزنه ختکي غلاکول ؛ کوډگري اوفالبيني لاهم خورجينې په شاکورپه کورگرځېدي ؛ دکلوملايان لاهم دکونډواوهلکانوسره پرتوگ ښکلي گيرکېدل . خوهرڅه پرخپل ځاى وو اوکه چاشکايت درلود نودخپلي ټنډې اوتقديرنه ورپېښه شوي وه .... ٌ

پوهاندزيارصاحب چي دخپلي جوړي کړي ژبي پرخلاف ليکنه وکړي نودهرچا لپاره ډېره خوندوره، محاورې ته نزدې اوکره وي لکه دالاندي مثال چي ماپه تصادفي توگه رااخيستي دئ:

ٌ استادحبيبي ددغه لرغوني فرهنگيالي هيواددیوه پياوړي پوهاند، ليکوال ، څېړونکي اومؤرخ په توگه خپل ټول ژوند همدا راز علمي څېړنواوپلټنوته وربښلى اوځنگه چي (لټونکي موندونکي دي) نو د داسي ډېروپټوخزانو پر را برسېرونه بريالى شوى هم دى . د غوريانو، سوريانو،لوديانو، لويکانو ، دسوات اوکونړد اميرانو او داسي نورو افغاني اوبياپښتنو واکمنانو اوسوبمنانو برسېرونه اوپېژندنه يې ددغوخبروځلاندي بيلگې او ساري بلل کيږي . ٌ (۲۰) خوچي دکره ژبي ليوالتياورولاړه سي ، نوبياځوانانوته پښتو گرامر په داسي ژبه ورزده کوي ،لکه دالاندي بيلگه:

ٌ په پښتوکې کړاوون هم له پښوييزچاراوهم له رغاونيزپلوه يو مخيز آرياني دی او مرستيالکړونه ، لکه (ول ،بودن) اوشو(شدن) هيڅکله په هندي کي نه وو،بلکې يوازې (هو) او(تها) پکې کارول کېږي . همدارنگه په پښتو کې مخکړونه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

یاکړوال مختاړی (فعلي پیشوند) دودلري اوپه هندي کې یې څرک نه لګي . په پښتوکي اوسترمهال له وسمهال کړسره د(به) وییکي په ملتیاجوړېږي ، حال داچې په هندي کې اوسترمهال له یوه ستاینومیزروستاړي چې له آره یې کړواله ده ، رغېدنه مومي (لکه کرونګا) دغه روستاړی دستاینوم په څېرنرینه او ښځینه ، یوګړي اوډېرګړی لري اواوړون مومي .ٌ یاٌ ... موخه داچې پښتودپارسۍ په پرتله داوستااو زړې پارسۍ ترمینځه یومنځوال اکر یادریځ لري اود نوماوړون له پلوه په یوه زیات لرغونې پراوکي ټیکاو مومي ؛ هرګوره د کړاوړون له پلوه پښتوزیات ونجون موندلی دی . ٌ (۲۱)نوچې له یوې خواموضوع ترخه علمي موضوع وي او له بلې خوایې ژبه دغسي نابلده وي ، دلوستونکي اریان دي نوخدای مل سي..

له تیرومثالوڅخه به تاسي ته ځرګنده سوې وي ، چې دپښتنوټول پوهان او ژبپوهان هغه ژبه نه لیکي ،چې مورته دمعیاري په نامه را ښوول کیږي.

لکه وړاندي چې مي وویل ،دژبې دمعیاري کولوله هڅې سره مخالفت هغه وخت زیات سوچې داهڅه دثورانقلاب له ارزښتونوسره وتړل سوه . ماته په لومړي سرکي داسي ښکاریدله چې له دې حرکت سره دمخالفت اساس به هغه دچاخبره لهٌ علي سره محبت نه بلکي له معاویه سره دښمني ويٌ خووروسته مي پښتوژبې ته ددې حرکت په تاوانوسرخلاص سواودپوهانواندېښنې راته معقولي ثابتي سوې.

لکه دثورانقلاب ددفاع له پاره چې دټولني ددانسته وو کسانو پر ځای لهٌ العوامٌ څخه کارواخیستل سو، دغه راز د معیاري ژبې دا اوسنی خوځښت هم له څوګوتوپه شمارمحدودواومعدودومنلو لیکوالو پرته نوردخالي ذهنوپښتومینو زلمیانوپراوړوبارسو اوپه پر مخ بېولو کي یې له هر رازماکیاولیستي لاروچاروڅخه کارواخیستل سواو اخیستل کېږي . ددغوزلمیانومعصومو مغزو ته دمعیارمحک داسي تلقین سوی و، چې که چا دپښتو افعال (سو ، سي ، ....) پــــــــه (شو، شي ، ....) وکښل ، ګویامعیاري پښتویې ولیکله . څرنګه چې په دغه اوسني دچاخبره کره پښتوکي شین سالاري واکمنه ده ، ځکه یې نو دمعیارپه نامه منلې ده اونورېې په ګټه اوتاوان کي ری نه دئ وهلئ .کنه ، زمایقین دئ چې همدازلمي له دغي نوي راټوکېدونکي پښتو سره دان دپاسه مشکلات لري خوپرخوله یې نه راوړي .

دمسئلې یوبل خواشینوونکی اړخ دادئ ، چې پښتانه دنزدې یوې نیمې پېړۍ راهیسي دیوې نامطلوبي اوتپل سوي کړښي له امله تردوو بېلابېلواقتصادي اوټولنیزونظامونولاندي ژوند کوي . دې عیني واقعیت دکرښي ددواړوخواووپښتنوپه فرهنګي اوکلتوري اوژبنۍ برخه کي توپیرونه ایجادکړي اوله بده مرغه په ځینو برخوکي یې توپیرونه ژورکېږي . ددې عیني واقعیت مسخه کول اوپر هغه باندي سترګي پټول دمسئلې واقعبینانه چاره نسي کېدلای . دې بېلابېلو نظامودداړوخواووپښتنوته دژبنیاو فرهنګي فعالیتویو له بله بالکل جلا زمینې برابري کړي دي .دارواښاددنومیالي داخبره خوارژوره ریښه لري چې ویلي یې وهٌ هغه آزادي چې جعفراځګزی یې په بلوچستان کي دنظامي جنرال دکلکي دیکتاتورۍ په دوران کي لري ، نومیالي یې په ټوله ژوندکي ، حتی دمعتبرۍ په حالت

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي لاهم سلمه برخه په خوب نه ده ليدلې . ٌ (۲۱) ددواړو خواوو پښتنو سياسي دلچسپيوهم دفرهنګي اوژبني فعاليت جريان ته تاوان رسولی دئ . د کرښي په يوه خواکي دپاړسي ژبي درباروا کمنۍ اوپه بله کي دپنجابۍ

حاکميت پښتوژبه دفرهنګي ژوندپه ډګر کي ديوې دوهمي او دريمي ژبي درجې ته راټيټه کړې ده اود ضرورت ژبه سوې نه ده . د همدې واقعيتونوداغېزې له امله په پښتوکي ديوې معياري ليکلاري او ليکدوددرامنځ ته کېدواوپر هغه باندې دبشپړ توافق په لاره کي خنډونه اوځنډونه لوېدلي دي .دکرښي ددواړوخواووخواخوږوپښتنو د ډېرولسيزوپه دوران کي ددې خنډونو او ځنډونو چاره بې له دې چي د مسئلې عيني او واقعي حالت ته پاملرنه وکړي ، د مېلمستياوو د مېز د سرپه فيصلوباندي کړې ده اوطبيعي ده چي اغېزه يې نه ده ښندلې .

خبري به سره راغونډې کړم اوخاتمه يې به په دې عبارت بشپړه کړم : يوه ژبه چي نه ددولت په سطحه قانوني ملاتړولري اونه دملت په سطحه کي دسوادپياوړې سابقه ولري اوترهمدانن ورځي پوري يې لا دالفبې دبشترتابه هڅي ته اړتيا په اوليتوکي راځي نوپرهغې باندي دنوروژبو په تقليددمعياريت جريان ازمويل اوپه دې ډول يې له خپلوويونکو څخه پردۍ کول به له ظلمه پرته بل څه وي . زه نه پوهېږم چي دمعياريت په مينه کي ډوب ليکوال ددغه واقعيت په ليدلو او کتلوکي ولي ړانده دي ، چي ددوی په دغه نوې ژبه باندي ددوی خپل پښتانه باسواده پوهنتون ليدلي اوليسانسه وروڼه نه پوهېږي .

۱) (وګ: ګوربت مجله ، هماغه کال ، هماغه ګڼه ، هماغه مخ

۲) (ددغه رازلاسوهنوښه پرېمانه مثالونه دښاغلي ډاکترپالوال په نوي کتاب ٌمعياري پښتوٌ کي لوستلای سئ.

۳) (مراديې ماقبل فيوډالي قبيلوي پړاودئ. م . هـ

۴) (پښتواوپښتانه دژبپوهني په رڼاکې ــ ۱۰٤ مخ

۵) (ارواښادالهام هم دغه شان وړانديزکړی و چي يادونه يې په مخ کي تاسي ولوستله.

٦) (پښتواوپښتانه دژبپوهني په رڼاکې ـــ دويم ، دريم مخونه

۷) (پښتوچاپي آثار ــ ۲۵۹ مخ ـ ۱۳۵۷ ش کابل

۸) (ښکلامجله ــ ځلورم کال ــ درېيمه ګڼه ــ ٥٤مخ

۹) (ښکلامجله ـ ٤کال، ۳ګڼه ٥٠ مخ

۱۰) .(داخبري مي بايددعقايدودتفتيش په معناونه ګڼلي سي. زه دهرانسان عقيدې اوافکاروته دزړه له کومي درناوی لرم .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱(پښواوپښتانه دژبپوهني په رڼا کې کتاب ته دپوهانددا کترمحمدرحيم الهام يادونه ـــ پنځم مخ .

۱۲(زيار ـــ دپښتني فرهنګ يوځلاندستورى ـــ ۱۵۵مخ

۱۳(پښتوپښويه ــ سريزه

۱۴(پښتوروزنه ـــ ۳۹ مخ

۱۵(ليکوالي ـــ ۷۸مخ

۱٦(دعلامه مرحوم له نوي چاپ سوي اثر(ادبي نثرونه ، .... ، ۲۰ مخ څخه

۱۷(وګ : دپښتوادبياتو تاريخ ـــ ۱۹ مخ

۱۸(وګ : پښتانه ـــ ۸۲ ، ۸۳ مخونه

۱۹(دپښتواوپښتانه کتاب ته سريزه ـــ دريم مخ

۲۰(وګ : نومورکي مورخين ته دپوهاندزيارصاحب سريزه ـــ دريم مخ ـ ۱۳۵۹ش

۲۱(پښتواوپښتانه .... ۷۷ ـــ ۸٦ مخونه

۲۱(دپښتنودټولنيزتاريخ مبادي ـــ ۱۲۷مخ

څه بايد وسي ؟

اوس چي دمعياريت په باب زماخبري تقريباً بشپړي سوي اوددغه خوځښت په باب مي خپل انتباهات ټول بې پردې بيان کړل ، پرهغو باندي به داخبره هم ورزياته کړم ، چي زه دمعياري ليکني پلوى وم ، پلوى يم اوپلوى به يې اوسم . درنو لوستونکوبه زماپه دې کوچنوټي کتابګي کي ځيني هغه لغتونه ، اصطلاحات اوترکيبونه هم لوستلي وي ، چي د همدې جريان په بهيرکي نوي منځ ته راغلي دي . معناداچي زه د هغو اصطلاحاتواستعمال ته هم حاضريم چي زماژبه اوفهم يې د هضمولو ورتيالري .زمامخالفت له هغه اسلوب اوجريان سره دئ چي اوس دمعياريت په نامه دپښتوريښې ورکاږي اوتاسي ته مي دهغه په معرفۍ کي خپل وس نه دئ سپمولئ . خداى دي وکړي چي دزړه په خبره سره پوه سوي يو.مګرداخبره هم ترلمرراته ځرګنده ده، چي نه زما پرخبره څوک غوږنيسي اونه زه په يکړسرددغه اعتياددمخه نيولاى سم . ددې سرکښه بهيرلاري ته راوستل ډله ييزکاراومفاهمه غواړي ، مسئولانه عمل غواړي ، دموضوع په جديت سرخلاصيدل غواړي ، د پټو سترګو تقليدي کارونودرېدل غواړي .... له دې ليکني څخه زما مرادداراتلونکي نسل ته خپلي غاړي خلاصول دي . ما چي دا هرڅه ليکلي دي ، له خپلي خوږې پښتوسره مي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دميني په جذبه کښلي دي . اوس به دهمدغي ميني په جذبه خپل څو وړانديزونه درته وړاندي کړم اود(خذ ماصفادع ماکدر) مقولې په ويلو به درڅخه رخصت واخلم .

ــــ دمروجولغاتوله پاره دنوولغاتوله جوړولوڅخه ديوڅوکلونوله پاره دنصوح توبه وکاږئ . همداچي موجوړکړي دي ، درته بس دي . پرېږدئ چي پښتو اريانه په دې کي څونه هضمولای سي . دراتلونکي له پاره که څوک تحسين کېدل ،که نفرين کېدل ، همداجوړسوي ورته کفايت کوي.

ــــ که دنووعلمي اوتخنيکي لغتوله پاره دلغت جوړوني اشتهادرولاړه سوه،ترجوړولووروسته يې سمدلاسه دټول افغان ، بينوا اونوروويب پاڼوله لاري دنظراخيستلوله پاره وړاندي کړئ . ترمشورې دمخه يې کورټ مه عاموئ . داکارکه دننه په هيوادکي ممکن وای خوبيخي به ښه وای . هورې اوس دپښتواوپښتنوله پاره نه حمايه سته نه زمينه . داسي لوبه روانه ده ، چي که يې خدای مه کړه همداسي دوام وکړ، نه به پښتوپاته وي نه پښتانه .

ــــ د(سو) او(شو) نفاق اچوونکي اورته پيک(پکه) مه وهئ . دا بهېر خپل طبيعي جريان ته پرېږدئ . که يووخت دختيځي لهجې په شان ، چي (سو) يې ترتاريخي اوژبنيوعواملولاندي په (شو) بدل کړ او لويديځي لهجې هم دې بدلون ته غاړه کښېښووله، خوترښوبه لاښه سي اوکنه ، په دې باندي نه دپښتوکورورانېږي نه دپښتنو. ختيځي لهجې دغه (سين) په فرمان جاري کولوسره په (شين) نه دئ بدل کړئ . اوس هم له هماغه تاريخي تجربې څخه کارواخلئ . که د معياري ليکني لارويان د (شين) له کاروني سره دزړه مينه لري ، نودي پرهمدې مسئله دي ډېر ټينګارنه کوي ځکه هرڅومره چي پرهمدې موضوع ټينګار کېږي ، هغومره د (سين) عمراوږدېږي . قوي اوغښتلي تلفظونه خپل کار پخپله کوي . که (شين) خپل قوت په دغه تاريخي ازموينښت کي په طبيعي ډول ثابت کړ،دلويديځي لهجې هرويونکی به يې د(مورنس پاړسي وايي) په مصداق په ويلواوليکلوباندي فخروکړي . اوکه دانه وي نوپه زورکلي نه ودانيږي.

ــــ دپښتنوپرباسوادکولوباندي دي بايدزورواچول سي . پښتوليکنه دي ورزده سي . دهري لهجې پښتوچي وي ، پروانه لري ځکه دلهجو د هرم سربيرته يوې پښتو ته رسيږي.

ــــ دپېريوپېريودخيلولغاتوپه اړولواوپښتوکولوباندي مه خپل وخت ضايع کوئ مه انرژي . دغه وخت دپښتويوبل کتاب ليکلوته وروباسئ .

پښتواوپښتانه دخيلولغتونه دي خوارکړي . دخوارۍ عوامل يې نور دي ، چي ماورته په متن کي څوواره مکرري اشارې کړي دي.

ــــ پښتون دمدنيت په ګېڼه سمبال کړئ چي پښتوپخپله ورسره مدني اوکلتوري سي . دڅټ له خوا آس ته کيزه (قيضه) مه وراچوئ.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ــــ دنشراتودبې شمېره تعددمخه ونیسئ . لږ خپروني ډېري حمايه کړئ ، ويې ولولئ اوبل ته يې ولولئ.

ــــ په پښتوژبه دهري څانګي کتابونه وژباړئ ، ويې ليکئ اوخپاره يې کړئ.

ــــ دمعيارپه پلمه لغتونه مه وژنئ . پرېږدئ چي پښتوديوه مفهوم له پاره شل لغته ولري . دټولودکارولوهڅه وکړئ .

ــ له لهجوسره مسئولانه چلندوکړئ . دي واقعيت ته ځيرسئ ،چي لهجه په پښتنوکي لا تراوسه هم دتقدس درجه لري . له مقدساتو سره بېباکي د کورپايې نږوي . دلهجومرګ وژوندهم طبيعي جريان ته پرېږدئ . ناحقه خپل ځانونه مه په خوني کوئ.

ــــ دهري لهجې ويونکي چي ياست ، دخپلي لهجې لغتونه راټول کړئ اوخپاره يې کړئ . داکارهمدانن شروع کړئ . له لهجوي زېرمي سره که اصطلاحات (ګړني) راخوندي سي ، خودزوی زېری به وي .(۱)

(۱) زه له خپلي پلرنۍ مېني څخه په فرسخوليري پروت يم . له زلميوکندهاريوڅېرونکوڅخه هيله کوم چي دخپلي لهجې لغتونه راغونډکړي . که ماته دمرستي اړتيا احساس سي ، زه ملاتړلی ولاړيم.

په پښتوٌ يې وکاږم کهٌ پر پښتو ٌ

ضميمه

په دي برخه کي زه خپلي هغه ليکني راوړم چي په بېلابېلووختوکي مي دکره ليکني اونيولوګيزمونوپه باب خپري کړي دي . په دي ډول غواړم وښيم ، چي په دي

هکله زماهڅي نوي نه دي اوله ډېره وخته مي خپل نظريات اوپه ځينو

برخوکي اندېښني له لوستونکوسره شريکي کړي دي .په دي ليکنو

کي به لوستونکي ځای ځای پرمکرروخبروباندي ، چي

دکتاب په متن کي هم راغلي دي ، پېښ سي .

زه دهغوله بابته بخښنه غواړم .

په پښتوٌ يې وکاږم کهٌ پرپښتو ٌ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ پښتانه باید د ډېوې مجلې احسان ومنو،چې په دې تیاره شرایطوکي يې راته په خپله ژبه اوپرخپله ژبه دځه لیکلوزمینه برابره کړې ده . په دې لړکي مي داستادډاکټرعبدالرازق پالوال هغه لیکنه په ډېره علاقه مندی سره ولوستله چي د ډېوې مجلې ددریم کال په لسمه گڼه کي يې دامریکاږغ په نامه خپره سوې ده . دپښتونشراتوپه باب زما په زړه کي له ډېره وخته ځیني خبري راگرزېدلې اود لیکلو زړه مي ځکه نه سوای کولای چي یوخودچاخبره ٌ الم نشرح هغه الم نشرح ده خو خوله د ملاعثمان غواړيٌ، بل مي په ځان کي دوني بیچ هم نه لیدئ چي ددغه رازعمومي جریان په غېږدي ورسم . اوس چي مي ښاغلي استاد پالوال پدل رامات کړئ نوبه زه هم خپل معروضات درته وړاندي کړم . واردواره به يې له (په)او (پر) ځخه راونښلوم . د دغو دوو اداتو بيځايه کارولو ځيني بېخوندی ، یاباید ووایم تېروتني پېښي کړي دي . په اوسنیوزیاتره نشراتوکي دغه ادات لکه څرنگه چي باید وي ، نه استعمالېږي اوځای ځای خولاداسي هم راته ښکاره سوې ده چي(پر) د (په) پرځای په ارادي توگه راوړل سوئ اوپه پښتو کي دیوراز نوي انکشاف رنگ ورکول سوی دئ.

ٌ په پښتوېي ولیکمٌ جملې معناداده ، چي دلیکني ژبه مي پښتوده ، دمفاهمې وسیله مي پښتوده ، پاړسي یاانگرېزي یاکومه بله ژبه نه ده اوٌ پرپښتوېي ولیکمٌ معنا داده، چي لیکنه دپښتوژبي په باب ده ، یا يې پرگرامر ، یايې پرتاریخ اوادب یا پر نورو اړخونوږغېږم . زه چي اوس ځیني نشرات لولم زیاتره يې (پر)د (په)پرځای راوړی وي . د مثال په توگه د ډېوې مجلې په همدغه گڼه کي چي وړاندي مې یادونه وکړه ، یوه جمله داسي دهٌ ... دمغازواولویوځایونوښیښې ماتول ، د ماشومانواوښځوتښتول،په هغوتېری کول اوبیايې وژل .... ٌ

دلتهٌ په هغوتېری کولٌ هغه رازمعنانه ورکوي ، چي دلیکونکي مرادده . دلیکونکي مرادداده چي له بې سرپرسته ماشومانوځخه په غرب کي داسي ډلي جوړي سي ،چي د مغازو او لویوځایونوښیښې ماتوي ، ماشومان اوښځي تښتوي اوښځوته بیا بدنامي ور اړوي ، بې عفته کوي يې . چي دغه رازمطلب بایدٌ پرهغوتېری کولٌ وي ، نـهٌ په هغوتېری کولٌ . دٌ په هغوتېری کولٌ دا معنا ، چي له دغو تښتول سوو ښځوځخه دنوروښځودبېعفتۍ له پاره کاراخیستل کېږي . یالکه موږ چي وایوٌ په ښځويې غلاوي وکړېٌ ، یعني داغله د جنس له مخي ښځي وې.

د (پر) دغه رازبېځايه کارول په هیوادکي دننه هم رواج سوي و . کال مې دقیق نه دئ په یاد ، چي کوم و ، په پوهنتون کي په یوه علمي سیمینارکي ښاغلي زلمي هیوادمل دفاضل استادپوهاندرشادصاحب د مضمون لوستل زماپرغاړه راواچول . پخپله استاد سیمینارته تشریف نه و راوړی . مضمون درحمان بابا دمړیني دنېټې په باب نوې څېړنه وه اوعنوان يې وٌ رحمان باباپه کوم کال مړدئ ؟ٌ . له دې عنوان ځخهٌ رحمان پرکوم کال مړدئ ؟ٌ جوړسوی و . داستاد مقصد خوداو، چي درحمان بابا دمړیني سنه وښيي چي کومه یوه ده ؟ ۱۱۱۸ هجري قمري که ۱۱۲۸ هجري قمري . خوترلاسوهلو وروسته دجملې معنا داسي اوښتې وه چي گویادلیکوال مطلب دادئ چي رحمان بابا په ځوکلنۍ کي مړسوی دئ .ٌ پرکوم کال مړٌ همدغه مفهوم افاده کوي . په داسبا چي مي استادته دسیمیناربیان کاوه اوپه ضمن کي مي د څېړني دعنوان یادونه ورته وکړه ، په خندايې راته وویله چيٌ معیاري کړی يې دئٌ . خوزه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوه سوم ،چي له دغه رازلاسوهلوڅخه خوښ نه و . ٌ پر کوم کال مړ ٌ ترکیب مي په ډېوه مجله کي هم یووارپه سترګه سوی دئ چي په ناسم ډول یې کارکړی و . ماته دیوې پېښي دوخت دښوولو له پاره د (پر)کارول هله غوره ایسي ، چي وغواړو پرکال سربېره یې دمیاشتي ورځ هم وښیو . دمثال په توګه :

زه په یوزر ودرې سوه شپږویشتم هجري شمسي کال ددلوې پر شپاړسمه زېږېدلی یم . دلته چي دمیاشتي و ورځي خبره راغله نو(پر) کارول پرځای کاردئ . یا روسانو په یوزرودرې سوه اته پنځوسم کال دجدي پر شپږمه پرافغانستان یرغل وکړ . د (پر)نورمواردبه هم راوړم . پلانی یې په توپک وواژه اوهابل یې پرتوپک وواژه . په لومړي مثال کي دوژلو وسیله توپک دئ . په چاړه یاسوټي یې نه دئ وژلی اوپه دوهم مثال کي مطلب دادئ چي توپک ورڅخه و ، غله پر پېښ سول ، توپک یې څني اخیستی ، ده نه ورکاوه ، ځوېي مرکړی او توپک یې څني واخیست . ګویا پرتوپک یې سروخوړ . دادوه مورده باید سره بېل سي . (۱).

(۱) دامقاله د ډېوې مجلې دڅلرم کال په لومړۍ ګڼه (جنوري ـــ ۱۹۹۷ ع) کي خپره سوه . دهمدې کال په دوهمه ګڼه کي دراغلي لیک ترعنوان لاندي پوهاند زیارصاحب زماپرپورتنۍ مقاله تبصره کړې ده . لیک ته په واضح ډول د زیار صاحب نوم نه دئ لیکل سوی.

ټکي په ټکي ژباړي ـــ تلفظي بېخوندي

دډېوې په تېرو دوو ګڼوکي د (نوارغزه) پرټکي په ټکي ترجمې باندي خبري سوي دي . په دې باب زماسره یوه خاطره سته چي خپله لیکنه به په همدې پیل کړم . زه چي په کابل کي وم ، دباختراژانس په پښتوڅانګه کي مي څه موده دبالمقطع اجیرپه توګه اوبیاوروسته درسمي غړي په صفت کارکاوه . ددفترغړي ټول دپښتوژبي خواخوږي وو . مشر مو دپښتوژبي شاعر ، لیکوال اوپه مطبوعاتو کي د نسبتاً اوږدې سابقې لرونکی و . چي رشتیاسي ، په ترجمه کي یې خارق العاده استعداد درلود . په دومره دقت اوچټکۍ سره چي ده ترجمه کوله ، زموږدیوه هم له وسه پوره نه وه . له دې ټولوصفتوسره بیاهم د مقاماتو په نزدکړلي و ځکه چي د واکمن ګوندغړیتوب یې نه لاره . موږ ټولوپه ژباړه کي یورازبیروکراتیک اواداري خنډونه درلودل اوهغه داچي دمطالبوپه ترجمه کي موٌ میرزایي ٌ هم په پام کي نیوله . هڅه موکوله چي اداري مسؤلیت ځانوته متوجه نه کړو . دې کار ټکي په ټکي ترجمې ته اړتیا پېښوله اوهغه هم په دې دلیل چي که سبا چا پوښتنه وکړه پلانی ټکي ولي دارازترجمه سوی و ؟ ، موږبه ورته وواېو ٌ چیزی که دخط بود ٌ . استادپوهاندزیارصاحب به هر وخت زموږله ټکي په ټکي ترجمې څخه ډېر سر ټکاوه . یووخت د(نوارغزه)له ترکیب سره مخامخ سو . ددفترپه پکتیا والو غړوکي یوه (ترانګه) پیشنهاد کړه ، ما (تراډه) وړاندي کړه اوبل یوه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل څه . يوه خولاپه ټوکــــــــوکي (پټۍ)سمه ترجمه ورته وبلله اود(قطع نوار) مثال يې راوور، چې ډېرموېر وخندل . دمقاماتوله څېږې څخه د خلاصون په خاطـــربايد د (نوار)له پاره يوه کلمه پر (غزه) باندي زياته سوې واى . کنه نوسمه خبره خوداوه چې يوازي مو (غزه)ليکلې واى . په پاى کي داسي سوه ،چې که به له نوارغزه سره زه مخامخ سوم ،تراډه مي ليکله اونوروبه ترانګه اووزماپه خيال دترجمې داصلاح په وخت کي دواړه (دغزې په ناوه) اوښتل ! چي دابه بياترهغو دواړو لا شوډنګ و . کله کله چې به د دفتر دمشرپه غياب کي مايابل چا دژباړل سوي متن دسمولوچانس مونده نوبه يا ترانګه تېرېدله يابه تراډه . په داسي حال کي چي(تراډه) او (ترانګه) دواړه له يوې جغرافيايي ساحې سره راوړل ، بېخونده ايسېدل . په پاى کي لکه چي (ترانګي) ميدان يووړ اويووخت مي له بي بي سي څخه هم واوريدله . مشکل داو، چي له پوهاندزيارصاحب پرته چي هروخت به پرموږراګرزېدى او ګټوري لارښووني به يې راته کولې ، نورنونه يوه ټاکلې موسسه وه چي ژبه دي کره کړي اونه هم يوه واحده مرجع . د اژانس پښتوڅانګي يو راز پښتوليکله اوورځپاڼو بيا پرخپل سر ډنګوله اوبل رازژبه يې ليکله . په داسي حال کي چي د اژانس ژبه بايد تر ټولو غوره ، کره ، خوندوره او داولس ژبې ته نزدې او په اصطلاح معياري ژبه واى داځکه چي ډېروخلکواورېدله . دکابل راډيوويندويوبه بيا د نويوکلموپه تلفظ کي پرابلمونه درلودل چي د څوناسموتلفظونو په باب به څوکرښي وروسته وړغېږم . په نرۍ کي د مطبوعاتوژبه تربل هر ځاى ډېره کره اوفهم ته نزدې ژبه وي مګر زموږ د اژانس دترجمې په څانګه کي ، چي غړي يې ټول زماډېرصميمي دوستان اوپرپښتني کلتورمين خلک وو ، ددفتر له مشراويودوو تنو پرته چي دپښتوژبې په ليکنه اوژباړه کي يې سابقه درلوده ، نورټول زماپه ګډون غيرفني خلک وو اويوازي دماموريت د تغيروتبديل په لړکي ياديوې ګولې مرۍ پيداکولوپه خاطرتراژانسه رارسېدلي وو . همداعلت و،چي د مطبوعاتوپه ژبه کي بېخوندي ليدل کېدله اودخلکوله ژبې څخه ورو ورو پردى کېدله . په دې برخه کي پښتو يوازي نه ده ، بلکي پاړسي ډېره پردمخه ده . اوسنۍ ليکلې پاړسي خو داولس له ژبې سره بېخي ډېره فاصله لري.

دتلفظي بدلون په برخه کي به زه يوڅوکلمې دنمونې په توګه راوړم چي اولس يې يو رازاوکابلي سوو پښتنواودهغوپه تقليد يې مهاجر سوي پښتانه بل رازتلفظ کوي.

دنده ــ دي کلمې دوظيفې ، مصروفيت په معنامطبوعاتوته له څو کلونوراهيسي لارموندلې ده . په لويديځه لهجه کي يې د (بنده)پر وزن تلفظ کوي يعني فشاريې پردوهمه څپه راوړي . دکراچي په ښار کي مي له پښتونخواڅخه دراغلوپښتنوله خولې هم ددغي کلمې تلفظ کټ مټ دلويديځي لهجې دتلفظ په شکل اورېدلى دئ . په پښتو تشريحي قاموس کي يې هم فشارپروروستۍ څپه راوړى دئ . خو د کابل راډيو دويندويو په پيروۍ يې ځيني کسان فشارلومړۍ څپې ته ورکوي او د (لنډه ــ داوږدې ضد) پروزن يې تلفظ کوي چي زماپه خيال سمېده غواړي . دغه راز:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اغېزه ، خواله، ورانگه ـــ داکلمې گرده پروروستۍ څپه فشارلري . پښتو تشريحي قاموس (اغېزه) نه ده راوړې خو (خواله)ته يې پروروستۍ څپه فشارورکړی دئ . په رواج سوي تلفظ کي يې لومړۍ څپې ته فشارورکول کېږي چي ماته دکندهاريانوپه اصطلاح په زامه کي خوندنه راکوي . ځکه (خواله)که دلومړۍ څپې په فشارتلفظ سي د (خوا + له) شکل اخلي ، چي (ځنگ ته)معناورکوي . ((خواله مي راسه چي خواله درسره وکړم)) يعني ځنگ ته مي راسه ، چي زړه درته تش کړم . ماته خوسمدلاسه ددغوکلموپه باب په کلاسيک ادب کي د څېړني امکانات نسته خو د(هربنده خپله يې کرونده) متل مي د (هربنده خپله يې دنده) په شکل ترسترگوسوی دئ .

البته داخبره بايد وسي ، چي تلفظونه مقدسات نه دي، چي بايد بدلون ونه مومي . لکه دکلموشکلونه چي بدلېږي ، دغه رازيې تلفظونه هم پرله اوړي . خوکه دتلفظ اوښتني التباس پېښاوه ، هلته نوبياکلکه پاملرنه غواړي چي مثال يې ماپه (خواله)کي وړاندي کړ.

١٤ دسمبر ١٩٩٦ ع

ټورنټو ــ کاناډا(١)

(١) دالنډه ليکنه مي ((ډېوې)) مجلې ته ولېږل خولکه چي دچاپ د واري تر رسېدو وړاندي ډېوه له بده مرغه خاموشه سوه اونوره چاپ نسوه.

پر پښتو کره ليکنه باندي د نيولوجيزم سيوری

د ژبي کره کول يوه اکاډميکه اړتيا ده . د نړۍ د ټولو ژبو ويونکو دا اړتيا حس کړې او ور سره سم يې د خپلو ژبو د بېلابېلو گړدودونو (لهجو) څخه يوه سمه، سوچه، پر اصولو برابره او ټولو ته د منلو وړ ژبه را ايستلې او عامه کړې ده . د کره کولو په بهير کي د يوې ژبي وينگ (تلفظ) لوستنگ او ليکل دريې سره په پام کي نيول کيږي . تر کومه ځايه چي ما ته معلومه ده د نړۍ په ټولو متمدنو هيوادونو کي ميډيا (Media) ژبه معياري ژبه وي او د هغې له مخې وگړي خپله ژبه سموي . د پښتو ژبي کره کېدل هم د وخت غوښتنه ده او د خوښۍ ځای دئ چي دې بهير ته له تېرو دېرشو پنځه دېرشو کلونو راهيسي ډېر پام اړول سوئ دئ . نيولوجيزم (لغت جوړونه) د ژبي د کره کېدني يوه برخه ده . دا چي موږ ته د پښتو نيولوجيزم څرکونه د امير کروړه رانيولې تر حمزه شينواري پوري راښول کيږي، معنا يې دا نه ده چي په دغه اوږده واټن کي د ژبي د معياري کېدلو له پاره هلي ځلي کېدلې . د امير شېر علي خان، امير حبيب الله خان او امير امان الله خان په وختونو کي چي د پښتو د رواجېدني له پاره کوم تلاشونه سوي دي د ژبي د معياري کېدني عنصر پکښي کورټ نه ليدل کيږي او نه د هغه وخت واکدارانو او د پښتو ژبي خواخوږو د معياري کېدني اړتيا محسوسه کړې وه . دا د ژبي د ژوندي کېدو او بابېدو له پاره لومړنۍ هڅي وې چي موږ يې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احسان بشپړ منونکي یو . که تاسي د امیر شېر علی خان د وخت پښتو نظامي لقبونه او د امیر امان الله خان د وخت د پښتو مرکې لیکنی ژبي ته ځیر سئ ،و به وینئ چي د عربي ژبي په پېښو یې پخپله ژبه کي یو لړ مقلوب اضافي ترکیبونه په پېخر سره کوترم کړي دي . پخپله د پښتو مرکی نوم د پښتو پر معیار برابر نه و (مرکه د پښتو یې بلله . زما مطلب کورټ دا نه دئ چي خدای مه کړه د هغوخواخوږو هڅو ته په درنه سترګه نه ګورم . د هغوی هلي ځلي د اوسنیو د لاري مشال وي او چا خبره سعي یې مشکوري دي . زما مطلب دا دئ چي د پښتو د کره کېدني هڅي ډېر زوړ تاریخ نه لري . له بده مرغه په تېرو شلو دېرشو کلونو کي چي چا د پښتو نیولوجیزم په وړاندي خپل ملاحظات ښوولي دي، ټولني ته داسي معرفي کیږي چي ګویا هغوی د پښتو د کره کېدني په مقابل کي ټینګار کوي . په داسي حال کي چي موضوع دا ډول نه وه او نه ده . پر پښتو باندي د عربیت تر اغېزې لاندي د ناوړه ترکیبونو عمومي توب ټول پښتانه خواخوږي ځورول . د ملایی پښتو دغو عبارتونو (په کتابو کي یې دفقه راوړي دي)، (نیت د لمانځه د اختر داسي دئ)، (شهادت ورکوم په وړاندي د محکمې)، (بر قراره دي وي تخت و بخت د پاچا د اسلام) او دي ورته جوړښتونو زموږ پر ژبه سیوري اچولئ دئ . د دغو جوړښتونو د سمون له پاره له طلوع افغانه رانیولې بیا د وخت تر پښتو ټولني پوري ټولو د خپل اهلیت و صلاحیت په اندازه کار کړئ دئ او دا چي کافي و یا نه و، بېله خبره ده . زما مشاهدات راښیي د کره کېدني (معیاري توب) بهیر چي هر وخت او په هر نیت پیل سوئ دئ، پای یې پر لغت جوړني (نیولوجیزم) دربدلئ دئ او نوري چاري ځني پاته سوي دي . زما د مسالې پر همدغه اړخ باندي غواړم خپلي لیدني او کتني بیان کړم او ورسره سم د دغه بهیر د ځینو نورو اړخونو په باب هم وږغېږم.

لکه وړاندي چي مي وویل د پښتو نیولوجیزم ځرکونه موږ ته له امیر کروړه رانیولې بیا تر حمزه شینواري پوري راښول کیږي، خو د دغه بهیر د چټکتیا او زیاتي را برسېرېدني زمانه له تېرو درو لسیزو را پیلېږي . دغه کلونه دي چي د پښتو لغت جوړوني یا نیولوجیزم د اړتیا او ځرګندتیا په برخه کي شعوري هڅي پیل کېږي او ور سره سم یې پلویان او مخالفین میدان ته راوزي . د نیولوجیزم بهیر که چا پیل کړئ که یې کړلئ دئ، دواړه د پښتو ژبي خواخوږي وو او دي . دواړه له خپلي ژبي سره د میني په مقصدلاس و پښې وهي . دا نه د جګړې ډګر دئ او نه د سیاست میدان چي ځوک پکښي ماته خوري او ځوک پکښي بریالی کیږي . که د پښتو نیولوجیزم یا د پښتو کره لیکني بهیر ته په دغي روحیې سره ځوک وګوري اوو یې ځېړي زما په خیال ګټه به یې ډېره وي . نیولوجیزم په حقیقت کي د پښتو کره لیکني د لوی بهیر یوه کړی ده . نوري کړی یې د زړو لغتونو را ژوندي کول (ارکاییزم)، له ګړدودونو څخه د لغاتو را ایستل او دغه راز له نورو ژبو څخه را پورول دي . لکه وړاندي چي مي وویل د پښتو نیولوجیزم منظم او سیستماټیک بهیر له تیرو درو لسیزو را پیلېږي خو د ارکاییزم برخه یې یو څه مخکینی تاریخ لري او کله چي موږ د پښتو د لرغونو لغتونو د بېرته را ژوندي کولو او یا له محاورو څخه و لیکني ته د را لېږدولو پر بهیر رغېږو، نو د انصاف په حکم باید د فاضل استاد پوهاند رشاد صاحب (۱) هلي ځلي له پامه وانه چوو . استاد د لرغونو لغتونو یوه لویه برخه نظم او نثر ته را نقل کړي ده او ډېر داسي لغتونه یې په لیکنه کي کارولي دي چي په محاوره کي وو خو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

قاموسونو ثبت کړي نه وو . ارواښاد استاد ګل پاچا الفت د (لودي پښتانه � د پوهاند رشاد تاليف) په سريزه کي ليکي :ٌ . . . . ښاغلی رشاد په پښتو ليکلو کښي داسي لغاتو (زاړه لغات � م . هوتک) ته زيات مايل دئ او د پخوانو په شان ځيني زاړه لغات په زاړه ډول استعمالوي، دا کار د ځينو مړو يا نيمژواندو لغاتو د ژوندي کولو د پاره ښه دی او ده پکښي هودغه ګټه ليدلي ده ٌ .

ددغو لغتونو ليست زما د همدي ليکني تر بحث وتلي خبره ده ځکه نو نه پر ږغيږم . داسي ښکاري چي د کره ليکني بهير اوس يوازي نيولوجيزم ته را لنډ سوئ دئ او نوري برخي يې په دومره جديت نه پالل کيږي لکه د نيولوجيزم دا . د کره ليکني له پاره چي ښاغلي استاد پوهاند زيار صاحب کوم لارښود کتابونه (پښتو ليکلارر) او (ويي پوهنه) کښلي وو اوس د انځروني ګل سوي دي . نوم يې سته خو موندل يې سخت دي دا ځکه چي پر هيواد باندي د نازل سوو بخولو (فاجعو) له شامته د فرهنګي زېرمو په ګډون زموږهر څه پوپنا سول . په هغو کتابونو کي د کره ليکني عمومي اصول او ورسره سم يې يو شمېر مثالونه راوړل سوي وو . خو د هغو په دوام نور تشريحي او تفسيري کتابوته هم اړتيا وه او سته . د مثال په توګه د پښتو فعلونو د ګردان په برخه کي چي د (ورسېدئ، ورسېدلئ، ورسېدو، ورسېده، ورسېدلو، او رسېدو) په وړاندي (ورسېد) د استاد په نظر معياري ګڼل سوئ دئ . (ګوربت مجله، دويمه ګڼه، لومړئ کال، ۷۴ مخ) د دي لړۍ د ښه تراپوهېدلو له پاره په کار وه او ده چي د پښتو فعلونو د ګردانونو چوکاټونه په يوه مجموعه کي وليکل سي او په پراخه بيمانه تکثير سي.زما د معلوماتو له مخي د روسي او فرانسوي ژبو په زياترو ډيکشنريو کي د افعالو د ګردانو يوه لويه برخه د ضميمي په توګه ور سره چاپ سوي دي . د افعالو غير منظم ګردانونه خو يې هرومرو راوړي وي، ان د منظمو افعالو ګردانونه يې هم ورسره مل کړي وي . په روسي ژبه کي خو د پديږونو ( ) د ګردانونو غټي غټي مجموعې په ځانګړې توګه په غټ تېراژ خپرې سوي دي او د هر چا لاس ته ور رسېږي . په پښتو کي دا کار په پخوانيو کتابو کي يو څه سوئ دئ خو په اوسنيو کي يا نه دئ سوئ، يا زه نه يم پر پېښ سوئ . زما پيشنهاد دا دئ چي د پښتو افعالو د ګردانومجموعې دي هم چاپ سي او په هغو کي دي د مثال په توګه د (ورسېدل) مصدر ټولي صيغي درج سي (زه ورسېدم، ته ورسېدې، دی ورسېد، تاسي ورسېداست،دوی ورسېدل، موږ ورسېدلو)دغه راز نور افعال هم درواخله .په دی ډول به نو د (ورسېدلم، ورسېدلې، ورسېدلاست، ورسېدلو) د ليکلو مخه نيوله سوې وي، ځکه د استاد په نظر غير معياري دي.

زه چي اوس د کره کتني اوسني بهير ته ګورم لارويان يې له نيولوجيزم (لغت جوړوني) پرته له نورو اړخونو څخه لار چپوي زما په خيال په دې برخه کي يو څه عيني ستونزي سته . د مثال په توګه په ارکاييکو لغتو پسي د زړو متنو لټول يا له ګرډودونو څخه لغتونه را غونډول خو ستونزمن کار دئ ځکه نو د پښتو ويی پانګي (لغوی زېرمي) نور درې اصله د هېريدو په درشل کي دي او يوازي د کاغذ پر مخ سته خو په عمل کي نه پلي کيږي . ښاغلي صميم صاحب د جملو د جوړښت په برخه کي ډېري خوارۍ ګالي، خورا ښه، پر اصولو برابر، خوندور رغښتونه راښيي خو څوک يې لږ مراعتوي . علت يې دا دئ چي د پښتو د سوچتابه شوقيانو ته دا ډېره اسانه ده چي لغتونه پښتو کړي او نور

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو ورته خوشاله وي چي ګنې کره ليکنه يې وکړه . دا بهير که د خوند و شخوند خواوي لري د پاملرنې او اندېښنې وړ اړخونه هم لري چي يادونه يې زه يوازي او يوازي په دې نيامت کوم چي پر خپله ژبه او خپلو هم ژبو مي زړه خوږېږي.

د لوستنګ او وينګ ستونزي:

پښتو الفبې (ابېڅې) لا تر اسه پر دې نه ده بريالۍ سوې چي د ژبي ټولي ږغېزي ځانګړتياوي دي وښولای سي، د خج له پاره خو هېڅ و څه سته نه . پښتو ته نوري جوړوني د کتاب، مجلې، ورځپاڼي له لاري رسېږي، له ليک څخه د پښتو لغت سم لوستنګ که ناشوني نه دئ نو ستونزمن خو هرو مرو دئ . له دې ستونزي سره زه پخپله مخامخ سوئ يم ما دپښتو د پخوانی مقنن او د دفتر څښتن (شېخ ملي) نوم وار د واره په کتاب کي ولووست، يو وار به مي وزن ورته (لرګی) وټاکه، بيا به مي د ملي (National) پر وزن ووايه او کله به مي له (ادې) سره په يوه قافيه کي برابر کړ په پای کي د خوشحال خان يوه بيت له جنجاله خلاص کړم :

په سوات کي دي دوه څيزه که خفي دي که جلي

مخــــــــــــــــزن د درويزه دئ او دفتر د شېخ ملي

ګويا (ملي) د (جلي) پر وزن دئ.

اوس مي د پښتنو له خولې (بيلګه، دنده، خواله، اغېزه) په څو رازه اورېدلي ده، علت يې دا دئ چي دوی هم پورتني لغتونه د ليک له لاري زده کړي دي، زما په اورېدو خو د دې څلورو سرو لغتو فشار پر وروستۍ څپه دئ ، او د (لنده يا ډنده) پر وزن بايد وويل سي . په اولس کي مي پر لومړۍ څپې فشار نه دئ اورېدلئ، د کراچي په ښار کي د اوسېدونکو پښتنو په منځ کي د (دنده) لغت ډېر باب دئ، (په څه دنده لګيا يې؟) هغوی يې هم فشار دوهمي څپې ته ورکوي، ما ته دا خبره لا سمه روښانه نه ده چي په وينګ کي بدلون ته نيمګړتيا ويلای سو که نه؟ وينګ خو به د چا خبره د قرآن توری نه وي چي که په ناسم ډول تلفظ سي، له سره ايمان ځي . خو زما په فکر که له ناسم وينګ سره التباس پېښ سي نو بيا د اندېښنې وړ خبره ده . (خواله) که د لومړۍ څپې په فشار وويله سي، د (خوا-له) يعني (طرف-ته) مانا ورکوي، (خواله مي راسه) ياني (څنګ ته مي راسه) خو که فشار لومړۍ څپې ته ورکوو نو بيا (د زړه راز)، (د زړه د درد خبري) مانا لري . د دغي ستونزي يو اړخ د ښاغلي استاد پوهاند زيار صاحب په سپارښتونو کي بيان سوئ دئ (ګوربت مجله ۷۸ مخ، ۸ نومره) خو هوري يې د خج له بابته سمعي ولفظي ټکرته اشاره نه ده سوې . هلته د (لرښت) او (لګښت) ټکر ته ګوته نيول سوې ده . زما په ګومان د خج ستونزه هم جدي ستونزه ده او تر هغو چي موږ سمعي و بصري وسايل و مومو � سمدلاسه که له فونوميک الفبې يا نورو اشارو څخه کار واخلو، ښه به وي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

. د لیک له مخي د لغت زده کول یوه بله ستونزه هم لري او هغه د ټاپیپست له خوا نا سمه لیکنه ده . لکه (ښلنګونه وتړنګونه) چي یو ځای د (ښلنګ او ترنګ) په شکل راوړل سوئ دئ (ګوربت مجله � ۷۸ مخ) . د ناسم لوستنګ او وینګ ستونزه د پښتو الفبې (ابېڅې) د څو واره اړولو را اړولو په خاطر څو چنده سوې ده . موږ ته له پخوا څخه د پښتو ټولني فیصلې پرتې وې او له هغه سره مو ځانونه عیار کړي وو . ما پخپله سره له دې چي د ښونځي په لومړیو ټولګیو کي مي (کښي) هم لووست او هم مي کیښ، خو کله چي مي هغه هېر کړ او پر ځای یې له (کي) سره هم په لیکلو او هم ویلو کي عادي سوم، ناڅاپه د باره ګلۍ فیصلې را باندي راغلې ((سپېدې)) ته چي به مي څه لېږل، مجبور وم چي د شلو دېرشو کلو عادت پر خلاف کار وکړم . د (یاګانو) یو راز کارولو بیا بل غم پېښ کړئ دئ . له اوږدي یا سره میني خو (Neologism) لا هم د (نیولوجیزم) په بڼه واړاوه! په اوږده یا سره د نیولوجیزم وینګ که یوه انګریز ته واورول سي، نو به یا په پوه نه سي،یا به له خندا ورته شین وي . د جوړونو په برخه کي دا خبره منم چي دا کار د مسلکي پوهانو دنده ده خو اوس زه پکښي یو راز انحصاریت وینم . زما مخي ته اوس سم دلاسه د Prefixاو Suffix له پاره دوه لغتونه چي دواړه د ژبي د مسلکي پوهانو له خوا کارول سوي دي، د (مختاړي او روستاړي) او (مخوندي اووشاندي) په شکلونو کي پراته دي، خو دا دوهم ته یې څوک زړه نه ښه کوي . (پروفیسر ګل جنان ظریف ورته مخنیاڼي او وروستیاڼي ټاکلي دي) . د کره لیکونکو په لیکنه کي هم کله کله د (خو) ځای موندل کېدلای سي . دمثال په توګه (ښلنګ د یوه تاړي . . . په زیاتونه یا پیوندونه له یوه ساده ویي څخه رغېدنه مومي) له (رغېدني مومي) پر ځای ماته (رغېږي) فصیح و خوندور ښکاري . د (په) او (پر) د کارولو په برخه کي بیا هم ملاحظات لرم . په (واښه پر خوله رسی پر غاړه) کي خو (رسۍ پر غاړه) د چا خبره د خدای رضا ده، مګر (واښه پر خوله) نو د (حسن او حسین غزا) ده . ذهن مي یې هیڅ نه سي منلای . زه د (واښه پر خوله) څخه داسي مفهوم اخلم چي (واښه) د خولې (د پاسه) پراته دي . نور مثالونه یې (مچ پر پزه)، (ببرېت پر شونډو) دي . چي (مچ) او (ببرېت) دواړه په ترتیب سره د (پزي) او (شونډي) د پاسه دي . (واښه) خو باید (په خوله) کي وي نه (پر خوله) . که دا لاندي مثالونه ځیر سئ و به وینئ چي په ټولو کي (پر) د (د پاسه) په مفهوم راغلئ دئ.

پاس پر کمر ولاړه ګله

نصیب د چا یې اوبه زه در خېژومه

++++++++

چي مازیګر سي زړه مي ښه سي

پر ګودر جوړ سي د منګیو کتارونه

++++++++++

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ــ پر څه ټګ سړي واوښتم، پر خوله یې غوزار کړم

ـــ پر خره سپور خر ځیني ورک

ـــ ولي مي پور نه راکوی؟ وروره! ناداره یم ناګاره نه یم، څه وخت مي لا د خدای پر اویجه پرېږده که خدای کول پر رشه به دي غاړه دروباسم.

ـــ ښځي په ښراوو کي وایي : د مغزي پر دړه غوزار سې، دا کار د کړو و چي تا وکړ.

ـــ جنګ پر غله دئ، غله په کندو کي ده.

له دي مثالو ځخه به څرګنده سوې وي چي (پر) د یو شي د پاسه مفهوم ښندي . څکه نو (واښه پر خوله) معنا (واښه د خولې د پاسه) او (واښه په خوله) یعني (واښه په خوله کي نیولي) .

دا چي ویل کېږي ٌ له (په) سره (کي) هرومرو باید راوړل سي ٌ ، زما په خیال قاطع حکم نه دئ . تاسي دا لاندي مثالونه ولولئ چي اولس یې په ورځنیو خبرو کي کاروي:

ـــ پلانی پیاز په ګنډه په ډوډۍ پسي ګرزي . یعني ډېر غریب دئ.

ـــ پلانی ډېر خواګرځن عادت لري، نصوار په خوله ،خبري کوي.

ـــ زوی مي کور پرېښوو زه په منډه ځیني راغلم.

ـــ هلکه! په ماشه ګوتي مه وهه، نه ویني چي توپک ډک دئ.

یا دا لنډۍ هم واورئ :

ګل مي په لاس درته ولاړ یم

یا مي ګل واخله یا رخصت راکه چي ځمه

په پورتنیو مثالو کي ضمني (کي) سته خو حذف سوئ دئ.

ٌ طالبان غواړي پر ټولو قومونو (لږکیو) د پښتنو کلتور ومني ٌ (ګوربت مجله � دویمه ګڼه � ۱٦ مخ) (کلتور) په قومونو منل کیږي، نه (پر قومونو) . که د (منلو) پر ځای (تپل) وای نو (پر قومونو) ورسره جوړېدل . (طالبان غواړي پر قومونو (لږکیو) د پښتنو کلتور و تپي)د (په) او (پر) بېځایه کاروني د متقدمینو متونو ته هم لار موندلې ده . د احمدشاه بابا دېوان په نوي چاپ (۱۹۹۹م کال) کي د بابا کلام کي د (په) پر ځای (پر) د سوټي په زور ځای سوئ دئ او ګویا د بابا کلام معیاري سوئ دئ . آیا دا کار به مو په څېړنه کي بې لاري نه کړي ؟ آیا راتلونکي په داسي فکر

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ونه کړي چي د (پر) دغه راز کارول له احمد شاهي عصر څخه را پېل سوي دي . زه دا کار د لوی استاد علامه حبيبي خبره ٌ پر پښتو خوارکی باندي ظلم ٌ بولم.

د پښتو لغت جوړوني د څلورو اصلو فېصدی خو کوړتې په پام کي نه نيول کيږي . مېره هغه دئ چي ډېر يې جوړ کړل . له ځوارلس سوو کالو راهيسي عربي دود سوی لغت ته داسي په کرکه کتل کيږي لکه چي دا نن چي د چلتاروالو لښکر زموږ پر خاوره راتوی سوي دي . که چا د (هيواد) پر ځای (وطن)، که يې د (لامل) پر ځای (علت، سبب) وکېښ د (ناکره) گوزار پر کيږي . پر دخيلو لغاتو چي پېږی واوړي نور نو د ژبي خپل مال وگرزي . د دري ژبي په کمالاتو کي يو دا راوړي چي دري ژبي خورا ډېري دخيلي کلمې په ځان کي داسي هضم کړي دي چي څوک د پردي لغتونوخيال نه سي ورباندي . پوهاند دوکتور جاويد په خپله يوه ليکنه کي لوستونکي (سبا ناري)ته وربولي او ليکي چي مېز، صندلي، چاينکه، قاشق، نعلبکی ټولي پردی کلمې دي يوازي وچه ډوډی (نان) د دري ژبي خپل مال دئ مگر دوی هيڅ کله و مېز، صندلي، چاينکه، قاشق، نعلبکی ته لغتونه نه جوړوي . موږ لگيا يو شنبه و يکشنبه پښتو کوو! د عربي ژبي د خيلو کلمو چي زموږ ژبه په دي ځوارلس سوه کاله کي و نه خوړله، نور يې هم نه سي خوړلای . زما دا خبري بايد په هيڅ راز د (ملايي عربيت) په مانا تعبير نه سي . خبره دا ده چي موږ د دوو Extremism تر منځ راښکيل يو . له يوې خوا مو (جرگې) ته (حل و عقد)، (روغتون) ته (مستشفی) رواجېږي له بلي خوا مو د سلگونو کلو دود سوو کلمو ته هر څوک په خپل سر نوي بديلونه ايږدي . د سياست په ډگر کي خو مو ددوو ايکستريمزمو په اند و خر کي وطن بايلو � نه پوهېږم چي په ژبنی برخه کي به څه شي د لاسه ورکو؟ دري ژبه چي د دومرو دخيلو کلمو سره نه مره سوه نه تر سيالانو کمه، پښتو به ولي سي؟ تاسي تلوېزيون د منصور له داره راکښته کړئ نوم به يې خدای خير کړي . (مېره يې دار ته خېژاوه � ميرمني ورته وويل چي ماته له ښاره کوشي راوړه!) د دود سوو نومونو له پاره نوو ټاکنو سمه نتيجه هم نه ده ښندلې . (کوته سنگي) هيچا هم (ميرويس ميدان) نه کړ او (خوشحال مېنه) هزارگان لا هم په داغه نامه بولي .د ځينو لغتونو دوبليکېټونه بيخي د ورکېدو په حال کي دي د (تلوار) کلمه خو هډو کاريږي نه . او داسي نوري هم ډېري بېلگي سته . ځيني چي په لهجو کي پاته دي هم د زکندن سلگی وهي . په لهجه کي (سراښ) د (حريص) په مانا سته مگر د محلي ديالکټ ټاپه يې خوړلې ده او پر ځای يې د (وږسترگي) ثقيل لغت کاريږي.

زما په نزد د نيولوجيزم په برخه کي په موږ د (کډي مو باريږي، زوی مي را ملا که) کانه سوې ده . موږته اوس د ځان او ژبي د فنا و بقا مساله پرته ده (کره) و (ناکره) خو يې پر لويه لار پرېږده . که د کوچني ملا اذان اورئ نو کومه فيصدي چي د پښتو د لغوی زېرمي له پاره د کره ليکني د لارويانو لخوا اينبول سوې ده ، هغه مراعات کړئ . او که مراعات نه سي نو به پښتو ژبه د نيولوجيزم تر گونډو لاندي سي او په دي ډول به د هند و اروپايي ژبو په چوکاټ کي يوه بله ژبه وزېږي او نوم به يې نو گوره چي څه وي ؟) ۲(

د مارچ لسمه ۲۰۰۰

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټورنټو � کاناډا

(۱) علامه رشادمرحوم دمقالې دليکلوپروخت ژوندی و.

)۲ (دا ليکنه په ګوربت مجله کي (لومړي کال � ځلورمه ګڼه � اپرېل، مي ۲۰۰۰ م) خپره سوه. په ورپسې ګڼه کي ښاغلي آصف صميم د هغې او ښاغلي شپون د ليکني په جواب کي يوه مقاله خپره کړه (لومړی کال � پنځمه ګڼه � جون، جولای ۲۰۰۰ م). په دې مقاله کي دينولوجيزم پراړتياخبري سوي وې ، چې ګټوري خوبيخي ډېري وې ، مګرزمادادنښنوجواب ځکه نه و ، چې زه خودنيولوجيزم له واقعي او اصولي مفهوم سره مخالف نه يم . نيولوجيزم خودنوو علمي، ساينسي، تخنيکي، سياسي نومونو له پاره روا دئ، نه په ژبه کي دځورلسوپېړيواوړده عمرلرونکولغتوله پاره . ددې ليکني جواب ماوکيښ او ګوربت مجلې ته ورولېږئ. دخپرېدوپه باب يې پوره ډاډه نه يم. دغه جوابيه مقاله به د همدې ضميمې په ۱٦۹ مخ کي ولولئ.

د متروکواوارکاييکو...

دمتروکواوارکاييکو

لغتونوپه ژوندي کولوکي دعلامه رشاد(رح) هڅي

دپښتوژبي اوبلي هري ژبي لغوي زېرمه دځلوروچينوله لاري شتمنه کېدلای سي . يوه يې دمتروکواوارکاييکولغتونو بيرته ژوندي کول او بابول (دودول) دي . نوري درې يې له لهجوڅخه رااخيستنه ، له نوروژبوڅخه پورونه او دنويولغتونوجوړونه ده . متروک لغتونه يووخت په ژبه کي مروج لغتونه وو اوپه ورځنيومحاوروکي کارېدل . دې پوښتني ته چي ولي دزمانې په تېرېدلوسره دالغتونه له استعماله لوېدلي دي ، ژبپوهان جواب ويلای سي . زه يې نه صلاحيت لرم اونه لايسنس . خودومره پوهېږم چي ځيني لغتونه دخپل ژوندپه اوږدوکي له عمومي ژبي څخه لهجوته رامحدودسي اوبياپه ټاکلې جغرافيايي ساحه کي دکورنيوترچوکاټه پوري دګوښه کېدلو پروسه تعقيب کړي اوورپسې له استعماله ولوېږي چي دانوزماپه فکرديوه لغت (ويي) مړينه بايدوبولو. داركاييکواومتروکولغتونوبياژوندي کول يوه ژبنۍ دنده ده چي ځيني پوهان يې په مينه اومسئوليت سره پالي . علامه رشاد(رح) يوله دغو پوهانوڅخه و، چي دزړولغتونوراژوندي کول او بيرته رواجول يې د پښتوژبي دغناله پاره ګټورکارباله اوپه ټينګه يې پاله .

اروابښاداستادګل پاچاالفت پخپله هغه تقريظ ډوله يادونه کي ، چي د پښتوټولني درئيس په توګه يې دعلامه رشادمرحوم د(لودي پښتانه) دکتاب په سرکي راغلې ده اوپه هغې کي يې دعلامه استادله خوادزړو لغتونودکارولوپه برخه کي ، سربېره پردې چي داکارېې دافادې د ګرانولوسبب ګڼلی دئ ، بياهم داسي کښلي دي :" ... ښاغلی رشادپه پښتوليکلوکښی دغسی لغاتوته زيات مايل دی اودپخوانوپه شان ځينې زاړه لغات په زاړه ډول استعمالوی ،

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

داکاردځينو مرږو يا نيم ژواندولغاتودژوندی کولودپاره ښه دی اوده پکښی همدغه ګټه ليدلې ده . زه داکتاب يودروندداثرګنم اوخپل ملګری ته ددغه برياليتوب تبريک وايم . ؒ (۱)

علامه استاد مرحوم چي دمتروکولغتونودژوندي کولوتلاښ کا وه ، حق يې درلود .ځکه که دالغتونه په ورځنيوخبرواترواوليکنوکي کارنه سي اوله استعماله ولوېږي نووروسته مري . زمادخپل ژوند تجربې راښوولې ده يوزيات شمېرلغتونه ، چي ماشوکاله وړاندي په ليکنوکي لوستل ، اوس يې ان دخپلوښاروالو اولهجه والوپه ليکنو کي لږ وينم اوبېرېږم چي که دابهېر همداسي روان وي ، يووخت به د دغو لغتو دپاتاله پاره لاسونه پورته سي.

زمادمشاهدې له مخي موږ په تېرو دوو درولسيزوکي (بډای) او (موړ) لغات په (شتمن) باندي تري تم کړل ، (يرغل موږه (بريد) له منځه يووړ ، (ايلچي) موږه (استازي) ورک کړ ، (جنګ) موږه (جګړه) وواهه ، (وطن) موږه (هيواد)نېستي کړ ، (غولی) موږه(انګړ) پايمال کړ ، (تاداو) موږه(بنسټ) له بېخه وکيښ ، (ربړه) موږه (ستونزه) پسي واخيستله ، (ليکه) موږه (کرښه) پاکه کړه ، (کوچنيواله) په (ورکتوب) ووژله ، (جنګيالی) موږه (جګړه مار) شخ کړ ، (اخته (بوخت) او(مشغول) مو په (لګيا) اليش کړل ، (تلاښ) موږه (هڅه) نفی کړ، (کړنه) موږه (غندنه) محوه کړه ، (نجلۍ موږه (جنۍ) ترپښولاندي کړه ،(کرار) مو په (ورو) وخوړ، (په) مود(پر) په فتوامسخه کړ اولالګيايو دمسخه کولو او محوه کولودابهېرپسي پالو اوپه ځان نه پوهېږو چي دخپلي ژبي لغوي زېرمه مو د چونګښو د هغه منګوټي په شان ګرزولې ده چي ((يوه وراچوو ، دوې بيرته ځني غورځي)) . دغه معادل لغتونه اوس نويو زلميوته داسي ښوول کېږي لکه داچي يوازني اومعياري لغتونه وي اودا نورغيرمعياري ،بې خونده او پردي لغتونه . ددغو معادلو لغتونو پررنګ وخوند زه هيڅ اعتراض نه لرم خواندېښنه مي ددانورو لغتود مړيني په باب زياته ده.

دلغتونومرګ وژونديوه طبيعي پېښه ګڼلای سو خوکه وساتل سي اوله مرګه وژغورل سي دژبي غناورزياتوي ، دمطالبودادادي وسايل غښتلي کوي اوپراخوي يې او دکلام رنګيني ورډېروي . کاظم خان شيداکه (رنګين الفاظ) د (شعردپيکر) له پاره (رخت وزېور) بللي دي ، زماپه خيال د(نثر) دناوي ښکلا هم ورزياتولای سي اوددغه راز ښکلادجلووتماشه هغه وخت کولای سو ، چي دژبي دکره کولواخلاص دهغې دسوچه کولواومحدودولوپه لېوتوب راڅخه اليش نه سي . ماته چي يووخت پخپل وطن کي دژوندکولو نېکمرغي ميسره وه نومي دڅه مودې له پاره دپښتوترجمې په يوه څانګه کي کارکاوه . هورې موپارسي مطالب اوخبرونه په پښتواړول . دژباړې په جريان کي که به د(اظهارنمود، ابرازکرد ، وانمودکرد، خاطرنشان ساخت ، افزود ، خاطرنشان نمود ، خاطرنشان کرد ، اضافه نمود ، اضافه کرد) له رنګارنګو عبارتوسره مخامخ کېدلو، يوازي اويوازي موږه (څرګنده کړه) يا کله کله (زياته کړه) ترجمه کاوه . که به مايابل چا دهغه پرځای (وښوول ، وښودل ، وويل ، ښکاره کړل) عبارت راووړ ، دنه معياريتوب په ګناه محکومېدی اوپه اصطلاح تصحيح کېدی به .ماته به له خپلي ژبي څخه دلغتونوپردغه رازايستلوباندي هم غوسه راتله اوهم به خواشينی کېدلم . غوسه به په دې راتله چي دمعياريت له علمي مفهوم سره ولي لوبي کېږي اوخپه به په دې وم چي زموږژبه خوله لويه سره دومره خواره لاهم نه وه . داخواري يې اوس ور په پېڅه کوو . د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډبروپه عصرکي موږدانګرېزي ژبي ستون د انواعوله پاره (ډبره ، تيږه ، سخره ، کرکنډه ، کاڼی ، شګه ، ګوسه ، غرګی ...) درلودل . اوس د معياريت په هڅه يوازي (تيږه يا ډبره) کاروو ، دانور ټول له استعماله ورو ورولوېږي . ګويا په بدويت کي موديوه مفهوم له پاره اووه اته واريانته درلودل خونن په يوويشتمه پېړۍ کي دمتنوعو رنګارنګو لغتونوپه پوجي کولونوکان باسو.

علامه استادمرحوم له دخيلولغتونوسره دومره زياته دښمني نه درلوده . متروک لغتونه يې زياتره په شعرکي کارول اوپه نثر کي يې ددخيلولغتونوپرکارولوصرفه نه کوله . کوم هدف چي استاد مرحوم په څېړنوکي پاله ،لنډه تنګه ژبه ددغه هدف درسولو ترعهدې نسواى وتلاى . زه پخپله په سرسره له دغه رازستونزي سره مخامخ سوى يم . مادپښتنوقومونوداتنيکي جوړښت په باب يوه څېړنه کړې وه . دهغې په باب په يوه کتاب کي يادونه هم سوې وه . ماغوښتل چي پخپله يوه بله ليکنه کي خپل استدلال ته دپياوړتياله پاره ددغه کتاب حواله ورکړم خومشکل مي داو چي په کتاب کي دکارول سوي ژبي له اسيته نه پوهېدلم چي زماڅېړنه پکښې تاييدسوې ده که ردسوې ! علامه استادخپله څېړنه په هغه رازژبه کښلې چي استفاده ورڅخه عامه کېدلای سوای. خوشعريې بيا دمتروکولغاتودژوندي کولوله پاره وسيله ګرزولې وه . دوی به زماپه فکرداحقيقت په پام کي نيولی و چي دلغتونوپه بابا و انا(نيا) پسي څراغ وپلټه رااخيستل دژبي د متخصصينو مشغولا بايدوي . يولغت چي په يوه ژبه کي کي پېړۍ پېړۍ تېري کړي وي ، بايددخپلي ژبي مال يې وبلل سي اوداڅادې په عمليه کي يې په کارولوباندي څوک ونه شرمېږي .

ماته چي کله دحميدد(نيرنګ عشق) مطالعه ميسره سي ، ډېرخوند پر اخلم اودشعري ښايست و رنګينۍ له خاطره خوبې دپښتوژبي او پښتنوله پاره ستروياړبولم . د ښاغلي استادصميم داخبره دزړه له کومي منم چي وايي نيرنګ عشق ٌ زموږمنلي شاعر عبدالحميدمومند په ډېره خوږه اوروانه پښتو مثنوي په خورالوړادبي قوت ژباړلې ده ٌ (۲) خو پر څنګ سمدلاسه داخبره ذهن ته راسي چي آيادغه وياړبه د رنګارنګو دخيلو لغتونوله کارولوپرته زموږپښتنوپه نصيب سوی وای ؟ اوپه يوه محدوده ومحصوره ژبه به دغه رازشهکار نړيوالوته د وړاندي کېدو جوګه سوی وای . زه خووايم هيڅکله نه .

استادمرحوم به تل ترنويوجوړونو دزړولغتونوژوندي کولوته ترجيح ورکوله . دی دنويوجوړونوپه اړتياپوه و اوداکارېې دننۍ نړۍ دعلمي پرمختګونواوورسرسم يې دنويوساينسي اوسياسي اصطلاحاتو د منځ ته راتلودبهېردچټکتيا له خاطره يوژبنی ضرورت ګاڼه اوپه دې لارکي يې اخيستل سوي ګامونه په کلکه څارل . زماپه يادديِ يووخت يې په تيلفوني خبروکي راته د(چارواکي) نوې جوړه سوې کلمه خورا ډېره وستايله . خوپخپله يې دلغت جوړونوپه برخه کي عملي برخه نه اخيستله . مسلمه خبره ده چي په دې برخه کي يې تربل هرچاهم علمي صلاحيت درلوداوهم کفايت . نوداکارېې ولي نه کاوه؟ ځکه يې نه کاوه چي استادمرحوم دژبنۍ زېرمي دبډاېولوله پاره پخپل علمي وادبي فعاليت کي ځانته اولويتونه Preiorities ايښي وو اوپه هغوکي له لهجوڅخه د لغتونواخيستل اوبابول اودمتروکولغاتودوهم وار رواجول ددوی د مثمرکارپه سرکي راغلي وو .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

زماپه فکرعلامه استاد(رح) دابل حقیقت هم په پام کي نیولی و ، چي دنړۍ دژبودپرمختیاپړاوونه دهري ژبي پخپل ځانګړي علمي وادبي وتاریخي دریځ پوري تړلي دي . ځیني ژبي دپرمختیاپه داسي یوه پړاوکي وي چي دلیکدودیووالي اوتجانس ته یې ترهرڅه وړاندي بایدچاره وسنجول سي خوځیني بیاتردې پړاوقرنونه وړاندي تیري سوي دي . زه خووایم که یوڅوک دخپلي ژبي دلیکدودپرتوحیدباندي کارته اړتیااحساس کړي ، ځان اوخپله ژبه بایدورته سپکه ونه ایسي .

موږزیاتره وختونه ددغه رازحقارت ښکارسوي یو اوپه نتیجه کي موادبي وژبنیوغښتازیوته لاس اچولی دئ . دنړۍ له ډېروپرمختللیو اوبډایوژبوسره مودسیالۍ اوبرابرۍ غیرواقعبینانه ادعاوي سرکړي دي . په داسي حال کي چي دژبوپرمختیااوسمبالتیا دهغي دویونکوله پرمختګ اوسمبالښت سره سیده اړه لري . دپښتوژبي دبشپړتیا او کره تیاله پاره دنوروژبوله تجربوڅخه ګټه اخیستل یومعقول اوپرځای عمل دئ خوهره تجربه بایددخپلي ژبي دواقعي حالت په پام کي نیولوسره تطبیق سي . داسي کالی په واغوستل سي ، چي پرتن یې برابروي . داقانون دټولني دژوندانه په ټولواړخونوکي جاري و طاري دئ . که یوملت پخپله خاوره کي اورګاډې ونه لري اوواکمنان یې له نورودولتوسره دسیالۍ په انګېزه داټومي پروګرام دتطبیق په سوچ کي سي ، زماپه فکربه یې هم ځان خطاایستلي وي هم نور. خپله ژبه هرچاته هم خوږه وي هم اصیله . دچاخبره (کارګه وایي زماسپینککیه زویه ، جرګی وایي زماپستکیه زویه) . په دې لړکي دپښتوانکشاف و انحطاط ، خوږوالی وتریخوالی،زیږوالی ونرموالی ، پرمختګ و شاته تګ ، بډایي ونېستي پخپله په پښتنواړه لري په بل هیچاړه نه لري . دهغې دغنااوبډایۍ له پاره که څوک دپښتودخپل واقعي حالت له په پام کي نیولوپرته دنړۍ دنوروډېروپرمختللیو ژبودانکشاف پړاوونه د سوټي په زورپرخپله ژبه باندي تطبیقوي ، نتیجه به یې هغه راز وي لکه زموږسوسیالیستانواوسوییتیستانوچي دافغاني ټولني د وړاندي بېولوله پاره دپخواني شوروي اتحاد نسخې ټکي په ټکي عملي کول غوښتل اوپه نتیجه کي یې هیوادله اوسنیو سیاسي و ټولنیزو مصیبتونوسره مخامخ کړ . دلغت جوړوني خبره بایددژبي ماهرانوته پرېښوول سي خوپه ژبه کي په مروجو دخیلویاغیردخیلو اخښلو بخښلولغاتوباندي بایدپه دې خندنۍ پلمه لاس ونه وهل سي چي ګویا ، داکاراېرانیان هم کوي ، المانیان یې هم ، .... ، ځکه یې موږ هم بایدوکړو ! دهرچا اوهري ژبي اولویتونه توپیرسره لري اوداهغه خبره وه چي علامه استاد(رح)هروخت پرې ټینګارکاوه . په (افغان ولس) نومې مجله کي ددوی له خولې څخه پررانقل سویو خبروباندي زه هم شهادت ورکوم چي ویلي یې دي" ... دنوولغاتوضرورت زه هغه وخت احساسوم چي موږټولي لهجې راټولي کړي وي اوددې څخه نورمایوس یوچي په لهجوکي نورڅه نه دي پاته اویافرضاً ادب موټول داسي ذکرکړی وي ، بیان کړی مووي ، چاپ کړی مووي ، دخلکوپه لاس مو ورکړی وي ، چي هیڅ نه وي پاته ، نواوس موږوضعي ته ضرورت لرو . نوترهغه وخته چي موداکارنه وي کړی ، دنوي وضعی له پاره قدم اخیستل تقریباً دژبي پردغه برخه باندي چي داپه لهجوکي ساتل سوې ده ، یوظلم دئ . "(۳) زه به دومره پرزیات کړم چي له (نوي وضعي) څخه داستاد(رح) مراد دمروجولغتونوله پاره وضعه کول دي . نوي ساینسي وفني وعلمي اصطلاحات له دې حکمه څخه مستثنا دي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږدمنلي استادپوهاندډوکتورزیارصاحب دخولې خبره ده چي وايي ؓ ... دلري اوبري پښتونخوايوه سیمه اوخپل اوزی رانه پاتې نه دی چي څه له پاسه دوه سوه کتابچې مي پرې (٤)ډکې کړې دي . د پښتوویپانګې دویمه برخه (زږه پانګه یاارکاییزمونه) ښېراند دوست اواستادصمیم خپاره کړي اونوې پانګه یانیولوجیزمونه هم ماپه یولس زریزسیندګي کې له چاپه راکښلي .... ؓ (٥) . خو د خواشینۍ خبره داده چي دغهستره زړه پانګه همداسي لاس نه وهلې په کتاب کي بندي پاته ده اوڅوک يې دژوندي کولواورواجولوهڅه خو پرېږده ، د کارولوتوصیه لاهم نه کوي . زموږډېر زورپر نیولوجیزمونو دئ اوبس همداموډژبي دکره کېدني تاداوګرزولی دئ . علامه رشاد(رح) زړې پانګي ته ډېره پاملرنه کوله په تېره بیاپه شعرکي . او داپاملرنه يې یوازي دخپلي لهجې پانګي ته نه وه بلکي دپښتوټولي لهجې يې په پام کي وې . طبیعي ده چي په دې لړکي يې دخپلي لهجې زاړه لغتونه ډېرکارولي دي . مایووخت په یوشعر کي (دوړدوړکه) استعمال کړې وه . علامه استادسمدلاسه دعبدالقادرخان ختک دا بیت راته ووایه، چي په هغه کي شاعرد(بړبوکی) ویی دکندهارۍ لهجې (دوړدوړکي) له پاره راوړی دئ:

که سفله ښښتن دجاه شي په داڅه شو؟

په معنی بړبوکی پـــــــورته کړخسرې

اوورپسي يې ددغي کلمې په باب مشرح تفصیل ورکړ اوزیاته يې کړه : دعبدالقادرخان ختک په کندهارچاپ دېوان کي داکلمه (بړبوګی) ثبت سوې ده . په پخوانیوخطي نسخوکي ګاف هم دکاف په شکل لیکل کېدلی او دبړبوګی په ثبت وضبط کي دغي قاعدې اغېزه کړې ده . ماته يې دبړبوکی داستعمالولوتوصیه هم وکړه .

بل وخت يې د(ترمې) او (کوشیر) کلمې راته تشریح کړې اوويې فرمایل : داکلمې زموږاوستاسي په کندهارۍ لهجه کي نه کارېږي ، زده يې که اوپه لیکنه کي يې استعمالوه.

زمايقين دئ چي دژبوداطلس دبرابرولو په باب دساحوي ریسرچ په ترڅ کي به دسیمه ییزولغتونولویه برخه ،چي په ټاکلي جغرافیوي محدوده کي ایسارپاته دي ، ثبت سوې وي . په دې کي به ډېرداسي لغات هم وي ، چي نن يې معادل نیولوجیزمونه کارېږي . کاشکي ددغولغاتودخپرېدوله پاره هم هڅي سوې وای اویوازي په کتابچوکي يې په ثبت بسنه نه وای سوې .

په دې ترڅ کي مي یوه بله دیادوني ضمني خبره هم پرزړه باندي راغله اوهغه دژبوداطلس دبرابرولوپه برخه کي دیونسکواوافغاني ټیم دکار او فعالیت په باب ده . موږته داخبره معلومه ده چي په دغه افغاني ټیم کي یوفعال اوهڅاندغړی پوهاندډوکتورزیاراوډده پرڅنګ دټیم نوروغړو اروابښادالهام ، ډاکټرعبدالرازق پالوال ، استادحبیب الله پښتون زوی جاج ، استادپوهندوی نوراحمدشاکر اواستاد بایزید اخک هم شامل وو اوپه مینه وجدیت سره يې خپلي ښېړني مخ ته بېولې . ددې ټیم له غړوڅخه له نېکه مرغه دوکتورزیار ، ډاکټرپالوال ، استادبایزیداخک،استادپښتون زوی ژوندي دي .استاد پوهندوی شاکرپه کاناډاکي اوسي ،په فزیکي لحاظ ژوندی

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دئ خوله بده مرغه داسي ناروغي په پوري ده چي درغېدلواميديې لږدئ (٦) . موږله دغو ښاغلوڅخه ټينګه هيله لروچي دخپلوکلونوکلونوزيار اوکړاوپه باب راتلونکي ځوان نسل ته معلومات ورکړي . زموږهيواد دحوادثو اوتوپانونو مېنه ده . خداى مه کړه ددوى ارزښتمن زياردتوپانوڅپې له ځانه سره يونه سي اوتري تم يې نه کړې اويا سبايې بل څوک دځان مال ونه ګڼي.

دعلامه استادرشاد(رح) دليکني اوتدريس په ژبه دده هرشاګرد او لوستونکى پوهېدى اوپوهېږي . دده شعر دزړواومتروکولغاتونوسره هرچاته خوږ اوديوهېدلوړو اودئ . دده په زرګونوشاګردانوکي څوک يوتن لاهم نسي موندلاى چي ودي وايي : زه داستادپه تشريح اولوست نه پوهېدلم . دده دافادې ستاينه دهرچاپرخوله وه . داولي ؟ داځکه چي دده ژبه له پښتانه قامه څخه پردى نه وه . له بده مرغه نن پښتانه دهغي ژبي په پوهېدلوکي مشکلات اوستونزي لري ، چي د (کره) په نامه ورشوول کېږي.

علامه استادرشاددي پاک خداى وبخښي اوددوى کاردي تل د پښتنوزلميودلاري مشال وي (٧).

محمدمعصوم هوتک

اوکويل ــ کاناډا

٢ نومبر ٢٠٠٥ ع

(١) رشاد ــ عبدالشکور ــ لودي پښتانه ــ (ب) مخ ، پښتوټولنه ــ ١٣٣٦ ش

(٢) دعبدالحميدمومندکليات ــ (پېنځه) مخ ــ دانش خپرندويه ټولنه ــ ١٣٨٣ ل.

(٣) افغان ولس مجله ــ شپږم کال ــ لومړى ګڼه ــ ٤٢ مخ . دلمبې مجلې د١٣٨٣ ل کال د٤ ــ ٥ ګڼې په حواله.

(٤) داشمېره په (استادزيارــ دپښتني فرهنګ يوځلاندستورى) نومي اثر ، ١٤٩ مخ کي (١٠٤) بلل سوى دئ .

(٥) افغان ولس مجله ــ شپږم کال لومړى ګڼه ــ ٩٩ مخ

(٦) پوهندوى نوراحمدشاکر ددې مقالې ترليکلوڅه دپاسه يوکال وروسته د٢٠٠٦ع کال دجنورى په ١٢مه دپنجشنبې په ورځ په ټورنټوکي مړاودافغانانوپه هديره کي ښخ سو.

(٧) داليکنه په کندهارکي دعلامه رشاد(رح) دلومړي تلين په مراسموکي ګران سعيدلودين ولوستله اوپه کندهارمجله خلرم کال ، پنځمه اوشپږمه ګڼه (لېندى ، کب ــ ١٣٨٤ ل)کي چاپ سوې ده . ددغه تلين په مراسموکي ما (هوتک) له بده مرغه ګډون ونسوکړلاى.

دا يوه مي لا واورئ، نور نو ستاسي خوښه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ پښتانه اوس د ډيموکراسۍ د تمرين په حال کي يو . په هڅه مو لا نه ده اخيستې . زه دا خپل ځان درښيم چي ځوک مي خبره را غبرګه کړي، لږ څه سره وپېچل سم . خو خير دي وي دا تمرين به نه پرېږدو . که يې نن د سهلو وس نه لرو، سبا ته به يې پيدا کړو . خبره مي د ښاغلي استاد صميم صاحب کوله .ٌ که اباسين راغلی نه وایٌ ښه عنوان، ښه استدلال او ښه وړانديز . لوستلو يې خوند راکړ . دوه پښتانه خواخوږي بايد يو له بله سره همداسي د زړه خواله وکړي . ما پخپله تېره ليکنه کي له نيولوجيزم سره په اصولوکي مخالفت نه دی کړی . ها د چا خبره ګوته مي خدای مه کړه (اسلام) ته نه ده نيولې، (مسلمانی ما) ته مي نيولې ده . د خوښۍ ځای دا دئ چي استاد صميم زما له معروضاتو سره په مجموع کي موافقه ښودلې ده او په لږ کي يې تر (ډېره پر حقه)بللی يم . کومو ځايو ته چي يې (خو)ايښی دئ هغه حاشيوي خبري يا د کلي بيان ځنډېي دي چي شمېر يې اته دئ .زه به اتو سرو ته يو څه توضيح ورکړم.

١ -ښاغلی استاد وايیٌ د ژبي د وييپانګي په بشپړتيا کي ريشتيا هم چي څلور واره آرونه (ارکاييزم، ډيالکټيزم، نيولوجيزم او اډاپټيزم) د دي زنځير څلور پخي کړی دي، خو زما په اند د لاس په ګوتو کي هم د اړتيا او استفادې د ارزښت له مخي توپير جوت دی . . . .ٌ زه هم سل په سلو کي همدا خبره کوم . زه غواړم هغه فيصدي عملي سي چي د کره ليکني بنسټ ايښوونکو ايښي ده او په دې برخه کي دومره دوګماتيک نظر هم نه لرم چي که په سلو کي پنځه ويشت، دېرش سوه زما به چيغي پورته سي . يه، زه وايم اوس خو موږ هغه نوري درې برخي بيخي هيري کړي دي . ښاغلي استاد د امير عبدالرحمان خان د درباريانو د نکل په راوړلو سره پر دوو خبرو ضمني اعتراف کړی دئ يو دا چي پر نيولوجيزم باندي ترانداڙي زيات زور اچول د (ګونګوټيو)خوړل دي، نه د وخکو . او بل يې په دې نکل زما هغه خبره تاييد کړې چي موږ په اولس يا پخواني ادب کي د لغاتو و موندلو له بهير څخه په دې دليل (لار چپه) کړې ده چي ارکاييزمونه خو (همېشه پلټل کېدای شي)، راځئ نيولوجيزم ته پونده ورکړو. او په دې پونده کي مو د پښتو خوارکۍ نوکان وايستل . زه خو د ښاغلي صميم صاحب په دغه جمله کي هيڅ راز نيمګړتيا نه وينم چي وايیٌ د انحوی ترکيب يا اسميه جمله دوه فاعله لريٌ کلمات به يې د آر له مخي عربي وي خو دې کلمو زموږ په ژبه کي د څوارلس سوه کلن ژوند په ترڅ کي د اقامي سند تر لاسه کړی دئ . زه يې کورټ پښتو جمله بولم . د پښتانه له خولې راوتلې ده او بل پښتون له قاموس پرته پرې پوهيږي . د ژبي دنده (وظيفه) هم دغه ده .

٢ -د استاد صميم دوهمه څرګندونه زما د ليکني يو حاشيوي ټکی دئ او د زياتي تبصرې وړ يې نه بولم . زه بالکل موافق يم چي ارواښاد دوست شينواری د ارکاييزمونو په راغونډونه کي نه هېرېدونکي هڅي کړي دي . اروا دې ښاده وي . او ټول پښتانه يې کار ته په درنه سترګه ګورو . ما چي د فاضل استاد رشاد صاحب خبره کړې وه، مطلب مي دا و چي هغوی ارکاييک لغتونه په نظم و نثر کي کاروي . له دې پرته مي بله خيره په زړه کي نسته . ما ته چي ځوک د پښتو د پياوړتيا په لار کي يو کوچنوټی ګام واخلي، د سترګو تور ښکاري . ارواښاد دوست شينواری خو د پښتو (ستورو) په کتار کي راولم .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ -په دې يادونه کې د ښاغلي صميم صاحب زما په ٌ نو ورته خوشحاله وي ٌ جمله سر نه دئ خلاص سوی .علت يې دا دئ ،چې کنډوې لوستې ده او پر (وي) باندي يې ختمه کړې ده . که يې تر پايه لوستې وای، سر يې په خلاصېدئ.

۴ -د باره ګلی له پريکړو څخه وار د واره زما محترم استاد پوهاند زيار صاحب سر ټکولی دئ او ماته يې هم جرأت راکړ چې څه پر ووايم . په لوی لاس چې څوک ودانه ورانوي نو نتيجه يې هرو مرو دا راز وي چې ان استاد صميم صاحب لا د باړه ګلی د غونډې د برخه وال په توګه (دقيق خبر نه يم) د هغې فيصلې نه مراعاتوي . نه (کښې) ليکي نه (پکښې) بلکي (کي) او (پکي)کاږي . د پښتو اکاډيمی مشر ښاغلی ډاکټر راج ولی شاه خټک خو هم د همدغو نه مراعاتېدو له لاسه ژاړي . (ګوربت � ۴ګڼه � اپريل � مې - ۲۰۰۰) هغه د چا خبره، وايي (د کال خواری مې ولاړې، سپيني روپۍ مي ولاړې!) پاته سوه د ليک د بدلون خبره . روښانيانو که له ځانه ليکدود را ايست خو په هغه وخت کي د دولت لواني خبره ٌ افغاني لفظ مشکل و لوست کېښ مه شه ٌ . دغسي دروېزه يې او خوشحالخاني ليکدود هم درواخله . اوس خو ٌ افغاني لفظ لوست کېښ شه ٌ دا چي ځيني مشرانو او خواخوږو سليقه يې بدلونونه پکښي راوستي دي، د هغو اغېزه خو کورټ صفر ده . نه باب (دود) سوي دي، نه چا منلي . نه د وزير محمد ګل خان مرحوم ليکدود کوم پيرو وموند، نه د خادم صاحب مرحوم، نه د خان شهيد او نه هم د قلندر صاحب . داهسي ٌ عبث دارو مردک دي، فتح خان يې ډزوي . ٌ

۵ -په دې يادونه کې د پريفيکس او سوفيکس خبره پاته سوې ده او پر ځای يې ويل سوي دي چي زه (هوتک) ولي په (س) باندي د (شول) د مرستيال فعل او د هغه د بېلابېلو صيغو د ليکلو په ٌ امتياز ٌ کي د خپلو مشرانو استادانو (علامه حبيبي او پوهاند رشاد) په پيروی کي ونډه نه اخلم؟

ښاغلي صميم صاحب . زه خو دا ونډه اخلم او د خپلواستادانو پر پله باندي په منظم ډول روان يم خو د (سانسور) استبداد دا واک راڅخه اخيستی چي لوستونکو ته خپل د زړه بيان په هغه (ډول و شکل) وکړم، لکه غواړم چي يې . که يو وخت درته زما د ليکنو د اصلي مسودو د کتلو فرصت برابر سو، تاسي به ووينئ چي په (شول) کي مي د (س) له امتيازه! ښه پوره ګټه اخيستې ده . خو د خپرونو چلوونکي زما ليکني هغه راز نه چاپوي لکه زه چي يې کاږم . ان زما څخه يې دا واک هم اخيستئ چي جملې دي پر خپل زړه برابري وترم، لغتونه دي پر خپله سليقه ورته وټاکم . زه (پر پښتو ليکنه باندي . . .) وليکم، دوی يې (پر پښتو ليکنۍ . . .) کړي . زه (د انصاف په حکم)وکاږم، دوی يې (د نياو په پريکړه) کړي . (ګوربت � لومړی کال � ځلرمه ګڼه) . زه (سول) وکاږم، دوی يې (شول) کړي . زه (په) وليکم، دوی يې (پر) کړي . زه (دوې وخکي) وليکم، دوی يې (دوه وڅکي) کړي (هيله � دريم کال � شپږمه ګڼه) . زه (رانيوی) د (خريدم) په معنا وليکم، دوی يې (راونيو) د (ګرفتم، ګرفتار کردم) په معنا کړي . زه خپلي ليکني د دوی د اسانۍ له پاره په کمپيوټر کي چاپ ورولېږم خو چي وروسته خپله ليکنه لولم ((ږيره زما وي اختيار يې د قاضي غلام)) . نو ښاغلی صميم صاحب . ما اريان خو د خپلو استادانو پيروی ته څوک پرېږدي نه . هغه آثار چي ما پخپله يا تر خپل نظر لاندي خپاره کړي دي، هوري تاسي پکښي دغه (پيروي) موندلای سئ.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

٦ -په دې برخه کې ښاغلي صميم ورور زما په شپږو اوو بېلګو کې چې راوړي مې وې، له ټولو سره موافق ښکاري . يوازې يې له يوې سره خپله نه موافقه ښوولې ده او هغهٌ پر قومونو باندې . . . د کلتورٌ منل دي . په دې برخه کې به د خپلې ادعا د ثبوت له پاره د اولس دا دوې وراشې په ډېر صميميت وړاندې کړم:

ـــ دا يې قباله، په چا يې منې.

ـــ د چا پلار يې ولاکه په ومنې.

له (منل) سره د (پر) وييکي نه سي راتلای . که يې څوک د فاعليت و مفعوليت په دلايلو (په چا منې) . په هغه کې نو څه سي ويل کېدلای . د پېچومې اوبه دې په زور خېژي.

٧-دلته (سراښ) تر (وړسترګي) بسيط بلل سوی اوٌ ورباندې درېدلٌ ښه ګڼل سوی دي . ګويا زما له نظر سره موافقه ښوول سوې ده . ما هورې د (تلوار) کلمه هم راوړې وې چې (هډو کارېږي نه) . په دې برخه کې لکه چې هم موافق وي . خو دا چې ما دې پر (وړسترګي)باندې د محلي ډيالکټ ټاپه وهلې وي، يوه غلط فهمي شانته ښکاري، يا به ښاغلي صميم ورور زما عبارت هورې سم لوستی نه وي . ما په خپل عبارت کې غوښتي دي وښيم چې (سراښ) د محلي ډيالکټ ټاپه خوړلې ده څکه نو له استعماله لوېدلې دئ . (وړسترګي) دا ټاپه نه ده خوړلې . د مجلې په اووم مخ کې زما عبارت سم را نقل سوی دئ خو د تبصرې په وخت کې خبره ورانه سوې ده او داسي يې انګېرلي دي چې ګويا ما (هوتک) پر (وړسترګي) باندې د (محلي ډيالکټ ټاپه) لګولې ده ؟ ما ((وړسترګي)) ثقيل بللی دئ او ثقيل خو نو دئ . د خوشحال بابا او معزالله خان مومند او ګنج پښتو مثالونه يې د ((ثقلت)) بار له اوږو څخه اخيستلای نه سي .که يو لغت په اولنيو متونو کې راغلی و، معنا يې دا نه ده ،چې هرو مرو دې فصيح وي . که داسي وای نو پير محمد کاکړ به ولې ويلای چې:

د ميرزا شعر به ښه و، ولـــې درېغه

په وحشي الفاظو ده کړ ويران شعر

٨ -دغه برخه د ارواښاد پوهاند علامه حبيبي له ليکني څخه په يوه اوږده اقتباس پای ته رسېدلې ده . دا خبرې ارواښاد علامه لکه ښاغلي صميم صاحب چې اشاره ورته کړې ده ٣١ کاله وړاندې کړې دي او د لغاتو د وضعه کولو پر عمومي اړتيا او اصولو يې روښا اچولې ده . هغه وخت د هيوادپه فرهنګي کړيو کې يو راز نظم ټينګ و . که به د لغاتو وضع ته اړتيا پيدا سوه، د پوهانو په سلا مشوره به لغت ورته وټاکل سو او دود به سو . دا کار به سوکه و خو اصولي و . داسي نه و چې هر چا په خپل سر، حق و ناحق جوړوني کولې . کله چې د لغت جوړوني بهير سر واخيست نو بيا تاسي وګورئ سره له دې چې علامه حبيبي مرحوم د جووړونو اړتيا منې خو له روان بهير څخه څه راز سر ټکوې؟ غوږ راته کښېږدئ . علامه حبيبي وايي:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ٌ د پښتو نثر چې اوس په متبوعاتو کې لیدل کیږي یا له راډیو اورېدل کیږي د نورو ژبو تر اثر لاندې یو کږ غېږن نثر دی چې باید تصحیح او د پوهېدلو وړ سي � د ژبې اصلي بڼه او د ادا ډول او قواعد وساتل سي ملفوظ او مکتوب سره لیري نسي � له ځانه جوړ کړي کلمات پکښې کوترم نسي . . . په هر صورت اوسنی نثر چې کومې خواته روان دی د علمي ټولنو د توجه وړ دی . زه پر دې بېربړم چې سبا به د لیکوالو او عامه خلکو پښتو دوني سره لیري سوې وي چې یود بله به نه سره پوهیږي . . . ځنې خلک په ښه نیت د پښتو د سوچه کېدو ته اړم سوي دي له ځانه کلمات جوړوي او په پښتو یې ور ننباسي چې نور خلک نه په پوهېږي . د ژبې دغسې سوچه کول که په ښه نیت وي هم د ګټې پر ځای تاوان لري او یوه نامفهومه د پېرانیانو ژبه ځنې جوړوي . دا کار د یوه سړي نه دئ . ښایي چې د پښتو ژبې یو ګڼ د پوهانو انجمن دا کار وکي او هغه هم په داسې وخت کې چې ژبې عمومي څېړنه او پلټنه سوې وي او هغه کلمې چې په ژبه کې موندلی نسي بیا وضع سي � د ژبې دسوچه کولو فکر لږ. څه افراطي هم ښکاري ځکه چې پر کرۍ مځکه داسې ژبه نسته چې د نورو ژبو له کلماتو څخه کورتې سوچه وي .

تاسې پرېږدئ چې د پښتونثر د ګردو دخیلو کلماتو سره د دې وړ سي چې علمي او فکري او ادبي او ګران او پېچلې مفاهیم ادا کې چې علمي او فکري پانګه یې ډېره سوه او دا خوار بشرکی یې لږ څه غټې او تکړه سو بیا هغه هر څه چې وغواړې زغم به یې ولري مګر اوس شیدو رودونکې کوچنې ته د غټ سړي خواړه مه ورکوی چې سبا به یې په چاره پورې اریان یو . ٌ (وګورئ : پښتو چاپې آثار په دوو تېرو پېړیو کې � ٦٢-٦٣ مخونه � کابل - ١٣٥٧)

د ژبې یو بل ماهر دوکتور ٌ د زړو یا مړو کلماتو پښتو کونه او د نوو لغاتو جوړونه یو راز ساري او حیاتي مبتلایي ٌ ګڼلې ده او زیاتوي چې د دغې ساري ناروغۍ په مقابل کې ٌ اومه ځوانان لکه متعلمین او محصلین معافیت نه لري ٌ او ژر په مبتلا کېږي (وګورئ هماغه اثر � ٢٧٠-٢٧١ مخونه) زه د دغې ساري ناروغۍ د شیوع نخښې نښانې اوس وینم ځکه مې نو غاړې خلاصې کړې . نور نو ستاسې خوښه (١).

سکاربورو � کاناډا

٢٨ سپتمبر ٢٠٠٠

(١)داجوابیه مقاله دګوربت مجلې اداري ته ورولېږله اوښایې خپره کړې یې وي.

سپلمیٔ وهځولم

څوورځې وړاندې مې دخپل مصروف ژوندپه سرګردانیوکې دومره وخت وموندچې په انترنیټ کې د ٌ سپلمیٔ پاڼه ٌ وګورم . په دغه پاڼه کې مې د(داودجنبش هم په سیند لاهوشو) مضمون ولووست چې په دې لنډۍ پیل سوی و:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مینې دې داسې لېونی کړم

په لاره ځم په لوټوولم زیارتونه

اوپه هغه کې مې يوه گیله ډوله یادونه دځان په باب ولیدله . گیله داسې وهٌ ... معصوم هوتک هم دعلم په هسکو څوکوزماله شره خلاص بویه ، چې هرڅومره معیاري ژبه په لغتوهم ووهي ، له علمه یې گټه اخلم ، غاښ پر غاښ کښېمندم خولیکني یې لولم ٌ.

زه دمضمون لیکوال ته ددوی دهغه درناوي له امله کوروداني وایم چې زمالیکني له ناخوښۍ سره سره لولي . دایې داکاډمیک چلندیوه نخښه گڼم . خدای دې تل پرهمدې چلندټینگ ولري . ماپخپلو لیکنوکي کوم داسې څه نه دي موندلي چې هغه دې دپښتوژبې دمعیاري کولوهڅوته ٌ لغته ورکول ٌ وي . زه دبل هرپښتانه په شان له خپلې ژبې سره مینه لرم اوغواړم چې داژبه غني سي ، مواداوکتابونه پکښې زيات سي دعلم اوپوهنې په هره برخه کې دپښتنواړتیاوي ورپوره سي په پښتنوکي دکتاب لوستلواوځه لیکلوروحیه اوعادت پیاوړی سي .... دې عالي هدف ته درسېدوپه لاره کې ترخپله وسه اوامکاناتوپوري هڅې هم کوم . خوددې هڅوله پاره خپل اصول لرم ، خپل نظریات لرم اودنورودرنو دوستانواصولو او نظریاتوته درناوی هم لرم . موږپښتنوته په کارده چې دمهاجرت په بېخونده ژوندکي له دې نوي چاپیریال څخه که نورڅه نه وي ، نودااکي يوه خبره خوبایدهرومروزده کړواوهغه دنورو نظریاتوته په پراخ تندي غوږنیول دي . هرڅه باید پرخپل ځان تمام نه کړو. خدای شاهددئ چې زه په ځان کې ددغسي روحیې د غښتلي کولوپه لارکي ښه پوره هڅه اوکوښښ کوم .

ماته داخبره نه رامعلومېږي چې مانوددغوقلمي هڅوپه بهېرکي معیاري ژبې ته څرنگه اوچیرته لغتې ورکړې دي . البته دمعیاري ژبې داصولو ، لومړیتوبونواوپه تېره بیادلغت جوړونوپه باب خپل نظریات لرم اوهغوته پابندیم . په علمي نړۍ کي دځانگړونظریاتودرلودل باید د(لغته ورکولو) په معناتعبیرنه سي . دپښتوژبې دمعیاردمنځ ته راتگ په باب دخپلوځانگړونظریاتوپرځنگ خوزه په پخپلو لیکنوکي د(سین اوشین) له مسئلې اوپه یو ، دوو ځایوکي داوږدې (ی) پرځای دلنډې (ی) له کارولوپرته له نورولرو او برو لیکوالوسره په لیکنه کي هیڅ توپیرنه وینم اوزمادې شعوري عادت زمادلیکنوپه پوهېدلوکي هیڅ راز ستونزه پیښه کړې نه ده . زماځپله انتباه خوداده چې زما د لیکنوپه پوهېدلوکي لراوبرلوستونکي هیڅ رازستونزه نه لري . زما خو ترننه پوري په لیکلې یا نالیکلي بڼه داسې څه په سترگه سوي نه دي ، چې دمعصوم هوتک په دغه لیکنه باندي مورنه پوهېږو .

په څومحدودوافعالوکي په سین باندي دشین اړول دومره وړه او څنگزنه خبره ده چې په معیار پوري هیڅ اړه نه لري اونه په دې برخه کې داولنیواوسنیوپوهانوله خواکومه غوڅه فیصله صادره سوې ده . که دادمعیاریوه اساسي برخه وای نوزموږ فاضلو مشرانو استادانو اود پښتوژبې ستورو(علامه حبیبي،علامه رشاد او ارواښاد بېنوا) به هم داسې نه لیکلای . ماترننه پوري دهیچاله خولې داخبره نه ده اورېدلي چې ددغه سین اوشین داوښتلوله امله دې دعلامه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حبيبي ، علامه رشاداواستادبېنوا په كومه ليكنه پوه سوي نه وي يادي دمطلب په پوهېدنه كي ددغوكلماتوله اسيته ،چي شمېربه يې په مشكل سره لسو ته ورسېږي ، ستونزه ولري . په داسي حال كي چي دهغوسلگونو كسانوفريادونه اسمان ته رسېدلي دي چي د چاخبره په معياري! جوړو سووكلماتوباندي دنه پوهېدلوله امله يې له كلونوكلونوراهيسي وهي اوڅوک يې پرچيغوغوړنه بړدي . ددې چيغويوه وره بېلگه به درنو لوستونكوته وړاندي كړم . ماڅه موده مخكي د سويس دوياناپه ښار كي يوه دوست ته خپله يوه نوې چاپ سوې رساله (درنه كورنۍ) لېږلې وه. په ليک كي يې راته كښلي وه : رساله مي څكه خوښه سوه چي ؒ ژبه يې همهغه ژبه ده چي علامه حبيبي ، پوهاند رښتين،استاد بينوا او علامه رشادكاروله . بې مبالغې وايم چي په دې اوسنيوزياترو ليكنو يا نه پوهېږم اويامې زړه ورته په تنگ شي اوهيسته يې وغور ځوم .ؒ داسې دادبياتودپوهنځی دپښتوڅانگي فارغ اوهمكارو . زما سره دلهجې يووالي نه لري اوترننه مودمخامخ ليدني فرصت هم نه دئ موندلی.

ددې له پاره چي دخپلو ليكنوداسلوب اوډول په باب مي ښاغلو لوستونكوته يولړوضاحتونه وړاندي كړي وي ، بده نه ده چي يوڅه پرعموميا توباندي ورغبېږم .

دپښتواونوروژبود بېلابېلولهجوپه څينوكلماتوكي كانسونينټونه اوواولونه توپيرسره لري اودا توپير مراعاتول هيڅكله هم دمعيار د تر پښولاندي كولوپه معنا نه دي بلل سوي . پښتوژبه خولا دمعياريت درجي ته درسېدوپه لاره كي خالپوڅي (خاپوړي) كوي ،زه نوري پرمختللي ژبي درښيم چي په هغوكي هم تراوسه پوري چا ددغو توپيرونومراعاتول دمعياريت پر ضد كارنه دئ گڼلی . په هندي ژبوكي دؒ سري متي ــ شري متي ، درمسال ـــ درمشال ، سري ديوي ــ شري ديوي ، سرينگر ــ شرينگر ، سريلانكا ـــ شريلانكا....ؒ په شان كلمات بيخي ډېردي اوهيڅ هندی ژبپوه يا عادي ليكوال ځان ته داحق نه وركوي چي په دې دوو كي دي يوسم اوبل ناسم وبولي يا دي ددې دواړوشكلونوموجوديت دژبي گډوډي وگڼي . هر ليكوال چي له دې دوو څخه يواستعمال كړي ، لوستونكي پوهېږي چي دده مقصد څه دئ . دايې لابله گټه ده چي په هندي ژبوپوه لوستونكي ته لاداخبره هم څرگندېږي چي ددغي ياهغي ليكني ليكوال په كومه سيمه پوري اړه لري . په انگرېزي ژبه كي د colourاو color د favour او favorد labourاو laborكلمې چي د واولونو د استعمال له امله توپيرسره لري ، دواړه رواج لري په امريكايي انگرېزي كي يې دوهم شكل اوپه انگليسې انگرېزي كي يې لومړی شكل دوددئ . ان تردې چي په قاموسو(ډيكشنريو)كي يې ددغو لغاتوڅنگ ته په لېنديوكي دايادونه هم كړې وي ، چي داشكل يې امريكايي اودابل يې انگليسي يااسترالياي دئ . مگر يوه ته يې هم غلط نه دي ويل سوي . دانگرېزی ژبي امريكايي ، انگليسي ، استرالیايي لهجې ټولي ددې ژبي لهجې دي اوهيڅ يوه انگرېزي ژبي پر بل انگرېزي ژبي باندي دخپلي لهجې دمنلوبېځايه اوبې هدفه زيار پرځان نه دئ منلی اونه يې په دې برخه كي وخت ضايع كړی دئ . د عربي غوندي پراخي ژبي مصری ، عراقی ، يمنی ، سوريايی ، فلسطينی اونوري لهجې هره يوه په څينو برخو كي په ويلواوليكلوكي توپيرلري خوهيڅكله يودبل ليكلواوتلفظ ته ناسم نه وايي . . په پارسي كي د(صدا ، آواز ، نداء)كلمات ټول كارول كېږي . هرڅوک يې په انتخاب

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي اختیارلري . داسي نه کوي چي یو واریانت یې د معیارپه نامه خوښ کړي اونوریې هیسته وغورځوي . دا ټول لغتونه د پاړسي ژبي دبډایي اودلغوي زېرمي دغنانخښه ګڼي . خو موږدهغوی پرخلاف په (ږغ او غږ) کي یوه ته مخ ورکوو اوبل ته نه .که چاږغ وکیښ ګویا کفرېې وکړ اومعیاریې په لغته وواهه . په داسي حال کي چي داخبره له معیارسره هیڅ اړه نه لري اونه ژبه پارلماني انتخابات دي چي فیصله یې په اکثریت اواقلیت باندي کېږي . زماپه نظر (نجلی ، جنی ، جلی ، جن) ، (سوچه ، نګه ، خالص) ، (لیکل ، کښل)، (ولیکم ، وکاږم) ، (ښکلی ، کښلی ، ښایسته) ، (بډای ، شتمن ، هستمن ، غني) اونورپه سوو داسي مترادفات دخوږي پښتو مروج لغتونه دي اوپالل اولیکل یې دهر پښتانه پخپل انتخاب پوري اړه لري . په دې کي د معیارپه نامه سکه وناسکه راایستل ، دیوه غوره کول اودنوروله رواجه ایستل اوورپسې وژل دپښتوپه ګټه کارنه دئ.

د پښتو ژبي په ځینو افعالو کي په سین باندي د شین اوښتنه ځان ته تاریخي عوامل لري او دا کارد پېړیو په اوږدو کي عملي سوی دئ. ډاکټرپالوال یې دکوشانیانودواکمنۍ ژبنۍ اغېزې بولي . داوښتون عامل چي هرڅه وي ، زماورسره په دې لیکنه کي کارنسته خودا اوښتون دپښتنوپه یوه ټاکلې جغرافیایي محدوده کي راغلی دئ . د پښتوژبي پیاوړي ماهران ټول په دې عقیده دي چي ددغوافعالودسین شکل لرغونی (آر) دئ .خوزما په عقیده داچي ځینولهجودغه ځانګړتیا ساتلې یایې له لاسه ورکړې ده ، یوه بشپړه طبیعي عملیه ده . نه یې پرېښوول کوم عیب دئ اونه یې ساتل کوم ویاړ . دغه طبیعي عملیه زمایادبل پښتانه خپل انتخاب هم نه دئ بلکي داپه یوه مشخصه جغرافیایي سیمه کي دیوه یابل پښتانه درالویېدلوله بابته راپیداسوی ژبنی واقعیت یاپه بل عبارت تاریخي انتخاب دئ چي په پاللوکي یې هر پښتون بشپړاختیارلري . عوام الناس که داخبره هرراز ګڼي ، دومره مهمه نه ده ،خودژبي ماهران اوپه ژبه پوه کسان چي دیوه ځانګړي تمایل له مخي دغي طبیعي عملیې ته دمعیاریت ترپردې اوپوښ لاندي د کابلیوخبره (باد) ورکوي ، ښه کارنه کوي اودغه زیار یې د پښتوژبي اوپښتنوپه تاوان تمامېږي اوتمام سوی هم دئ.

دپښتوژبي بېلابېلي لهجې عیني واقعیتونه دي اوله هغوسره بې پروایي دهغوله ویونکوسره بې پروایي ده . موږدټولنیزانکشاف په یوه داسي پړاوکي واقع نه یوچي په ټولوپښتنودي یوه ژبه ووایو اوپه ودې لیکو. دارازهڅه یوشاعرانه ارمان دئ اوڅرنګه چي تروخت دمخه اذان دئ ، ځکه یې نوپه عمل کي د تطبیق زمینه لږده . دټولنیز او سیاسي ژوند په داسي یوه حساس پړاوکي چي پښتانه د خپلي بقا او فناله تاریخي ازموینښت سره مخامخ دي دنوروبې شمېرو بې اتفاقیو پرڅنګ یې اوس بیا په ژبه کي دمعیار او نامعیارپه نامه دلیکوالو ترمنځ نوري بې اتفاقۍ اچول له پښتواوپښتنوسره ظلم دئ . زه خپل پښتانه ورونه په تینګه رابولم چي له دغه راز درزونو اچولوڅخه دي تېرسي . داکارونه که څه هم له ژبي سره دخواخوږۍ په انګېزه وي خوزماپه خیال نتیجه یې په زړه پوري نه ده.

ماته دپښتوژبي ډېري کوچنۍ لهجې لاهم داهمیت وړدي . نه هغوته ناسمي وایم اونه دهغولهجود لغاتونواووراشوپه استعمال باندي خوابدی کېږم . په هماغه لیکنه کي مي، چي پکښې زماپه باب ګیله ډوله یادونه سوې وه (سپلمی

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاڼه)، دٌ غاښ پرغاښ کښېمنډمٌ جمله ترسترګوسوه . زه پوهېږم چي (کښېمنډم) یا (کېمنډم) زماپه لهجه کي د (کښېکښم) یا (کښېکاږم) په شکل ویل کېږي . زماپه لهجه کي د(منډل) مصدر په یوه شي کي دبل شي دننه ایستلویاچخلوپه معنا کارېږي اودچخل عملیه له غاښ سره برابره نه راځي . زه به هیڅکله د(غاښ پرغاښ کښېمنډم) عبارت ونه لیکم . زه (غاښ پرغاښ کښېکاږم) عبارت دځان له پاره غوره ګڼم خوځان ته به بیاهیڅکله داحق هم ورنه کړم چي د(کښېمنډم) کلمه ناسمه وبولم . دااصطلاح په یوه پراخ اولس کي کارېږي اوداپراخ اولس زماپښتانه وروڼه دي . پرېږدئ چي ددغه یوه مفهوم له پاره موږپه ژبه کي دري لغته ولرو . زمانظردلغتونوپه برخه کي بالکل روښانه دئ . زه دنوولغتونوله تحمیلولو سره مخالف یم . له دې خبري سره مخالف یم چي یوڅوک خپل له ځانه جوړسوی لغت دمعیارپه نامه په زور راباندي مني . دسپلمۍ پاڼي په نومړي مضمون کي دښاغلي جهاني څخه هم ګیله سوې ده چيٌ ... هغه قسم کړی چي (سو) به پرې څوک (شو) نه کړي اوزه یې دادشاعرپه بغاوت کې ورحسابوم ... دزهروغړپ دی تېروم یې . ٌ

ګرانه سپلمۍ واله ! دې خبري دي سخت ولړزولم . ماپه اصطلاح دمعیاري ژبي له پلویانوڅخه تل داغوښتنه کړې ده چي دلغاتو جوړولو پرځای دي یووارلهجې ولټي ، که یې کوم لغت ورته وموند، هغه دي واخلي اوکه نه ، نوبیادې ورته نوی لغت جوړکړي . زماسره هرکله داانديښنه ملګرې وي چي زماپردې رواغوښتنه ولي چاترننه پوري ښه په پراخ نیت غوږنه دئ نیولئ؟ . اوس چي مي ستاسي په لیکنه کي ولوستل چي دمعیارعاشقانوته دپښتودیوې لویې لهجې ایکي یو لغت (سو) منلٌ دزهروغړپ دئٌ ، نوباوروکړئ چي سخت وډارېدم . له ځان سره مي وویل : یاخدایه پردې بدبختوپښتنودي څه بلانازله کړې ده . دوی ته چي دخپلي پښتودیوې لهجې دلغت کارېدلٌ دزهروغړپٌ ښکاري نوبیا موږ ولي له نوروڅخه ګیله کووچي دپوهنتون ، پوهنځي لغات له خپلولیکنوڅخه باسي ؟ خدای دي وکړي چي دسپلمۍ والو دغه جمله زمادمخکینۍ غوښتني دردولوله پاره جواب نه وي.

ماته د حیرانتیاځای دادئ چي دجهاني پرشعرباندي خودپښتنو د ټولو لهجوویونکي خونداخلي اوده شعر د ټولوپښتنوخوښ دئ . زما په نظرخوله معیاريت څخه مرادهم بایداوي چي په لیکنه یا شعر باندي لوستونکي پوه سي ، دهغه مطلب ژرډرک کړای سي اولیکنه یا شعریې پرزړوباندي کښېني . آیادجهاني شعرلهٌ سوٌ سره د ټولو پښتنوپه نزدمحبوب القلوب نه دئ ؟ که جواب (هو) وي . نوزه وایم د جهاني دشعرژبه معیاري ده . اوکه څوک وایي چي نه ، معیاري ژبه همداده چي دازه یې لیکم . ماکهٌ په سیندلاهوٌ وکیښ ، که ميٌ په لاره ځمٌ وکیښ ،که ميٌ پښې تویېږيٌ وکیښ ، ټول څکه معیاري دي چي سین مي په شین اړولی دئ ! دې ته نوسرزوري وایي او سرزورۍ ته نوبیازه هم جواب نه لرم .

دژبي معیاریت نه دزاړه اونوي ترمنځ دمبارزې په مارکسیستي فورمول ترلاسه کېدلای سي اونه دفرمان په ورکولوسره . دایواوړد ژبنی پراسس (process) دئ چي که په طبیعي ډول تعقیب نه سي ،ژبي ته خوراډېرتاوانونه رسوي لکه اوس چي یې رسولي هم دي . داطبیعي بهیر که پرچا اوږدېږي یااوږد سوي وي ، وي به . خوتعقیب یې ضروري دئ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

. له دې بهېرسره دٌ کډې مې بارېږي ، زوی مې راملاکهٌ چلندپه کارنه دئ . اوکه څوک دسوتې د زورچلند ورسره کوي نوکوي به يې . خوتاسي به يې ووينئ چې دامنډه ترکومه ځايه رسېدلای سي . له معياريت څخه بايد دملنډو داسي شی جوړنه کړوچي بس سين په شين واړوه ، نورنوهرڅه برغزوي چې وايې وايه يې .

لکه وړاندي چې مې وويل دژبې دمعيار خبره يوه اوږده تدريجي عمليه ده . په انقلابي خېزونو باندي د هغې عملي کول به هغه رازنتيجه ورکړي لکه زموږ منورينو چې غوښتل په انقلابي شعارونوباندي په افغاني ټولنه کي ټولنيزاوسياسي بدلونونه راولي خوپه پای کي يې دغه بدبخت اولس په يوويشتمه پېړۍ کي دمذهبي فناټيزم ترڅپېړي لاندي کښېناوه اود شوونځي له تګه يې ورته دکفرپه اندازه ګنا ه جوړه کړه .

ماله ځان سره پتېيلې وه چي پر دغه رازموضوعګانوبه خپل وخت او انرژي نه لګوم . خوځرنګه چي په نوموړي ليکنه کي په نامه يادسوی وم اوله بلي خوادډي ليکني له امله داندېښنومارانوواخيستلم نو درنو لوستونکوته دخپلوعقايدوڅرګندتياله خاطره مې داڅوپاڼي توري کړې . خدای دي وکړي چي دزړه په مطلب مې لوستونکي پوه کړي وي.

که زيارت کړم نه رارسېږي

ياټګه زه يم ياټګان دي زيارتونه (۱)

محمدمعصوم هوتک

داګسټ ديارلسمه ۲۰۰٦ ع

اوکويل ـــ کاناډا

(۱) دامقاله دښکلامجلې څلرم کال ، پنځمه ګڼه کي خپره سوه.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

ددې کتاب په کښلوکي له دا لاندي ماخذوڅخه استفاده سوې ده:

١ ــ پالوال ، عبدالرازق (ډاکټر) ، معياري پښتو ، ١٣٨٤ نمريزکال

٢ ــ خيرالبيان ، دکابل چاپ ، ١٣٥٣ش

٣ ــ رفيع ، حبيب الله ، ژبپالنه ،پښتوټولنه ، کابل ، ١٣٦١ (ميزان)

٤ ــ بريالى ، عبدالکريم، دپښتوليکدود،پښتواکيډمي ، کوئټه ، ٢٠٠٠ع

٥ ــ يون ، محمداسمعيل، استادزيار، دپښتني فرهنګ يو ځلاند ستورى، ١٣٧٢

٦ ــ خټک دوست محمد، بحرالعلوم (لومړى ټوک)،دمحمدمعصوم هوتک په زيار، صحاف نشراتي موسسه، ١٣٨٣ل

٧ ــ زيار،دوکتورمجاوراحمد(پوهاند) پښتوپښتانه دژبپوهنې په رڼاکې ، ١٣٧٩ ش

٨ ــ زيار،دکتورمجاوراحمد(پوهنوال) ويی پوهنه ،کابل پوهنتون ، ١٣٦٠ ش

٩ ــ زيار، دکتورمجاوراحمد(پوهاند) پښتوپښويه ، دربيم چاپ ، ١٣٨٤ش

١٠ ــ روهي ،سرمحقق محمدصديق (کانديداکادميسن) دپښتو ادبياتو تاريخ ، معاصره دوره، ١٣٧٨ش

١١ ــ رشاد، عبدالشکور، لودي پښتانه ،پښتوټولنه ، کابل ، ١٣٣٦ش

١٢ ــ نوميالى ، محمدانور، دپښتنودټولنيزتاريخ مبادي ، ١٩٩٠ ع

١٣ ــ ويښ ، رازمحمد، پښتوکتابونه، پښتوټولنه ، کابل ، ١٣٣٧ش

١٤ ــ بينوا، عبدالروف ، پښتوروزنه ،دپښتوڅېړنوبين المللي مرکز، کابل . ١٣٥٦ش

١٥ ــ هوتک ، محمدمعصوم ، ميرزاعبدالودودهوتک، ١٣٧٧ش

١٦ ــ دخان شهيدياد، دمقالومجموعه،دسرحدونوچارووزارت ، کابل ، ١٣٧٠ش

١٧ ــ افغان ياد، دمقالومجموعه،کابل پوهنتون ، دژبواوادبياتو پوهنځی ، ١٣٦٠ش

١٨ ــ رويدادلويه جرګهٔ دارالسلطنهٔ کابل ، ١٣٠٣ ش

١٩ ــ ډيوه (مجله)، ٤ کال ، ٢ ګڼه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۰ ــ ډیوه (مجله)، ٤ کال ، لومړی گڼه

۲۱ ــ افغان ولس (مجله)، ٦ کال ، لومړی گڼه

۲۲ ــ افغان ولس (مجله) ، ٥ کال ، لومړی گڼه

۲۳ ــ لیمه (مجله) ،

۲٤ ــ گوربت (مجله) ، لومړی کال ، ٦ گڼه

۲٥ ــ کابل (مجله) ، ۱۳٦٥ کال ، ۱۱ــ ۱۲ گڼه

۲٦ ــ ښکلا (مجله) ، ٤ کال ، ۳ گڼه

۲۷ ــ ښکلا (مجله) ، ۳ کال ، ٦ گڼه

۲۸ ــ ورځ (مجله) ، ٦ کال ، ۳ ــ ٤ گڼه

۲۹ ــ آئینۀ افغانستان (مجله) ، ۱۰٤ گڼه ، اکتوبر۲۰۰٦ع

۳۰ ــ امید جریده

۳۱ ــ دعبدالحمیدمومندکلیات، دمحمدآصف صمیم په زیار، ۱۳۸۳ ل

۳۲ ــ دمیرزاحنان بارکزي دیوان ، دمحمدمعصوم هوتک په زیار، ۱۳۷۰ش

۳۳ ــ دعبدالحمیدمومنددیوان،دزلمي هیوادمل په زیار،کابل ، ۱۳٦۳ش

۳٤ ــ ددعبدالحمیدمومند دیوان ،دصدیق الله رښتین په زیار، پښتو ټولنه ،کابل ، ۱۳۳۰ش

۳٥ ــ دحمیددرومرجان ، دسیدانوارالحق جیلاني په زیار،۱۹۷۸ع

۳٦ ــ دلوی احمدشاه بابادیوان ، دمومن موحد په زیار،۱۳۷۸ش

۳۷ ــ دلوی احدشاه بابادیوان(دیوان هرا) ، دمحمدمعصوم هوتک په زیار، ناچاپ

۳۸ ــ دحاجي جمعه بارکزي دیوان ، دزلمي هیوادمل په زیار، پښتو ټولنه ، کابل ، ۱۳٦۰ش

۳۹ ــ دیوان هجري ،دهمیش خلیل په زیار، پیښور، ۱۹٥۸ع

٤۰ ــ دپښتوژبې دودي اړتیااولاري چارې (دمقالومجموعه)، ۱۳۷۸ش

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤١ ــ پښتوچاپي آثار (دمقالومجموعه)، کابل ، ۱۳۵۷ ش

٤٢ ــ دپښتوټولني تاريخچه ،پښتوټولنه ، کابل ، ۱۳۵٦ش

٤٣ ــ بينواويب پاڼه ، ٦ نومبر ۲۰۰٦ع

٤٤ ــ ټول افغان ويب پاڼه ، ۱۱زمرى ۱۳۸۵ش

٤٥ ــ سپلمۍ ويب پاڼه

٤٦ ــ دسراج الاخبارکلکسيون

٤٧ ــ دطلوع افغان کلکسيون

٤٨ ــ زمامتفرق ياداښتونه

49 � Tony, Crowley, Standard English & the Politics of Language , N.Y

50 � Encyclopaedia Britannica

51 � Illustrated World Encyclopaedia, N.Y.

52 � Oxford, Current English Dictionary, 1998

53 � Wikipedia Encyclopaedia, (Inter-net)

Download from: ketabton.com

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library